Rostocker Dokumentenserver
Dieses Werk wurde Ihnen durch die Universitätsbibliothek Rostock zum Download bereitgestellt.
Für Fragen und Hinweise wenden Sie sich bitte an: digibib.ub@uni-rostock.de

David Chyträus

Dauidis Chytraj ||Cateche-||sis,|| Postremò ab Authore reco-||gnita, ut proxima pagi-||na indicat.

Rostochii: Lubecæ: Myliander: Albrecht, 1596

http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn719261031

Druck Freier Zugang PUBLIC DOMAIN

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de
/rosdok/ppn719261031/phys_0001

Lang. pt. – I.
Ep. 178 p
Ep. 88 fol
Ep. 91 fol
Ep. 173 fol

F. i – 3056 1–5.

52.13

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de
/rosdok/ppn719261031/phys_0002

Dauidis Chytræj

CATECHESIS,

Postremò ab Authore recognita, vt proxima pagina indicat.

Ex libri

ROSTOCHII
Ex officina typographica Stephani Myliandri
Anno cIↃ IↃ XCVI.

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn719261031/phys_0005

PIO ET CANDIDO LECTORI.

Filium Dei doctorem & seruatorem nostrum IESUM Christum ardentibus votis quotidie precor, vt omnes in scholis docentes & discentes, & me in eis, Spiritu suo sancto, ipse doceat & gubernet, vt ipsi grata, & teneræ ætati, quæ seminarium est Ecclesiæ & Reipublicæ, salutaria discamus & doceamus. Cùm autem in hac Balthici littoris sarepta studijs seruirem: tradidi auditoribus, inter cætera, hæc Catecheseos Christianæ elementa, ex locis Theologicis præcipuè ediscenda. Quæ ante viginti annos, me planè inscio & ignaro, à præceptore & collega tùm meo D. Iohanne Aurifabro, primùm typographo data & exprimi cœpta sunt. Ea cùm aliquoties à me deinceps retexta & aucta, in multis scholis vsurpari intelligerem: denuò ad[illegible] meis, hoc mense relegi. Ac ne prolixitas di[illegible]raretur: typis grandioribus, pauca, quæ pueris ad ediscendum initiò vtiliter proponi iudicauimus; cætera verò, quæ statim mandari memoriæ non est necesse, exilioribus litteris, excudi à typographo petiuimus. Et quanquam tenuem adhuc & puerilem hunc libellum esse, & multiplici lima indigere ipse agnosco: tamen nihil in eo mutare deinceps decreui. Oro igitur typographos, qui Catechesin istam denuò expriment, vt hanc potiss. editionem sequantur, & discrimen typorum, grandium, mediocrium, ac exilium, ipsi, etiam seruent. Deum precor, vt studijs piæ iuuentutis benedicat, & depositum veræ doctrinæ purum & illibatum inter nos custodiat & tueatur. Benè vale Die Lucæ. Anno 1595.

NOBI-

NOBILITATE GENERIS ET VIRTVTE PRÆSTANtis, D. PETRI à MENZINGEN, equitis aurati, & Mecenatis, optimè de se meriti filio, BERNHARDO à MENZINGEN. S. D.

PVRISSIMA ET optima pars generis humani, & seminarium ac flos Ecclesiæ Dei præcipuus, est tenera ætas, quæ donum Spiritus sancti in Baptismo acceptum retinens, veram de Deo & redemtore nostro IESV CHRISTO doctrinam studiosè discit, & casta mente, simpliciq; ac pura fide Deum inuocat, & alacri ac læto corde pro beneficijs ab eo acceptis gratias agit, & in studijs ac reliquæ vitæ partibus mandata officia exequens, Deo & parentibus reuerenter obedit.

Præcipuè igitur placent Deo primæ ætatis studia: inuocatio, obedientia, & laudes quantumuis infirma & balbutienti voce Deum celebrantes. sicut hac ingenti gloria ornatur à Christo, quòd non modò probetur, & iucunda ac curæ sit Deo, verùm etiam laudes Deo perficiat, & Christo inserta, regni cælestis ciuis existat. Talium est enim regnum cœlorum, inquit Christus: &, Non est voluntas Patris

cœlestis, vt pereat vnus de paruulis istis. Nisi conuersi fueritis, & fiatis sicut pueri, non ingrediemini in regnum cœlorum. Item, Ex ore infantium & lactentium perfectisti laudem.

Hæc ampla & gloriosa teneræ ætatis præconia, singuli parentes & præceptores, in suis cubiculis & Museis inscribant, & quantus thesaurus ipsis commendatus sit in docenda & regenda iuuentute considerent, & se præclarè de Ecclesia Dei mereri, & cultum Deo gratissimum præstare sciant, cùm in suis familijs & scholis, παισὶν χρήσιμα διδάσκουσι, & pueritiam de Deo & Redemtore nostro IESV CHRISTO fideliter erudiunt, & vnà cum primis artibus & literis, seu potius cum lacte nutricis, succo veræ agnitionis Dei, & pietatis ac cæterarum virtutum Deo placentium imbuunt. Omninò enim teneris puerorum mentibus instillari necesse est quicquid radices agere & firmiter hærere in omni reliqua ætate volumus.

Prima autem & summa omnium, qui homines à Deo conditi, & per Filium ipsius redemti sunt, cura & solicitudo hæc esse debet, vt Deum conditorem & Redemtorem nostrum IESVM Christum recte agnoscant, & vero timore ac fide, & omnibus pietatis officijs ab ipso mandatis religiose colant. Etsi enim non

omnes

omnes, qu in ſtudijs verſamur, ex profeſſo Theologi eſſe poſſumus: nam hæc hominum vita multis etiam alijs artibus indiget: tamen omnes, qui ſe homines dici volunt, aliquid temporis diſcendæ veræ de DEO doctrinæ, quam immenſa bonitate certis ſcriptis comprehenſam Deus eccleſiæ tradidit, & veræ ſui agnitionis & inuocationis, & conſiliorum actionumq; vitæ omnium normam eſſe voluit, tribuendum eſſe intelligunt. Cumq; agnitio & inuocatio Dei & Filij ipſius Domini noſtri IESV Chriſti, ad omnes homines, & ad omnes ætates pertineat: profectò non ſenes tantùm, & prudentia ac eruditione præſtantes, ſed teneram quoq; & puerilem ætatem imbui vera pietate & agnitione Dei, & ad librorum ſacrorum & doctrinæ in eis traditæ lectionem & ſtudia, præſertim in ſcholis & familijs Chriſtianis, aſſuefieri oportet. ſicut graniſſima hæc oracula diuina, primæ ætati, ſtudia doctrinæ à Deo traditæ mandant. A puero ſacras literas noueris, quæ te poſſunt erudire ad ſalutem per fidem in CHRISTO IESV. Item, Erunt verba, quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuo: & narrabis, ſeu, vt Ebræi fontes habent, ACVES ea liberis tuis, hoc eſt, diligenter & accuratè limata & illuſtrata propones, & aſsiduè repetes & inculcabis, &

seuerè à liberis tuis diligentiam discendi exiges, & dictata repoſces. Notum eſt & Pauli præceptum: Educare liberos in disciplina & doctrina Domini: quòd non tantùm mores primæ ætatis honestè & diligenter regi, & ingenia literis ac optimarum artium cognitione excoli, verùm etiam Doctrinam de Deo & Domino noſtro Iesu Chriſto, in libris ſacris traditam, ipſis legendam & diſcendam proponi, & aſsidue inculcari & infigi iubet. Et Pſal. 78. Mandauit patribus noſtris, nota facere ea filijs ſuis, & filij, qui naſcentur, narrabunt ea filijs ſuis, vt ponant in Deo fiduciam ſuam, & non obliuiſcantur operum Dei, & mandata eius ſeruent. Pſal. 119. Quare mundam facit adoleſcens viam ſuam? cuſtodiendo ſermones tuos.

Hæc ſeueriſsima mandata Dei, quæ & ipſis adoleſcentibus, ſacrarum literarum & verbi diuini ſtudium & cuſtodiam diligentem præcipiunt, & parentes præcipuè ac præceptores, qui in parentum locũ ſuccedunt, liberis ſuis ac diſcipulis ſemina veræ de Deo doctrinæ inſtillare iubent: me etiam impulerunt, vt in hac Balthici littoris Sarepta, in quam fato quodam meo delatus ſum, pro officij mei ratione, iuuentuti ſtudioſæ, ſummam doctrinæ diuinitus traditæ, diſtributam in paucos locus, & additis definitionibus ac

parti-

partitionibus illustratam, ante sedecim annos proponerem: & velut ἐπιπλῶ locorum Theologicorum præceptoris Philippi, quos tunc profitebar, tradere conarer.

Eam veræ de Deo doctrinæ methodum, superiori anno à me recognitam, & multis definitionibus, aliisq; vtilibus quæstionibus auctam, Tibi, carissimè BERNHARDE, dedico: tùm vt clarissimi patris tui, & beneficiorum, quæ ab ipso, summus studiorum mihi in aliquot Academijs benignè & liberaliter suppeditante, amplissima & planè paterna accepi, memoriam gratam me conseruare, qualicunq; testimonio ostendam: tùm vt tibi, studia doctrinæ & virtutis, magna cum spe & expectatione omnium nostrûm ingresso gratuler. Et quanquam scio à viris eruditissimis & optimis præceptoribus tuis eadem te isthic quotidie audire: tamen meo etiam loco hortator sim, vt eximiam generis nobilitatem, eximiæ eruditionis & virtutis ornamentis augeas, & cæterarum artium & linguarum studijs, veram de Deo & Redemtore nostro IESV Christo doctrinam adiungas.

Cùm enim fines studiorum proximi & immediati sint, sapientia seu cognitio rerum, & facultas rectè & perspicuè de rebus propositis dicendi aut scribendi: primus & sum-

mus sapientiæ & virtutis gradus est agnitio DEI seu pietas vera, vt gratissimè dixit religiosa antiquitas: ἡ τοῦ θεοῦ γνῶσις, σοφία ὄντως καὶ ἀρετὴ ἀληθινή. ἡ δὲ ἄγνοια, ἀμαθία ἤδη καὶ κακία ἐναργής. Vt autem aliis animantibus homines ratione & oratione excellunt: ita homo homini præstat in his ipsis dotibus doctrinâ excultis & politis.

Maximè igitur natos in familijs nobilibus & heroicis, quos reliquæ hominum multitudini præesse, & publica gubernationis consilia regere Deus voluit; præ cæteris se doctrina liberalium artium, diuinarum humanarumq; legum noticia, & imprimis agnitione Dei, iusticia & pietate vera instruere & exornare decet, vt quemadmodum loco & ordine, seu splendore familiæ & opibus, ita etiam sapientia, pietate & iustitia ac doctrina cæteris hominibus antecellant. Fundamentum enim veræ nobilitatis est, non maiorum virtus, sapientia, iustitia, fortitudo, doctrina & eloquentia eximia, quæ Dei gloriæ, patriæ, Ecclesiæ ac Reipublicæ seruit, & de reliquo genere humano benè meretur. Etsi autem, cùm diuinitus ordinum distinctio facta sit, præstantes ad virtutem inclinationes, & motus animorum acriores & ardentiores, in familijs

milijs Heroicis propagari consentaneum est: tamen hos doctrina & legibus ac disciplina, & exemplis honestis excitari, regi & expoliri oportet.

Ac Leges & Regulas consiliorum & actionum vitæ honestarum ferè omnium, tùm in multis alijs, præcepta institutionis vitæ & morum laudabilium continentibus scriptis, tùm verò etiam in hoc catecheseos libello breuiter expositas habes, virtutum omnium & officiorum Deo & alijs hominibus, & nobis ipsis debitorum, Definitiones, in Decalogi præcepta distributas, ad quas tanquam normas, non facta solùm & dicta, verùm etiam consilia & cogitationes nostræ omnes sunt dirigendæ.

Exemplum autem pij & iusti viri, & prudentia politica, omniumq; virtutum Deo placentium complexione ornati Herois, & industrij ac sedulj patris familiâs, tibi in clarissimo patre propositum est, Ad quod si literarum etiam, & latinæ eloquentiæ decus adiunges: nouæ & amplioris Nobilitatis initium, & illustrioris virtutis exemplum posteris futurus es.

Doctrinam verò altricem sapientiæ, & virtutum cæterarum rectricem, & Disciplinam, quæ admonitionibus & exercitijs quotidianis, exemplis, præmijs, pœnis, & admendis

mendis delinquendi occasionibus, animos teneros, ad pietatem erga Deum, & gubernationem morum honestam assuefacit: scio tibi optimam & laudatissimam contigisse, viuenti iam aliquot annos in celeberrima Argentoratensi Academia: quæ, vt olim Athenæ, ἑλλάδος παίδευσις magistra doctrinæ & virtutis toti Græciæ esse dicebantur, & Romanis temporibus Massylia, honestæ & seueræ disciplinæ custos, & artium bonarum officina laudatissima fuit: ita hodie in Germania, & Massyliam seueritate disciplinæ ac morum, & Athenas doctrinarum omnium luce, & orationis præcipuè sanitate, prudentia, puritate, & elegantia repræsentat. Vtranq; verò superat hoc illustri & summo decore, quòd veri Dei domicilium & templum est, & veræ ac incorrupte de Filio Dei, Domino & Redemtore nostro IESV Christo, doctrinæ custos fidelis & vindex est. Benè & feliciter vale. Ex Academia vrbis Rosarum, postridie ὑφεθλίων Filij Dei: inchoantium annum 1568. qui est ab initio mundi annus 5539. Quem vt felicem & faustum, tibi, & nobilissimæ matri tuæ, & toti Ecclesiæ ac Reipublicæ, tribuat Filius Dei nobis datus, toto cum pectore precor,

DAVID CHYTRÆVS.

CATECHESIS DOCTRINAE CHRISTIANÆ

Quid est Catechesis?

EST SVMMA DOctrinæ Christianæ, certa methodo comprehensa.

Quid est Theologia seu doctrina Christiana?

THEOLOGIA *est doctrina de* DEI *essentia & voluntate, ac beneficijs generi humano propter* CHRISTVM *Mediatorem exhibitis, & cultibus ipsi vicissim debitis, patefacta in verbo Dei, per Prophetas & Apostolos tradito, & illustribus testimonijs miraculorum confirmato, per quam* DEVS *verè efficax est, & veram sui agnitionem, remissionem peccatorum & vitam æternam credentibus impertit.*

Quæ sunt capita doctrinæ Christianæ præcipua?

Duo

Duo.

LEX DEI, seu Præcepta Decalogi: & EVANGELION, seu Promissio Gratiæ DEI & vitæ æternæ, propter CHRISTVM gratis donandæ.

Ex his duobus fontibus, qui velut metæ & normæ sunt totius sacræ scripturæ rectè intelligendæ ac explicandæ, omnes reliqui doctrinæ Theologicæ loci nascuntur & emanant: & ad duo hæc prima pueriliu Catechismi nostri, capita, videlicet Decalogum, & Symbolum fidei, omnes sacræ scripturæ conciones, dogmata & Historiæ referri possunt, Sed tamen vt series & summa doctrinæ amplissimæ, in plura membra distributæ illustrior sit, & facilius conspici & infigi animo ab adolescentibus possit: numerabimus sine superstitione DECEM LOCOS Doctrinæ Christianæ præcipuos, ad quos omnia, quæ in verbo Dei, Patribus & quibuscunq; alijs scriptis, concionibus, lectionibus & disputationibus Theologicis legunt, vel audiunt studiosi, referre, & velut in classes certas, seu membra vnius corporis, aptè inter se coagmentata, digerere, animoq; complecti queant.

LOCI DOCTRINAE CHRISTIANÆ PRÆCIPVI DECEM SVNT.

I. De Deo, seu vera Agnitione & Inuocatione vnius veri Dei Patris, Filij, & Spiritus sancti.
II. De Homine ad imaginem Dei creato.
III. De Lege Dei.
IIII. De Peccato.
V. De Evangelio annunciate Remissionem peccatorum propter Christvm, & de Fide Ivstificante.
VI. De Noua obedientia seu Bonis Operibvs.
VII. De Pœnitentia & Absolutione.
VIII. De Sacramentis, Baptismo, & Cœna Domini.
IX. De Ecclesia, & de cruce ac Consolationibus Ecclesiæ.
X. De Immortalitate Animæ, Resurrectione corporum, extremo Iudicio, & Vita Æterna.

Quid

Quid est RELIGIO *Christiana?*

RELIGIO *Christiana*, est in Christum credere, & Deum colere iuxta ipsius verbum: vel RELIGIO Christiana, est praxis Theologiæ, videlicet vnum verum Deum Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, iuxta doctrinam ab ipso patefactam agnoscere, & verè timere iram ipsius aduersus peccata, & credere propter Christum mediatorem sibi peccata remitti, & Deum propitium esse, & hanc fidem Sacramentis à Christo institutis obsignare, & præluceate hac fide, eum inuocare & colere bonis operibus, quibus se in suo verbo coli præcepit, propter hunc finem, vt Deus honore afficiatur. Ignatius: τὸ μόνον καλεῖσθαι δεῖ χριστιανοὺς, ἀλλὰ καὶ εἶ ναι. τὸ γὰρ τὸ λέγειν, ἀλλὰ τὸ εἶναι, μακάριον ποιεῖ.

Quod est Discrimen inter Religionem Christianam & Ethnicam?

RELIGIO *Ethnica est sine certo Dei verbo & sine vera in Christum fide vagantem, loco vnius veri Dei, varia & commenticia numina & idola multi-*

multiplicia, colore ceremonijs & operibus ac ſacrificijs humano arbitrio electis, quibus peccata ſua compenſari, & Deos ſibi placatos & propitios reddi, & velut emi ab illis bona fingunt.

Etſi autem Cicero, Plato, Seneca & ſimiles Ethnici ſaniores, ex lege naturæ, & opificio mundi, agnoſcunt, eſſe Deum, mentem æternam, conditricem mundi, ſapientem, iuſtam, vindicem ſcelerum: & de officijs virtutum & externis moribus multa honeſtiſſimè præcipiunt: tamen hi ipſi, cùm non regantur verbo Dei, contra ipſius naturæ iudicium, idolatricos monſtroſæ multitudinis deorum cultus retinent, & pariter creatorem mundi, Angelos bonos, demones, diabolos, & Heroas mortuos, Deos nominant: & hæc idola, vt lege & more quolibet loco recepta ſunt, colenda eſſe ſanciunt. ſicut Pythagoras, ſummam religionis Ethnicæ complectens præcipit. Ἀθανάτους μὲν πρῶτον θεούς, νόμῳ ὡς διάκειται, τίμα.

Deinde, Ethnici Euangelium de Filio Dei Domino noſtro Ieſu Chriſto, & de gratuita remiſsione peccatorum, & vita æterna credentibus gratis propter Filium mediatorem donanda, prorſus ignorant. Nulla eſt autem vera religio, & Eccleſia Deo placens, vbi non eſt vera notitia Chriſti, Iohan. 14. Nemo venit ad Patrem niſi per me. Iohan. 3. Qui non credit Filio, non videbit vitam, ſed ira Dei manebit ſuper eum.

Præterea

Præterea etiam Legis Dei & virtutum doctrina apud Ethnicos mutila & manca, & multipliciter deprauata est, *vt Cicero in officijs, & Aristoteles in Ethicis, ex professo virtutum explicationem instituentes, nullam ferè mentionem faciunt* DEI, *& primaruus virtutum, Pietatis erga Deum, Timoris Dei, Inuocationis, Gratiarum actionis, quarum tamen notitiam aliquam natura in mentibus hominum lucere, Platonis etiam & Homeri sententiæ ostendunt. Deniq; totius primæ tabulæ Decalogi & sexti etiam præcepti notitia, & tota doctrina de interiore cordis immundicie, quam Lex arguit, & perfecta cordis obedientia, quam Lex flagitat, apud Ethnicos planè obscurata & corrupta, & ferè prorsus deleta fuit.*

Quæ est causa certitudinis in doctrina Christiana?

Summa & præcipua causa certitudinis est Autoritas & PATEFACTIO *diuina, in libris Prophetarum & Apostolorum comprehensa, seu,* DIXIT DOMINVS: *qui veritas ipsa est, & mentiri nescit. Huic æternæ & immotæ veritati, Spiritu sancto duce assentientes, plurimum etiam sequentia Testimonia confirmant: vt certius statuant, quòd sola hæc doctrina de Deo, in scripturis sanctis tradita, sit certa, vera, diuina, & sola hominibus*

minibus arcanam voluntatem DEI patefaciat. I. MIRACVLA propria naturæ diuinæ & omnipotentis, vt resuscitatio hominum mortuorum, repressus cursus solis, & similia, quibus sola doctrina Christiana confirmata est. Deinde, Vniuersalis experientia omnium piorum in quotidiana inuocatione & exercitijs pœnitentiæ. III. Antiquitas Doctrinæ Moysis & Prophetarum. IIII. Vaticinia illustria & perspicua de rebus maximis, de voluntate Dei, de aduentu Christi, de serie & mutationibus imperiorum, quæ omnia sic euenerunt, vt prædicta sunt. V. Ipsum genus doctrinæ, patefaciens arcana & ignota humanæ rationi. Miranda conseruatio Ecclesiæ. Odium Diaboli aduersus hanc doctrinam. Series doctorum & instauratorum doctrinæ continua, inde usque ab initio Ecclesiæ. Series annorum mundi continua, quæ nusquam alibi conseruata est. Noticia Legis Dei integra. Doctrina de coniugio & castitate, quæ in sola etiam Christiana religione illibata permansit. Sanguis omnium Martyrum. Pœna blasphemorum & persecutorum. Testimonia scripturæ, 1. Thes. 2. Accepistis non verbum hominis, sed sicut reuera erat, verbum Dei, quod & efficax est in vobis credentibus. 2. Pet. 1. Non voluntate hominum allata est doctrina Prophetica, Sed à Spiritu sancto impulsi, locuti sunt sancti Dei homines.

Quæ est optima ratio studendi in Theologia?

Tria sunt præcipua instrumenta, (quæ Lutherus in præfatione primi Tomi Germanici, ex Psalmo 119. commemorat) quibus vera & salutaris doctrinæ Christianæ cognitio parari potest.

I. PRECATIO ardens & quotidiana, vt Deus ipse nos doceat, & studia nostra Spiritu suo sancto gubernet & adiuuet. sicut Dauid precatur: Domine, fac cum seruo tuo secundum misericordiam tuam, & iustificationes tuas doce me. Seruus tuus sum ego, da mihi intellectum, vt discam Testimonia tua. Vias tuas Domine ostende mihi, & semitas tuas edoce me. Dirige me in veritate tua, & doce me. Nulla enim studia sunt felicia & salutaria, nisi à Deo mentes regantur. Irenæus: Deum discere nemo potest, nisi Deo docente.

II. Studium seu Meditatio & diligentia in discendo.

III. EXPERIENTIA seu PRAXIS, quæ doctrina discendo precepta, in quotidiana inuocatione & exercitijs pœnitentiæ, in doloribus ortis ex sensu iræ Dei & pœnarum, in studijs & laboribus nostræ vocationis, in petendo & expectando Dei auxilio, deniq; in toleranda sancta cruce, & tentationibus ac ærumnis multiplicibus, ad vsum transfertur: in quibus

in quibus fides, invocatio, spes, patientia, humilitas, & cæteræ virtutes, in quarum cultura religio Christiana potissimum sita est, exercentur, crescunt & expoliuntur, & vis ac efficacia verbi diuini experiundo cognoscitur.

STVDIVM autem *THEOLOGICVM*, seu labores discendi, hisce regulis gubernentur. *Prima cura sit, vt TEXTVM BIBLIORVM nobis familiarissimè notum reddamus ex quo solo, tanquam ex augusto & perenni fonte, vult Deus doctrinam de vera sui agnitione & æterna salute nostra hauriri. Et hoc vno modo, & non aliter, quàm per lectionẽ & cogitationem Textus verbi diuini efficax est, & veram sui cognitionem iustitiam, & vitam æternam in cordibus accendit. Quotidie igitur manè postquam surrexerunt & vesperi cùm cubitum ituri sunt, vnum caput in Bibliis studiosi legant, & ordine ea euoluant, & præcipua dicta & historias in partes Catecheseos, seu in locos, qui summam doctrinæ Christianæ continent, digestas, meminerint.*

2. Summa doctrinæ *Christianæ, continens præcipuos articulos pia & erudita methodo expositos, animo complectenda est: ad quos omnia, quæ in Theologia legimus, audimus, discimus, dextrè referantur. Hanc commodissimè ex libello Examinis vel locorum Theologicorum, assiduè & attentè lecto & relecto, studiosi discent.*

3. LINGVÆ Ebrææ & Græcæ cognitio necessaria est, vt ex fontibus, veram de Deo doctrinam hauriri, & cum filio Dei, Prophetis & Apostolis sine interprete colloqui possimus.

4. Dialectica Methodo in discenda & docenda cœlesti doctrina & refutandis veritatis corruptelis opus est.

5. Disputationum & declamationum exercitia suscipienda sunt, quæ & judicium de veris sententijs confirmant & acuunt, & facultatem propriæ & perspicuæ orationis, ad explicationem dogmatum necessariæ pariunt.

6. Aliorum eruditorum & Patrum commentarij legendi sunt, vt iudicijs & consensu Ecclesiæ catholicæ nostram fidem confirmemus.

7. Historia totius Ecclesiæ, & inprimis veterum certaminum & iudiciorum primitiuæ Ecclesiæ, quæ Apostolorum temporibus vicinior fuit, cognoscenda est, ex Patribus vetustissimis, & scriptoribus historiæ Ecclesiasticæ, & actis Conciliorum, ex canonibus Iuris Pontificij, Magistro sententiarum. &c.

8. Totius Philosophiæ, artium dicendi, Ethicæ ac Politicæ, Arithmeticæ, Physicæ, Astronomiæ, Geographiæ, & cæterarum artium, quæ in Scholis traduntur, cognitio, in explicandis doctrina & libris sacris, magno vsui, & alioqui Ecclesiæ singulari præsidio & ornamento est.

Quid sunt Scholæ?

SCHO-

SCHOLÆ sunt cœtus docentium & discentium literas, linguas & artes, Deo gratas, et Ecclesiæ Dei ac Reipublicæ necessarias.

Propter quas causas necesse est coli in Scholis studia literarum, & præcipuè Catechesin disci?

Homines ideò conditi sunt, vt Deum conditorem & Filium ipsius redemtorem nostrum Iesum Christum agnoscant, inuocent & colant, iuxta doctrinam ab ipso traditam, & libris Prophetarum & Apostolorum comprehensam. Quare aliquos homines esse oportet literarum peritos, qui hunc librum doctrinæ cœlestis legere, & alijs prælegere & explicare possint.

Præcipuè igitur singuli ad discendum moueantur, primùm seuerissimis Dei mandatis, qui præcipit doctrinam à se traditam audiri, disci, propagari.

Matth. 17. Æternus pater de cœlo iubet audire Filium, HVNC AVDITE. Necesse est igitur contiones seu doctrinam Christi, in Euangelistis, Prophetis & Apostolis descriptam legi, cognosci & alijs cognoscendam perspicuè & disertè proponi.

1. Tim. 4. Attende lectioni & doctrinæ,

Col. 3. Sermo Christi habitet in vobis opulenter cum omni sapientia.

Iohan. 14. Christus iubet seruari, hoc est, discè ac custodiri sermonem suum, & amplissimam promissionem addit, quòd custodes suæ doctrinæ domicilia & templa totius diuinitatis futuri sint.

2. Tim. 3. A puero sacras literas noueris, quæ te possunt erudire ad salutem. Omnis enim scriptura θεόπνευστος utilis est ad docendum, &c.

Deinde, Finis, ad quem conditi sumus, in discendo & docendo nobis propositus sit, vt Deum rectè agnoscamus, & gloriam ipsius illustremus. *1. Cor. 10. Matth. 5. 1. Pet. 4.* Tertiò, vt prosimus Ecclesiæ Dei, ad iuuantes conseruationem ministerij euangelici & gubernationem ecclesiæ. Quartò, vt Reipublicæ, quæ hospitium est Ecclesiæ Dei, in consilijs, iudicijs, legationibus, negocijsq; omnibus, ad communem tranquillitatem & salutem pertinentibus, seruire possimus. *Tit. 3.* Discant & nostri, vt possint bonis operibus præesse, ad necessarios vsus, ne sint infructuosi. Quintò etiam, vt honestum locum in communi vita, victum, & necessaria ad vitam honestè sustinendam consequamur: εὔοδιον γὰρ ἡ παιδεία.

Sed principalis finis semper nobis in conspectu sit, videlicet, Vera Dei agnitio & celebratio, *iuxta doctrinam ab ipso Deo per Christum patefactam.* Ideoq; prima cura omnium nostrum esse de-

esse debet, vt Catechesin doctrinæ Christi discamus, *Matth. 6. Primùm quærite regnum Dei.*

Quid vocatur Catechesis, & vnde est appellatio?

CATECHESIS in genere significat formam institutionis, in qua viua voce auditoribus initia alicujus doctrinæ in certos locos methodicè distributæ traduntur: & auditores ea, quæ ipsis tradita sunt, & quæ didicerunt, vicissim reddere & recitare coguntur.

A verbo κατηχεῖν, *quod significat audire, sonum ab alio accipere, docendo dicta repoſcere,* behören

Propter quas causas Catechesis, hoc est, talis forma institutionis, quæ fit per examen, in Ecclesia vsurpatur? seu, Quæ sunt vtilitates Examinum in genere?

EXAMINA augent in discentibus diligentiam, intentionem animi, & curam rectè & integrè discendi ea, quæ proponuntur, cum sciunt sibi ea, quæ audiuerunt, in examine reddenda esse. Deinde, in Ecclesia necesse est singulos homines edere confessionem suæ fidei. Ideo in primitiua Ecclesia instituebantur Examina, in quibus Catechumeni, priusquam in Ecclesiam per baptismum reciperentur, testari seu confiteri solebant, se veram doctrinam de Christo amplecti. Inde examen in ceremonijs baptismi reliquum est. Pertinet etiam ad fidelitatem Pastorum & docentium in Ecclesia, scire quid intelligant, quomodo proficiant discentes.

Posiea, totum cursum studiorum examina intra certas metas continent, ne vagentur & aberrent. Adigunt ad discenda necessaria & utilia, omissis non necessarijs & inutilibus. Plerumq; enim, vt Seneca ait, necessaria ignoramus, quia non necessaria didicimus. Corrigunt errores prius animo conceptos. Augent acumen ingeniorum, & formant iudicium. Alunt & augent facultatem loquendi, & facundiam extemporalem. Adiuuant memoriam, vt ea, quæ percepit, promtè & celeriter, vbi res poscit, reddere possit. Tollunt superbiam & inanem persuasionem doctrinæ ac sapientiæ. Adsuefaciunt ad communicationem sermonis & humanitatem in omni vita. Formant pronunciationem seu actionem, in moderanda voce, vultu, & vitandis gestibus ineptis,

eptis. Deniq; Colloquia de doctrina salutari, dulcis consolatio sunt bonarum mentium, in doloribus & ærumnis, vt in veteri versu dicitur: ψυχῆς νοσέσης ἐσθὶν ἰατροὶ λόγοι. & sunt imago cœlestis illius scholæ, in qua coràm audiemus Doctorem Filium Dei, & cum præceptoribus nostris, Prophetis & Apostolis colloquemur, & dictata reddentes plura ab eis discemus. Has vtilitates recitaui, cùm plerique adolescentes, vel ignauia, vel superbia fugiant examina, vt aliquas bonas mentes, ad amorem κατηχήσεως, seu examinum, cum in cæteris artibus, tùm verò præcipuè in doctrina Christiana excitem.

Nunc singulos doctrinæ Christianæ locos, eo ordine, quo propositi sunt, breuiter & perspicuè exponemus.

PRIMVS LOCVS.

DE VERA DEI AGNITIONE ET INVOcatione.

Quid est DEVS?

SImpliciſsima & optima definitio DEI est SYMBOLVM APOSTOLORVM, vel Nice-

num : *quòd iuniores omnes accuratè discere, & nos grandiores etiam quotidiè & attentè recitare vtilissimum est, vt nos ad cognitionem de Deo, & de tribus personis, de omnibus Dei operibus & beneficijs, de creatione, de redemtione generis humani per Filium, de persona, officio, passione, morte, resurrectione & regno Christi, de perpetua Ecclesiæ collectione, de extremo iudicio. de remissione peccatorum, & vita æterna, excitemus. & hac cogitatione, per vocem* CREDO, *in pijs fit applicatio beneficiorum Christi, & ipsa recitatio est confessio contra Diabolos, & in doloribus ac ærumnis consolatio dulcis & efficax.*

Deinde & vsitata descriptio Dei teneatur:

DEVS est essentia spiritualis, vnica, æterna, verax, iusta, misericors, omnipotens, Pater æternus, & Filius imago Patris, & Spiritus sanctus à Patre & Filio procedens : patefacta in creatione mundi & verbo Ecclesiæ tradito, iuxta quod solum ab hominibus agnosci & coli vult, & omni æternitate celebrari.

Quot sunt Personæ Diuinitatis?

Tres.

Patet

Pater, Filius, & Spiritus sanctus.

Quid est Persona?

Persona est substantia individua, intelligens, incommunicabilis, non sustentata in alio.

Cur tantùm tres Personæ Divinitatis agnoscendæ & invocandæ sunt, & non plures vel pauciores?

Quia DEVS sic se patefecit in Baptismo Christi, & in institutione baptismi nostri, & aliis testimoniis. Matth. 28. Baptizate eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. *Psal. 2. Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, Osculamini Filium. Psal. 33. Verbo Domini cœli firmati sunt, & Spiritus oris eius omnis exercitus eorum.*

Fundamentum autem totius doctrinæ Theologicæ est hæc sententia. Quod non aliter sit de Dei essentia, & voluntate, & cultibus ipsi præstandis sentiendum aut docendum, quàm sicut se Deus, in suo Verbo, per Prophetas & Apostolos tradito, patefecit. Deut. 4. 12. Non addetis ad verbum, quod

vobis

vobis loquor, nec auferetis ex eo, Esaiæ 8. Si non dixerint iuxta verbum hoc, non erit eis matutina lux.

Recita descriptiones & discrimina trium personarum Diuinitatis?

PATER est prima Persona diuinitatis, quæ ab æterno genuit Filium coæternum imaginem suam, & vnà cum Filio & Spiritu sancto omnes res ex nihilo condidit & conseruat.

FILIVS est secunda Persona diuinitatis, genita ab æterno à Patre, & est substantialis & integra imago æterni Patris. qui Filius postea fuit intercessor inter Deum & primos homines lapsos, & constitutus mediator, assumsit ex virgine Maria humanam naturam, factus est victima pro nobis, & per eum, ac propter eum solum, datur ab æterno Patre, remissio peccatorum, iustitia & vita æterna.

SPIRITVS SANCTVS est tertia Persona diuinitatis, quæ à Patre & Filio procedit: & mittitur, vt ministerium docendi in Ecclesia gubernet, & per Euangelium corda piorum regeneret & sanctificet.

Testi-

Testimonia de Diuinitate Filij Dei Domini nostri Iesu Christi?

Rom. 9. Christus est super omnia, Deus benedictus in secula. *1. Iohan. 5. Sumus in vero (Deo) in filio eius Iesu Christo. Hic est verus Deus. Ierem. 23. Inuocabunt eum,* IEHOVA *iustitia nostra. Iohan. 20. Dominus meus, & Deus meus. Iohan. 1.* καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος, *Et Deus erat illud verbum.*

Quare Filius Dei nominatur λόγος seu Verbum?

Primùm respectu æterni patris, quia est imago Patris, in qua integrè lucet sapientia & bonitas ac essentia Patris: sicut noster sermo cogitationum mentis effigies est. Deinde respectu nostri, Quia primus dixit humano generi promissionem Euangelij, ex arcano sinu patris prolatam, & subinde in colloquijs cum patribus eam repetiuit, (Iohan. 1. Filius, qui est in sinu patris, ipse enarrauit.) Et per ministerium huius sui verbi seu Euangelij efficax est, & dicendo seu verbo suo, veram agnitionem æterni Patris, veram consolationem & vitam accendit. Mat. 11. Nemo nouit Patrem nisi Filius, & cui voluerit filius reuelare. Ebre. 4. Viuum verbum Dei & efficax. Psal. 119. Verbum tuum viuificat me.

Testi-

Testimonia de Diuinitate Spiritus sancti?

Matt. 28. Baptizate eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Cùm enim Baptismus sit fœdus cùm vero Deo: nosq; non solùm in nomen Patris & Filij, verùm etiam Spiritus sancti baptisemur: necesse est Spiritum sanctum etiam eadem diuinitate, potentia, maiestate & gloria cum æterno Patre & Filio, præditum, & vtriq; ὁμοούσιον esse. *Deinde multa sunt testimonia, in quibus palàm Dei & Domini seu* IEHOVÆ *nomen Spiritui sancto tribuitur. 1. Cor. 12. 6. 3. 2. Cor. 3. Act. 5. 28. Esa. 6. Postremò, propria solius diuinæ & omnipotentis naturæ opera & effectiones, vt creatio, regeneratio, viuificatio: item omniscientia omnipræsentia, Spiritui sancto in sacris literis asscribuntur. Iob. 33. Spiritus Dei fecit me. Iob. 26. Spiritus Dei ornauit cœlos. Psal. 33. Verbo Domini* (λόγῳ τοῦ θεοῦ) *cœli firmati sunt, & Spiritu oris eius* (non creato, sed creante) *omnis exercitus* (omnes stellæ) *eorum. Et Ecclesia canit: Veni creator Spiritus, Imple superna gratia, quæ tu creasti pectora.*

Secun-

Quæ persona Diuinitatis assumsit humanam naturam?

Secunda persona, videlicet Filius Dei, assumtam ex substantia virginis Mariæ humanam naturam, personali vnione sibi copulauit, ita vt sit vna persona, IESVS CHRISTVS Emanuel, noster mediator, redemtor, iustificator, & saluator.

Quid est Incarnatio Filij Dei?

INCARNATIO FILII DEI est vnio personalis duarum naturarum, diuinæ de substantia æterni Patris ab æterno genitæ, & humanæ ex substantia Mariæ virginis assumtæ, facta mirando consilio diuinitatis, in Christo mediatore, vt sit Emanuel, æterno DEO Patri & nobis hominibus ὁμοέσιος, reconcilians nobis Deum, & sufficienti λύτρῳ placata iustissima ira Dei aduersus peccatum, æternam iustitiam & vitam hominibus restituat.

Cur Filius Dei nominatur EMANVEL.

EMANVEL, id est, NOBISCVM DEVS, vocatur propter quatuor cau-

sas,

sas. Primùm, propter assumtionem nostræ naturæ, quia θεάνθρωπος seu Deus homo & frater noster, caro de carne nostra, & os ex ossibus nostris factus est *Iohan. 1. Verbum caro factum est, & habitat in nobis, seu assumta nostra natura: non tantum effectiuè & separabiliter, sed σωματικῶς, ita, vt sit vna persona.*

Deinde, Quia PRO NOBIS apud æternum Patrem intercedit & deprecatur, & precium redemtionis persoluit. *Rom. 8. Est ad dextram Patris, & interpellat pro Nobis. Si Deus pro nobis, quis contra nos. 1. Timoth. 2. Vnus mediator Dei & hominum homo Iesus Christus, qui dedit seipsum precium redemptionis pro omnibus.*

Tertiò, Quia IN NOBIS fide eum agnoscentibus habitat Filius Dei, & corda nostra regit & sanctificat, & sibi conformia reddit. *Gal. 2. Viuit in me Christus, Ephes. 3. Habitat Christus per fidem in cordibus nostris.*

Postremò, APVD NOS, in omnibus periculis, doloribus & morte ipsa præsens adest Emanuel noster, Deus & homo, protegens & saluans nos, *vt dixit: Ecce ego vobiscum sum vsq; ad finem seculi. Psal. 46. Dominus Zebaoth nobiscum, protector noster Deus Iacob. Psal. 91. Cum ipso sum in tribulatione.*

Quid

Quid est Mediator?

MEDIATOR, est persona inter Deum irascentem Peccato, & genus humanum reum peccati & iræ Dei constituta, vt iusticiæ Dei satisfaciat, sustineat iram & pœnam pro peccato, deprecetur pro nobis, applicet sua merita, & inuocantium gemitus & preces exaudiat. *Ebre. 9. Iohan. 17. 1. Tim. 2.*

Cur necesse fuit in Christo Mediatore nostro duas naturas, Diuinam & Humanam inter se vnitas esse?

Causse ab Athanasio in libro de incarnatione Verbi, & ab alijs recitantur. Hominem esse oportuit, quia homo peccauerat, à quo pœnam persolui ordo iusticiæ postulabat. Deinde, vt pati & mori pro homine posset, & per mortem aboleret mortis imperium. Ebr. 2. Item, vt φιλανθρωπίαν suam erga homines ostenderet assumtione humanæ naturæ, eamq; horribiliter à Diabolo conuulsam & oppressam, assumtione sua et collocatione ad dextram Dei patris glorificaret.

Deinde, oportuit esse Deum, vt λύτρον seu pretium pro peccatis æquiualens, & meritum nouæ iustitiæ & vitæ sufficiens esset; ac molem iræ DEI & pœnarum sustinere, & mortem ac diabolum vincere, & iustitiam ac vitam æternam restituere posset. Item, vt ingredi in Sanctum sanctorum, introspicere pectus Patris, & corda inuocantium, & vbiq; Ecclesiæ adesse, inuocantes exaudire, defendere, seruare, & sapientiam Dei ac Spiritum sanctum petentibus donare posset. Cumq; in prima creatione Filius Dei λόγος vitam & lucem, quæ fuit Imago Dei, hominibus tribuisset: congruebat sapientiæ diuinæ, vt per idem verbum, quo condita est, Imago Dei depranata in nobis restauretur.

Quid est Christus?

CHRISTVS est summus Sacerdos & Rex Ecclesiæ: DEO æterno Patri & nobis hominibus ὁμοούσιος: vnctus plenitudine Spiritus sancti, vt Euangelion ex sinu Patris prolatum hominibus patefaciat, per quod colligit sibi ex genere humano æternam Ecclesiam: & sua intercessione, merito ac efficacia, remissionem peccatorum & salutem æternam impetrat ac donat Ecclesiæ, quam in hac vita, verbo & Spiritu sancto regit, aduersus Diabo-

Diabolos ac Tyrannos defendit: & tandem ex morte resuscitatam ornabit vita & gloria æterna.

Quod est Discrimen inter Christum, & Iohannem Baptistam ac cæteros sanctos?

Quatuor sunt præcipua discrimina.

Primùm, PERSONA differunt. Habitat enim diuinitas in Christo, non, vt in cęteris sanctis hominibus, tantùm effectiuè & separabiliter: sed etiam tali ratione, vt Filius Dei, & natura humana assumta, sint vna indissolubilis persona, sicut anima & corpus vnum hominem constituunt.

Secundò, Differunt OFFICIO. Solus enim Christus est redemtor & saluator, placans suo merito iram Dei, liberans nos à peccatis & morte, & restituens iustitiam & vitam æternam. Sancti non sunt redemtores, sed tantùm ministri verbi, per quod Christus sua beneficia hominibus annunciat & impertit.

Tertiò, EFFICACIA. Nam Christus propria potentia efficax est per verbum

illuminans mentes vera agnitione DEI, dans Spiritum sanctum, & viuificans corda noua & æterna iusticia & vita. Iohannes Baptista & cæteri sancti non sunt efficaces propria potentia, sed tantùm ministri verbi & sacramentorum.

Quartò, Christus est ἀναμάρτητος, expers omnis peccati & labis. (2. Cor. 5. 1. Pet. 3.) Sancti omnes sunt peccatores. (1. Ioh. 1. Psal. 32.) & propter Christum à peccatis absoluuntur.

Quis est vsus & praxis doctrinæ de Deo, & de tribus personis Diuinitatis?

Vt Deus rectè à nobis agnoscatur & Inuocetur, *seu, vt vera agnitio DEI, Timor iustissimæ iræ Dei aduersus nostra peccata, Fides seu Fiducia misericordiæ propter Filium mediatorem promissæ, ardens inuocatio Dei, qua petimus nos à Filio Dei doceri & seruari, & à Spiritu Dei paracleto regi & sanctificari, vera gratitudo pro summis beneficijs Dei, ac inprimis pro misso Filio redemtore, & effuso in pectora nostra spiritu sanctificante, & totius vitæ obedientia & conformitas cum sapientia & iustitia, & cæteris virtutibus Dei, in nobis excitetur, alatur & confirmetur,*

metur: non vt ociosis speculationibus & argutijs ac quæstionibus prophanis, quæ ab hac vera & practica Dei noticia mentes abducunt, & tamen arcanam DEI naturam non explicant, inanem ingeniorum curiositatem alamus.

Præcipuè autem in quotidiana Dei Inuocatione hæc doctrina de Deo, de tribus Personis diuinitatis, de beneficijs Filij Dei mediatoris, de spiritu Gratiæ & precum, de promißionibus, de fide, proferenda; & Inuocatio nostra, ab Ethnica, Turcica, Pontificia & omnium aliarum gentium battologia segreganda est.

Quid est vera Inuocatio Dei?

VERA INVOCATIO DEI, est à vero Deo, Patre Domini nostri IESV CHRISTI, prælucente vera agnitione & fiducia Filij DEI mediatoris, petere bona spiritualia & corporalia, præsentia & æterna, iuxta ipsius promissiones: & certò statuere se Deo curæ esse, & à DEO tanquam Patre φιλοσόργῳ preces nostras, propter Filium Dei interces sorem exaudiri, & nobis salutaria tribui: ideoq; vicissim Deum omnibus grati animi & obedientiæ officijs celebrare.

Quæ sunt partes veræ Inuocationis, quas in omnibus nostris ad Deum precibus, piè & attentè considerare, & simul complecti ac coniungere singuli debemus?

I. Compellatio veri Dei, Patris Domini nostri Iesu Christi, illustribus testimonijs in Ecclesia patefacti, *vt scriptum est: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies. Non habebis Deos alienos coram me.*

II. Cogitatio Mandatorum DEI, *quæ inuocationem præcipiunt, & bona à Deo promissa peti & expectari seuerissimè iubent. Matth. 7. Luc. 18.*

III. Pœnitentia seu Confessio propriæ indignitatis & peccatorum, *cuius in precatione Dauidis Psal. 51. & Danielis cap. 9. exemplum insigne habemus.*

IIII. Consideratio Promissionis de remissione peccatorum, & de exauditione precum propter Christum Mediatorem. *Psal. 50. Matth. 7. 11. 18.*

V. Fides certò statuens sibi remitti peccata, & se DEO placere, & suas preces exaudiri propter Christum. *Iacob. 1. Oret in fide nihil hæsitans. Ephes. 3. Per fidem audemus accedere.*

VI. Commemoratio rerum petenda-

rum, *quæ ab ipso Christo in septem petitiones inclusæ sunt. His Gratiarum actionem pro beneficijs Dei spiritualibus & corporalibus annectamus.*

Quod est Discrimen veræ & falsæ Inuocationis?

Discrimina *illustria sumi possunt à causis efficientibus, impulsiuis, obiectis, & adiacentibus, sed vsitatè recensentur hæc duo:*

Prius sumptum ab Essentia Dei.

Posterius à voluntate Dei.

Ethnici, Turci, Iudæi, etiamsi iactitent, se inuocare Deum conditorem cœli ac terræ: tamen à verò Deo aberrant, & sibiipsis idolum sculpunt, quod compellant. Vnicus enim est, & solus conditor cœli ac terræ, qui est æternus Pater, Filius, & Spiritus sanctus, quem ipsi vel prorsus ignorant, vel contumelia afficiunt. Iohan. 5. Qui non honorat Filium, non honorat Patrem. Deinde, de voluntate Dei sunt incerti, quia promissionem Euangelij & Filium mediatorem aspernantur.

Vera autem Inuocatio ad hunc vnum

DEVM, patrem Domini nostri IESV CHRISTI, patefactum misso filio & dato Euangelio directa est. Deinde, certò statuit, se recipi & exaudiri propter Christum mediatorem.

Hactenus de Deo Creatore rectè agnoscendo & inuocando: Nunc de Creaturis, ad imaginem Dei, vt Deum agnoscant & celebrent, conditis, dicemus.

SECVNDVS LOCVS.

DE CREATIONE MVNDI, ANGELORVM ET Hominum.

Quid est Creatio?

CReatio, est actio externa DEI, qua Deus volens, immensa bonitate, omnes res alias, visibiles & inuisibiles, ex nihilo fabricauit, consilio suo, ut æternam Ecclesiam sibi conderet, à qua agnoscatur & celebretur, & in qua in æternum habitet.

Creatio cuius personæ opus est?

Omni-

Omnium trium personarum diuinitatis, æterni Patris, Filij & Spiritus sancti, quæ simul omnes res alias condiderunt & conseruant, vt dicitur Psal. 33. *Verbo Domini cœli firmati sunt, & Spiritu oris eius omnis exercitus eorum. De Filio dicitur Iohan. 1. Omnia per ipsum facta sunt.*

Condita sunt autem omnia mundi corpora, non eodem temporis momento, sed ordine distinctis sex diebus. Genes. 1. 2. Prima die, Materia cœli & terræ rudis ac indigesta, & Lux. II. Cœlum seu Orbes cœlestes. III. Terra & Plantæ. IIII. Sol, Luna, & cæteræ stellæ. V. Aues & Pisces. VI. Terrestria animantia, & Homo.

Cur conditus est à Deo mundus?

Vniuersum hoc theatrum naturæ rerum ideò conditum est à Deo, & miranda arte & sapientia distributum, & ornatum, vt Deum opificem nobis monstret, & vtilitatibus hominum seruiat, & schola sit sapientiæ, bonitatis, præsentiæ, & omnipotentiæ Dei, qui ab Angelis & hominibus à se conditis, vult agnosci & celebrari: ijsq; vicissim seipsum & omnia sua bona impertire. *Rom. 1. Ephes. 3.*

Quid est Prouidentia Dei?

Prouidentia est actio mentis diuinæ, qua omnia cernit, & cunctos euentus futuros prospicit. deinde, gubernatio Dei, qua naturam vniuersam, à se conditam, sustentat & conseruat, & præcipuè curat genus humanum, custodit ciuilem societatem, punit atrocia scelera atrocibus pœnis, & tandem iustos præmijs ornat.

Pars Prouidentia est Determinatio diuina, qua DEVS, *omnia cernens, cunctos etiam futuros euentus, siue bonos siue malos, prospicit: & bonos adiuuat, malos autem permittit, & terminos ac metas constituit, quousq; sit permissurus.*

Hactenus de creatione: nunc de Creaturis, ex quibus æternam Ecclesiam Deus elegit, dicemus.

Sunt autem creaturæ Rationales, aliæ Incorporeæ & inuisibiles, vt Angeli & Animæ hominum: aliæ Corporales & visibiles, vt Homines.

Quid sunt Angeli?

ANGELI BONI sunt essentiæ spirituales, creatæ à Deo ad Imaginem ipsius, hoc est, intelligentes, veraces, iustę & liberæ, quæ non sunt pars alterius speciei, vt animæ hominum: & sunt immortales, ordinati à Deo, vt ipsum celebrent, & sint ministri Ecclesiæ, & custodes piorum. *Ebr. 1. Psal. 34. 103. 104.*

Quid

Quid sunt Diaboli?

DIABOLI sunt essentiæ spirituales, initiò creatæ ad Imaginem Dei, hoc est, intelligentes, veraces, iustæ & liberæ, sed libera voluntate à Deo deficientes, facti sunt hostes Dei, & genus humanum à Deo auulsum in peccatum & mortem præcipitarunt, & ad omnis generis peccata & calamitates quotidie impellunt. Quam Tyrannidem mirando consilio permittit Deus, & reprimit, vsq; ad extremum iudicium: in quo Diabolos omnes, vnà cum hominibus impijs, in æternos cruciatus abijciet. Ioh. 8. 1. Pet. 5. 1. Pet. 2.

Quid est Homo?

HOMO est substantia creata à DEO, habens corpus & animam rationalem, conditam ad Imaginem Dei, vt Deum agnoscat & celebret.

Quid est Anima?

Anima Hominis est essentia spiritualis, creata à DEO ad Imaginem ipsius, hoc est, intelligens, libera, & iusta, quæ est pars hominis: nec extinguitur, cùm à corpore discesserit, sed est immortalis.

Quæ

Quæ sunt præcipuæ vires Animæ in Homine?

Quinq;: Rationalis, sentiens, appetens, locomotiua, & vegetans.

Quæ sunt partes Animæ Rationalis?

Duæ: MENS & VOLVNTAS, cum qua in serijs motibus copulari sunt AFFECTVS cordis.

Quid est Mens?

MENS seu INTELLECTVS est potentia Animæ rationalis cognoscens, illustrata in creatione radijs sapientiæ & lucis diuinæ, qua Deum & Legem Dei discernentem recta & praua, quæ vitæ rectrix est, & numeros, ordinem, κοινὰς ἐννοίας, quæ sunt principia & normæ artium, & omnes res cæteras singulares & vniuersales vtcunq; cognoscit, meminit, & alia ex alijs ratiocinatur, & rectè ac secus cohærentia cernit ac iudicat. Quæ potentia eam ob causam præcipuè condita est in homine, vt Deum conditorem, & testimonia de Dei sapientia & bonitate toti rerum vniuersitati impressa, cognoscat, & alijs cognoscenda demonstret.

Quid

Quid est Voluntas?

VOLVNTAS, est potentia Animæ rationalis motiua, vt in scholis loquuntur, seu appetens suprema, qua Homo obiectum ab intellectu monstratum, velle & expetere, vel auersari & reijcere potest, vel suspendere actionem, & imperare externis membris, vt aliquid faciant aut omittant. Ideò autem sic condita est voluntas, vt ante omnia Deum & virtutem expetat & amet, & in Deo lætetur & acquiescat.

Quid est Affectus?

AFFECTVS, sunt variæ species & forma actionum voluntatis cum aliquo dolore aut lætitia coniunctæ: seu affectus sunt motus voluntatis aut cordis, sequentes cognitionem, quibus obiectum, à mente vel sensu monstratum, prosequimur aut fugimus.

Quid est Imago Dei?

Imago Dei, ad quam homo conditus est, erat similitudo & conformitas præcipuarum virium hominis, cum Archetypo, seu ipso Deo, videlicet: Mens, illustrata luce veræ noticiæ Dei, & sapientia, discernente recta & praua: & voluntas, liberrimo arbitrio expetens & probans recta & iusta, ardens dilectione DEI, & vera obedientia erga DEVM:

& cor

& cor rectum, omnes affectus & motus habens conformes Legi Dei. Genes. 1.

Coloss. 3. *Induite nouum hominem, qui renouatur in agnitionem Dei, secundum imaginem eius qui creauit eum.* Ephes. 4. *Induite nouum hominem, qui secundùm Deum creatus est in iustitia, & sanctitate vera.* 2. Cor. 3 *Nos verò omnes, reuelata facie gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem transformamur, à claritate in claritatem, tanquam à Domini spiritu.*

Quid est liberum Arbitrium?

LIBERVM ARBITRIVM *in genere significat, & iudicium Mentis discernens bona & mala, & facultatem Voluntatis, qua sponte eligit aut facit, vel auersatur & negligit ea, quæ mens decernit.*

Quid fuit liberum Arbitrium in Homine ante lapsum?

Fuit *facultas mentis & voluntatis, qua poterant Angeli & Homines, essentiam & voluntatem Dei conditoris, sine vlla caligine & errore agnoscere, & iustitiam ac sanctitatem veram, in qua conditi erant, iuuante Deo, retinere, & sponte ac seriò Deo perfectè obedire, vel ab eo deficere & peccare.*

Quid

Quid est liberum Arbitrium in Homine post lapsum?

Est facultas, qua mens hominis, bona & mala ciuilia, seu honesta & turpia, item artes mechanicas & liberales, & alias res humanæ rationis iudicio subiectas, aliquo modo intelligere, discere ac iudicare, & Voluntas sine coactione eosdem eligere aut expetere, vel auersari & fugere potest, vel suspendere electionem, & imperare externis membris, vt suscipiant actiones cum iudicio mentis congruentes vel non congruentes.

Sed IN REBVS SPIRITVALIBVS, vt in primo motu conuersionis ad Deum, seu regenerationis sui ipsius, & prima scintilla fidei in Christum accendenda, Liberum vel potiùs seruum & peccato captiuum & mortuum hominis arbitrium, est naturalis impotentia, seu defectus & prauitas mentis & voluntatis, secuta lapsum Adæ, & nobiscum nascens: qua mens cæca & tenebris peccati oppressa, nec essentiam nec voluntatem Dei rectè agnoscere, nec viam æternæ salutis sua acie cernere potest: & voluntas ac appetitiones cordis auersæ & aduersæ Deo, nec seipsas propijs viribus ad Deum conuertere, & in Christum credere, & cultus Deo placentes præstare, nec quicquam aliud quàm peccare possunt, nisi per gratiam Christi fuerint liberatæ.

Liber

Liberum arbitrium IN RENATIS EX AQVA ET SPIRITV, est facultas, qua mens & voluntas per filium Dei à seruitute peccati liberata, & adiuta per Spiritum sanctum, suo etiam conatu & diligentia, non modò externos mores honestè regere, & externa scelera vitare, verùm etiam interiores & spirituales animi motus, vt veram agnitionem Dei, inuocationem, patientiam, exuscitare, fouere & augere, & vitiosis inclinationibus resistere vel indulgere, & rursum à DEO deficere potest.

Cùm autem dixerimus, Hominem ad Imaginem Dei creatum esse, quæ fuerit conformitas naturæ hominis cum LEGE Dei: nunc doctrina de LEGE Dei, ad quam congruere nostras mentes, voluntates & corda oportebat, statim addenda est.

TERTIVS LOCVS.

DE LEGE DEI.

Quid est Lex Dei?

LEX DEI sunt Decem Præcepta: vel Lex DEI est doctrina, quam DEus in creatione hominibus indidit, & postea in monte Sina & alibi repetiuit, præcipiens quales nos esse, quæ facere, quæ omittere oporteat,

porteat, Et promittens bona præstantibus perfectam obedientiam : ostendens ac arguens peccatum in hac corrupta natura: & denuncians iram DEI & æternas pœnas omnibus peccato pollutis.

Alia & illustrior Legis Definitio proximis annis à Philippo tradita est?

LEX DEI, est æterna & immota sapientia & regula iusticiæ in Deo, discernens recta & non recta, & horribiliter irascens omni dissimilitudini & contumaciæ, quæ repugnat huic normæ in ipso, & est patefacta hominibus in creatione, & postea sæpe repetita est & declarata voce diuina, vt sciamus, quòd sit Deus, & qualis sit, obligans omnes creaturas rationales, & postulans, vt omnes sint conformes Deo, & damnans & destruens omnes non conformes Deo, nisi fiat remissio & reconciliatio propter Filium mediatorem.

Quot sunt partes Legis Mosaicæ? Tres.

1. Decalogus seu Lex moralis & æterna, *quæ iam definita est.*

2. Leges Ceremoniales seu Ecclesiasticæ.

3. Forenses seu Iudiciales.

Recita caussas Legis moralis?

Caussa efficiens, est immediatè ipse DEVS, *qui hanc normam suæ sapientiæ & iustitiæ omnium hominum mentibus in prima creatione inseuit, & postea voce sua, in monte Sina & alibi, illustrauit.*

Materia in qua, est primùm ipsa mens Dei, in qua perfectè latet hæc sapientia & iustitia, in lege expressa, cuius radij in mentes humanas postea deriuati sunt.

Materia circa quam, est conformitas ac obedientia, & dissimilitudo seu contumacia totius naturæ rationalis, quæ cum hac norma mentis diuinæ, in lege expressa, perfectè congruere debebat.

Forma est æterna & immota norma iustitiæ in Deo, obligans omnes vel ad obedientiam perfectam, vel ad æternas pœnas.

Fines sunt. I. Vt doceat, quòd sit Deus & qualis. II. Vt hominum natura cum hac norma congruat. III. Vt monstret, accuset, & æternis pœnis damnet omne peccatum, non congruens cum hac norma.

Quid

Quid est Lex naturæ?

Lex naturæ proprijssimè est noticia Legis diuinæ, insita à Deo naturæ humanæ, *vt Rom. 2. dicitur: Opus Legis scriptum in cordibus eorum. Et summa Legis naturæ in Decalogo comprehensa est.*

Quid est Lex positiua seu humana?

Leges Politicæ seu positiuæ, sunt sententiæ seu leges, probabili ratione à magistratibus latæ, vt sint adminicula legis naturæ, videlicet determinantes circumstantias aliquas, in executione Iuris naturæ, vel sancientes aliquid de occasione seruandi Ius naturæ, non pugnantes cum Iure naturali aut diuino.

Quod est Discrimen inter Legem Dei, & Leges Humanas?

Discrimina maximè illustria sunt hæc quatuor.

Leges humanæ seu positiuæ Magistratuum sunt mutabiles, & obligant tantùm certos homines, quibus latæ sunt, vel ad externam obedientiam præstandam, vel ad pœnas corporales sustinendas.

Sed Lex Dei est æterna & immutabilis, & obligat omnes Angelos & homines, vel ad perfectam obedientiam, vel ad pœnas æternas sustinendas.

Cur Ceremoniæ & Leges Forenses Mosi nunc abrogatæ sunt, cùm tamen Decalogus perpetuò retineatur?

Tota Politia Mosi propter hanc caussam præcipuè à Deo constituta est, vt esset certa sedes Ecclesiæ, & certus locus, in quo Christus, iuxta promissiones, exhiberetur: seu, vt esset hospitium nascentis, & Schola docentis Christi. Et Ceremoniæ ac Forenses Leges ideo latæ sunt, vt continerent hanc politiam, & à cæteris gentibus distinguerent, vsq; ad tempus exhibiti Christi. Postquam autem exhibitus est Christus, tota politia concidit, & vnà cum politia etiam Ceremoniales & Leges Forenses, quæ tantùm propter ipsam politiam institutæ fuerunt, extinctæ sunt.

Sed

Sed Lex moralis, seu Decalogus, est æterna & immutabilis norma sapientiæ & iusticiæ in ipso Deo, obligans omnes creaturas rationales vel ad obedientiam vel ad pœnam. Ideo nequaquam abolita est, exhibito Christo, vt Matth. 5. dicitur: Non veni soluere Legem, sed implere..

Implet autem Christus Legem quatuor modis:

Primùm. Habendo & præstando perfectam obedientiam pro sua persona. II. Persoluendo pœnam sufficientem, quam nos nostra inobedientia meriti eramus. III. Docendo & illustrando verum & genuinum intellectum Legis. IIII. Efficiendo in credentibus nouam obedientiam cum lege congruentem, per Spiritum sanctum.

Cùm Lex Moralis sit æterna & immutabilis, quomodo intelligenda sunt hæc dicta, 1. Tim. 1. Iusto non est Lex posita. Rom. 6. Non estis sub Lege?

Iustificati fide in Filium Dei, liberati sunt etiam à Lege morali, quod ad maledictionem, seu obligationem ad æternas pœnas attinet, sed tamen manet æterna & immota obligatio ad obedientiam, *Ideo enim Christus maledictionem Legis in se derivavit, vt in natura humana obedientiam seu conformitatem cum Lege Dei instauraret.*

Hinc intelligi potest

Quid sit Libertas Christiana?

Non licentia faciendi quidquid libet, sed liberatio à peccato, ab ira Dei, à maledictione Legis, à ceremonijs & legibus forensibus Mosi, & à ritibus adiaphoris extra causam scandali. *Iohan.8. Roman.6.7.8. Ephes.2. Galat.3.4.5.*

Qua sunt præcipua sententia Legis Moralis? seu, Quot sunt Præcepta Decalogi?

Decem. Recita.

PRI-

PRIMVM PRÆCEPTVM.

EGo sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti, Non habebis Deos alienos coram me.

Quæ sunt Virtutes seu bona opera primi præcepti, iuxta declarationem Euangelij?

Omnes virtutes oriuntur à cognitione seu à Notitia gubernatrice, quia ignoti nulla cupido. Ideo & primum præceptum ab agnitione Dei orditur: (Ego sum Dominus Deus tuus.) & discernit Deum certo verbo & testimonijs miraculorum in eductione ex Ægypto patefactum, ab omnibus creaturis & commenticijs numinibus. Est autem hæc cognitio vel essentiæ diuinæ, vel voluntatis patefactæ aut in lege & comminationibus, aut in promissionibus & Euangelio. Cùm Legem Dei & comminationes cognoscimus & vera assensione amplectimur, oritur Timor Dei. Cùm autem promissionem gratiæ & amoris Dei in Christo amplectimur, oritur Fides seu Fiducia acquiescens in Deo, & viuificans corda, & pariens dilectionem erga

Deum, & erga proximum. Ex hoc fonte sumpta est distributio Virtutum primi præcepti, quas his duobus vocabulis, Timoris Dei & Fidei, Philippus in locis complectitur.

Visitatum est autem, vna voce Pietatis seu Religionis, omnes totius primæ tabulæ virtutes comprehendi. sed vt illustrior sit explicatio, prodest eas euolui, & in plures species distribui, quarum singulæ appellationes, sæpe plures alias per Synecdochen includunt. Recitabimus igitur sine superstitione octo genera operum primi Præcepti. Ac studiosos hortor, vt sequentes Virtutum definitiones ediscant, & velut normas & Regulas omnium consiliorum & actionum in omni vita sibi proponant.

Omnium primæ Tabulæ virtutum commune genus est

PIETAS ERGA DEVM
seu
RELIGIO,

Huius partes sunt, Virtutes, quæ ad primam Decalogi Legem pertinent.

I. Vera

I. Vera Noticia Dei, seu Sapientia.
II. Timor Dei, seu Pœnitentia.
III. Fides.
IIII. Dilectio.
V. Spes.
VI. Humilitas.
VII. Patientia.
VIII. Perseuerantia.

PIETAS ERGA DEVM seu RELIGIO, est verum Deum, patefactum in creatione mundi & Verbo Ecclesiæ tradito, rectè agnoscere, & fiducia Christi mediatoris inuocare, & colere, sicut in verbo suo præcepit.

SAPIENTIA in sacris literis idem est quod Pietas, videlicet, vera agnitio DEI & redemtoris nostri Iesu Christi, coniuncta cum vero timore Dei, & fide, ac totius vitæ obedientia, iuxta verbum diuinitùs traditum.

VERA NOTitia DEI, est essentiam & voluntatem Dei, in Lege & Euangelio patefactam, rectè agnoscere, iuxta verbum per Prophetas & Apostolos traditum, & certis ac illustribus testimonijs miraculorum, vt eductione populi Israël ex Ægypto, resuscitatione mortuorum & similibus, confirmatum.

Peccata pugnantia sunt, Caligo & cœcitas mentis

ignorantia Deum, omnes falsæ opiniones de essentia & voluntate Dei, non congruentes cum verbo per Prophetas & Apostolos tradito, videlicet Ethnicæ, Philosophicæ, Turcicæ, Iudaicæ, omnes hæreses, corruptelæ Euangelij, blasphemiæ.

TIMOR DEI, est expauescere conspectu iræ Dei aduersus peccatum, & filiali metu iræ ac iudicij diuini vitare delicta, & se reuerenter Deo subijcere, & voluntate ac verbo Dei omnia consilia & omnes actiones, in vita spirituali & ciuili gubernare. *Extrema sunt, Securitas, seu esse sine cura, sine timore iræ Dei & iudicij diuini: & Superstitio trepidans timore, vbi non est timor. Hoc autem nobis præstet Dei timor, vt omnes alios timores contemnamus.*

FIDES, est noticia omnium articulorum doctrinæ Christianæ, & assensus, quo amplectimur totam doctrinam à Deo nobis traditam, & in hac Promissionem gratuitæ reconciliationis, certò donandæ propter Christum Mediatorem, & est fiducia acquiescens in misericordia Dei, propter Filium Mediatorem promissa, & certò statuens, sibi ipsi peccata remitti propter Christum.

Peccata pugnantia cum fide sunt: *Dubitationes Epicureæ & Academicæ, de Deo, de Prouidentia, de certitudine doctrinæ per Christum & Apostolos*

Apostoles traditæ, Diffidentia erga Deum. Dubitare de remissione peccatorum, an simus in Gratia Dei, an Deo placeamus. Desperatio. Confidentia seu præsumtio. Fiducia humanorum auxiliorum. Superstitio. Magia

DILECTIO DEI est ardens incendium amoris, quo mens & voluntas, agnita Dilectione DEI erga nos, quam misso Filio declarauit, vicissim DEVM complectitur, & sese DEO subijcit, & seruat omnia mandata Dei cum quadam lætitia acquiescente in Deo. vel Dilectio est obedientia vniuersalis iuxta totam Legem, vt dicitur: Rom. 13. Dilectio est impletio Legis.

Peccata pugnantia sunt omnes prauæ inclinationes, Odium Dei, Stupor nostrorum pectorum non sentiens ardentes flammas dilectionis, deniq; omnium cæterarum virtutum extrema.

SPES est certa expectatio vitæ æternæ, iuxta promissionem in Euangelio expressam, & expectatio mitigationis calamitatum in hac vita, iuxta consilium DEI. *Extrema Fidei & Spei sunt, Desperatio & Præsumtio.*

HVMILITAS seu ταπεινοφροσύνη est virtus, qua in timore DEI agnoscentes propriam infirmitatem, non superbimus, sed vere corde nos Deo, & in officijs nostræ

vocationis, fiducia auxilij diuini obeundis, & præstanda in pœnis & ærumnis obedientia, & exhibendo alijs honore debito, subijcimus.

Extrema sunt, ficta seu simulata humilitas, & SVPERBIA, quæ est sine timore Dei, & sine agnitione infirmitatis propriæ sese admirari & magnificere, propter certas dotes, & propria sapientia aut viribus confidere, & alios despicere, & cùm accidunt aduersa, irasci Deo tanquam iniustè punienti.

PATIENTIA est virtus, quæ in doloribus & ærumnis, moderatè & placidè ferendis, reverenrer se voluntati Dei subijcit, nec inconcessa auxilia quærit, sed fide statuit Deum sibi propitium esse, & petit & expectat auxilium Dei, mitigationem ac liberationem, & hac fide & spe dolorem lenit, & pacem ac læticiam in corde sentit.

Partes Christianæ patientiæ sunt Timor Dei ac Fides. *Extrema sunt Impatientia, & Hypocritica tolerantia cruciatuum sponte accersitorum, vt in flagelliferis, eremitis, & similibus.*

PERSEVERANTIA, est in vera agnitione Dei, & fide in Christum, constanter & perpetuò vsq; ad extremum vitæ spiritum permanere. *Extrema sunt, Defectio à fide, & Pertinacia in opinionibus impijs, aut superstitiosis cultibus.*

Extre-

Extrema communia, seu peccata pugnantia cum tota prima tabula sunt:

Epicureus ac Cyclopicus contemtus DEI.

IDOLATRIA, est vel fingere, aliquid esse Deum, quod non est Deus: vel honorem Deo proprie debitum tribuere cuicunq; rei, quæ non est Deus: vel alligare DEVM ad aliquam rem, ad quam se ipse non alligauit suo verbo: vel eligere & instituere cultus sine verbo ac mandato Dei, & confidere his cultibus, quòd propter eos Deus nobis propitius sit & benefaciat. *Sunt enim* Dij alieni, *non tantùm ficta Ethnicorum numina, & Statuæ ac Imagines, quæ coluntur, sed in genere omnia, quæ plus amamus & timemus, quàm Deum, & quibus confidimus magis quàm Deo.*

HYPOCRISIS, est simulatio pietatis, iustitiæ & sanctitatis externæ, cùm tamen cor sit sine vero Timore Dei, & sine Fide, plenum dubitationibus, prauis inclinationibus & affectibus, superbia, admiratione sui, &c.

SCANDALVM, est aut falsa doctrina, aut malum exemplum, quod gloriæ DEI & saluti aliorum hominum nocet, vel quia seducit alios, vel quia deterret alios ab Euangelio, vel quia præbet occasionem maledicendi

cendi Euangelio & Ecclesiæ, vel quia alios ad imitationem inuitat, vel quia sent alia plura peccata.

SECVNDVM PRÆCEPTVM.

Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum.

Virtutes seu bona opera secundi præcepti, in quibus consistit verus vsus nominis diuini.

I. Vera Inuocatio Dei.
II. Gratiarum actio.
III. Vera prædicatio.
IIII. Confessio.
V. Iusiurandum.

Vera INVOCATIO DEI, est vero motu cordis & linguæ, à verò DEO, patefacto in promissione Euangelij & misso filio, petere & expectare bona æterna & corporalia, & repugnantem dubitationi certò statuere, à Deo recipi, & exaudiri preces, iuxta ipsius pro-

promissiones, propter Christum Mediatorem. *Extrema sunt. Omissio inuocationis. frigida & oscitans precatio, qualis est omnium nostrum. & omnes falsæ inuocationes, Ethnicæ, Turcicæ, Papistica inuocatio hominum mortuorum.*

GRATIARVM ACTIO est mente & voce confiteri, quòd bona spiritualia & corporalia non casu offerantur, nec nostra sapientia & viribus tantùm parentur & conseruentur, sed quòd Deus verè omnium beneficiorum autor sit, & propterea vero corde se ei subijcere & obedire, vt Deus gloria ornetur, & plures ad veram agnitionem & inuocationem Dei inuitentur. *Extrema sunt, Ingratitudo, & simulata gratitudo Pharisæi, Luc. 18.*

VERA PRÆDICATIO est doctrinam à Deo traditam, Legem & Euangelion, vel in publico ministerio, vel alibi pro suo loco & vocatione, rectè & purè docere, & corruptelas dextrè refutare. *Extrema sunt, Corruptelæ doctrinæ, Hæreses negligentia in docendo; Curiositas in tractandis materijs non necessarijs &c.*

CONFESSIO est veram de Deo doctrinam constanter profiteri, nec abijcere eam propter terrores, odia, supplicia, vel gratiam potes-

potentum, propter hunc finem, vt Deo obtemperetur, & ne vera Dei notitia in terris extinguatur. *Extrema sunt, Defectio ab Euangelio, & Pertinacia in causis impijs.*

IVSIVRANDVM est inuocatio veri Dei, qua petitur, vt sit testis, nos vera dicere, & seuerè puniat mentientes. *Extrema sunt: Periuria: & superstitiosa obseruatio impiorum iuramentorum.*

TERTIVM PRÆCEPTVM.

Memento, vt diem Sabbati sanctifices.

Quid significat vox Sabbati?

SABBATVM, Ebræis Quietem, seu scholam & ocium ad studia doctrinæ de Deo, significat: *cui septima hebdomadæ dies à Deo ipso in prima creatione destinata fuit.*

Cur lata est Lex de Sabbato?

Septem causæ sunt. I. *Voluit Deus diem Sabbati singulis hebdomadis esse monimentum doctrinæ de creatione mundi, sex distinctis diebus perfecta, à qua die 7. Deus requieuit,* (Gen. 1. 2.) *nec post Homi-*

nem

nem formatum, alios mundos, nec alias nouas animantium species condidit, vt Hominem esse extremum & summum opus, in quo Sabbatum agere & adquiescere velit, Deus demonstraret.

Cùm autem in Scholis perpetuum Sabbatum, seu ôcium studijs doctrinæ de Deo destinatum, agamus: præcipua etiam nostra cura sit, vt Sabbatum creationis ritè celebremus, & Testimonia de Deo, in toto hoc pulcherrimo naturæ rerum à Deo creatæ theatro nobis propositâ, attentè contemplemur, & doctrinam de cœlo, stellis, elementis, plantis, animantibus, & humanæ animæ & corporis natura, studiosè discamus.

II. Vt commonefaceret de Sabbato Animæ spirituali, quo à nostris operibus & cupiditatibus viciosis quiescentes, à Deo nos doceri & agi petamus & patiamur: ac præcipuè in schola sanctæ crucis, quietis & placidis animis Deum pro sua voluntate paterna nobiscum agere sinamus.

III. Vt perpetuam & æternam quietem, omni labore & dolore vacantem, & perpetuò celebrantem Deum significaret. Ebr. 3. 4. Esa. 66.

IIII. Vt nos de Sabbato Redemtionis seu quietè Filij Dei in passione & sepulchro, qua nobis honorem æterni Sabbati in lapsu amissum restituit, admoneret.

V. Oeconomica est, vt Homines & iumenta præteritorum dierum laboribus defatigata & fessa septimi diei ocio & quiete recrearentur, Deut. 5.

VI. Vt monimentum esset liberationis ex seruitute Ægyptiaca, & Gratiarum actionis Deo præstandæ pro quiete à laboribus, quos in Ægypto grauiss. ac penè intolerabiles sustinuerant. Deut. 5.

VII. & præcipuè in tertio Præcepto considerandæ, vt singulis hebdomadis, septima die, homines ad discendam & propagandam Legem Dei & promissiones de Christo, & ad communem precationem & gratiarum actionem & laudes diuinas conuenirent. Id enim est Sabbatum sanctificare.

Quæ sunt igitur bona opera in tertio Præcepto mandata?

Sex sunt?

I. SANCTIFICATIO Sabbati seu conseruatio ministerij.

II. Fidelitas ministrorum seu docentium.

III. Diligentia auditorum.

IIII. Reuerentia & obedientia erga Ministros.

V. Liberalitas benignè contribuens ad conseruationem ministerij.

VI. Pia

VI. Pia obseruatio Ceremoniarum in Ecclesia.

SANCTIFICATIO SABBATI est prælucente vero timore Dei & fide, diem ministerio docendi & administrandi ceremonias diuinitus institutas destinatum, non prophanis sed sanctis operibus, hoc est, docendæ & discendæ veræ de Deo Doctrinæ, publicæ Precationi, Gratiarum actioni, vsui Sacramentorum tribuere: nec in otium prorsus iners & iguauum, nec in corporis labores, aliosue prophanos vsus à ministerio abducentes collocare.

Huic cognata Virtus est *CONSERVATIO MINISTERII EVANGELICI*, quod est Officium prædicandi in publico Ecclesiæ cœtu verbum Dei, & legitimè administrandi Sacramenta, institutum à Deo, vt per illud veram sui agnitionem, Fidem, Inuocationem, & cæteras Virtutes ipsi placentes accendat, & omnia beneficia Christi ac æternam salutem Euangelio credentibus impertiat.

Peccatum pugnans cum tertio Præcepto, est Prophanatio Sabbati, vel per neglectionem & contemtionem ministerij, vel superstitiosam obseruationem

Sabbati Iudaicam, aut transformationem ministerij in regnum mundanum.

FIDELITAS Docentium est virtus, qua ministri Ecclesiæ, conscij sibi mediocris peritiæ doctrinæ Christianæ, officia fidi dispensatoris mysteriorum Dei omnia, in docendo, arguendo, consolando, exhortando, & veræ pietatis ac omnium virtutum exemplo auditoribus prælucendo, diligenter & sedulò obeunt, & constanter tuentur. *Extrema sunt: Infidelitas vel ignara doctrinæ, vel negligens in officio. & nimia anxietate seu cogitatione propriæ imbecillitatis deserere ministerium.*

DILIGENTIA Auditorum in audienda & discenda doctrina, & crebro vsu sacramentorum, & Obedientia debita ministerio præstanda.

Extrema communia sunt, Negligentia & Contemtus doctrinæ & sacramentorum, & Superstitio.

REVERENTIA & OBEDIENTIA erga Ministros, in his quæ ad ministerium pertinent, videlicet cùm proponunt præcepta Dei, annunciant consolationem Euangelij, adhortantur ad bona opera, excommunicant contumaces. Luc. 10. *Qui vos audit, me audit.* Ebr. 13. *Obedite præpositis vestris & obtemperate. Ipsi enim vigilant pro animabus vestris, vt cum gaudio & non gementes officium suum faciant.*

Extre-

Extrema sunt: contemtus & contumacia aduersus ministros, & simulatio arte premens ministerium. & impia obedientia in corruptelis doctrinæ aut traditionibus impijs.

CONTRIbutio ad conseruationem ministerij Euangelici, & alendos docentes in Templis & Scholis. *sicut Israëlitæ quotannis viritim didrachmon, & primitias, decimas, primogenita, partes victimarum, ministris Ecclesiæ sustentandis conferebant, & in nouo testamento Dominus ordinauit, vt qui Euangelion annuntiant, ex Euangelio viuant.*

Extrema sunt, nihil conferre, sed potius rapere bona ministris Ecclesiæ ab alijs attributa, vt multi principes, nobiles, & rustici Euangelici faciunt: aut profundere opes in Epicurea aut Idolatrica collegia Canonicorum vel monachorum.

PIA OBSERVATIO CEREMONIARVM, quæ institutæ sunt, vt per eas innotescat alijs doctrina de Deo, & sint signa Ecclesiæ, & nerui publicorum congressuum, vt omnia in ijs decenter & ordine gerantur.

Extrema sunt, Impietas contemnens omnes ceremonias publicas: & superstitiosa obseruatio impiorum rituum.

Quid de Ceremonijs in Ecclesia sentiendum est?

CEREMONIÆ in genere sunt gestus seu actiones externæ, incurrentes in oculos vel alios sensus externos, ordinatæ ad certos fines.

Suntq; aliæ Diuinæ, seu à Deo mandatæ, vel in veteri Testamento, *vt circumcisio & sacrificia Mosaica, quæ fuerunt signa promissionis & typi beneficiorum Christi, & notæ veræ Ecclesiæ, & vincula ac nerui publici ministerij*, vel in nouo Testamento. *vt Baptismus & Cœna Domini, quorum fines infrà recitabimus.*

Aliæ ab Hominibus in Ecclesia Dei institutæ, quas Paulus Traditiones humanas nominat, *quæ vel palàm pugnant & prohibitæ sunt verbo Dei, vt inuocationes & cultus statuarum & hominum mortuorum, Missæ pro defunctis, Indulgentiæ, &c. vel sunt ADIAPHORÆ, quas Deus in specie nec præcepit nec prohibuit, & quas sua natura liberum est seruare aut non seruare.*

Harum aliæ sunt vtiles ad bonum ordinem & disciplinam seu pædagogiam rudiorum, & ad tranquillitatem & dignitatem publicorum congressuum ornandam: *vt ordinatus temporum, locorum, lectionum, precum, cantionum in publicis congressibus, Catechesis seu examen rudiorum, ritus publicæ Ordinationis cum impositione manuum, ritus copulationis sponsi & sponsæ, deductiones fune-*

rum

rum cum pijs canticis &c. Aliæ sunt luxiciæ vel etiam palam superstitiosæ, vt ridiculæ gesticulationes sacrificulorum in sacris, processiones cum statuis, circumductio asini in die palmarum. Depositio crucis in sepulchrum & excubiæ, vestitus & rasura Monachorum & similes.

Hos ritus, etsi propter infirmos & dociles, aliquantisper vnà seruare licet, ne subita aut intempestiua abrogatione veterum rituum, quibus assueuerunt, ab Euangelio deterreantur (Rom. 14.) tamen nec his ludicris, nec ritibus reuera Adiaphoris assuenda est opinio, quod sint iustitia coram Deo, aut cultus Dei per sese, aut necessarij ad salutem, aut opera meliora quàm ea, quæ Deus in Decalogo præcepit.

Cùm Præcepta Decalogi sint æterna & immota, cur Lex de obseruatione Sabbati à Christianis abrogata est?

LEX de Sabbato, partim moralis est, quod ad genus, hoc est, ad conseruationem publici ministerij attinet: partim ceremonialis, scilicet quatenus

ritum septimi diei præcipit, qui vnà cum cæteris ceremoniis Mosaicis abrogatus, & in locum eius prima dies hebdomadæ substituta est, qua Christus Dominus ex morte resurrexit.

QVARTVM PRÆCEPTVM.

Honora patrem & matrem.

Quid est Honor?

HONOR est comprobatio alterius, tribuens ei præstantiam propter diuinum aliquod bonum, & propterea reuerenter se ei subijciens.

Sunt autem partes Honoris, parentibus, magistratibus & præceptoribus debiti.

1. *Agnoscere totum ordinem & officia parentum, magistratuum, iudicum, & præceptorum, esse operà diuina, quæ à Deo sint instituta & conseruentur: & in his lucere ac conspici sapientiam Dei, iusticiam, ac bonitatem erga genus humanum.* 2. *Honorificè com-*

comprobatio Personarum, agnoscens ipsas personas parentum, fidelium præceptorum & salutarium principium, esse Dei munera & à Deo iuuari. 3. Reuerentia amans politicum ordinem & personas, ac se eis subijciens ac prædicans dona Dei. 4. Gratiarum actio pro his donis Dei. 5. Precatio, vt Deus res & personas, pios parentes & Magistratus seruet, regat, & adiuuet. 6. Obedientia debita. 7. Candor & æquitas in legibus & actionibus magistratuum & parentum iudicandis. 8. Επιείκεια aliquas infirmitates & næuos eis condonans.

Quæ sunt Virtutes seu bona opera Quarti præcepti.

I. Pietas seu philostorgia.
II. Iusticia vniuersalis, seu, Obedientia erga Leges.
III. Iustitia Distributiua.
IIII. Sedulitas.
V. Gratitudo.
VI. Reuerentia.

PIETAS seu PHILOSTORGIA est virtus, quæ parentibus & liberis & cęteris sanguine iunctis tribuit conuenientem hono-

rem, & debita officia. *Peccata pugnantia cum pietate sunt Asotgia, Indulgentia & Impietas.*

IVSTICIA VNIVERSALIS est obedientia erga omnes Leges & magistratus, in societate politica, quæ honestis legibus regitur.

Quid est Politia?

POLITIA est legitima ordinatio certi cœtus hominum honestis legibus cum norma legis naturæ congruentibus consociati, in quo per certos magistratus legibus ordinatos, iuxta certas leges, retinetur Disciplina & Pax, propter hunc finem principalem, vt in pace ciues sint quàm beatissimi & quàm maxime inter se amici, hoc est, vt doceri homines de Deo, & educari ac institui soboles, honeste regi Disciplina, & colligi DEO æterna Ecclesia possit.

Quid est Magistratus?

MAGISTRATVS est gubernator Dei ordinatione constitutus, vt sit nutritius Ecclesiæ Dei & Scholarum, & sit custos disciplinæ ac pacis, iuxta Leges naturæ & congruen-

gruentes Leges, & sit executor Legum, puniens pœnis corporalibus contumaces, & defendens contra iniustam violentiam obedientes. *Extrema Iusticiæ sunt, Inobedientia, seu contumacia, seu contemptus superiorum Magistratuum & Legum, Seditio, & superstitiosa observatio quarumlibet legum.*

IVSTICIA DISTRIBVTIVA est, quæ proportione Geometrica discernit gradus personarum & officiorum in vita, & singulis conuenientem locum & honorem & conueniens munus attribuit. *Extrema sunt, Confusio graduum, Tyrannis.*

SEDVLITAS est Iustitia, suos cuiq; labores attribuens, & inclinans voluntatem, vt diligenter, fideliter & constanter, propter Deum & communem salutem, faciat labores vocationi conuenientes. *Extrema sunt, Ignauia & πολυπραγμοσύνη seu curiositas.*

REVERENTIA est virtus, qua tribuimus aliis suum locum, & dona Dei in aliis agnoscimus & magnificamus, & agnoscentes nostram infirmitatem, nos eis subijcimus, & hanc subiectionum externis significationibus declaramus. *Extrema sunt, Superbia contemnens alios, & assentatio.*

GRATITVDO est Iustitia, quæ bene-

benemeritis debitam gratiam, cûm animi benevolentia, tùm alijs officijs reddit.

Extrema sunt, Ingratitudo, & simulatio gratitudinis, quæ fit verbis inanibus.

QVINTVM PRÆCEPTVM.

Non occides

Quæ sunt Virtutes seu bona opera quinti Præcepti?

Omnium Quinti præcepti ac totius ferè secundæ Tabulæ virtutum commune genus est

DILECTIO PROXIMI.

Huius partes sunt:

I. Iusticia particularis.
II. Iusticia puniens scelera.
III. Fortitudo bellica.
IIII. Fortitudo togata.
V. Patientia Philosophica.
VI. Mansuetudo.

VII.

VII. ΕΠΙΕΙΚΕΙΑ.
VIII. Misericordia.
IX. Candor.
X. Amicicia.
XI. Fidelitas.
XII. Studium concordiæ.
XIII. Humanitas.
XIIII. Nemesis.

DILECTIO PROXIMI est, præ-lucente vera agnitione Christi & fide, statuente se à Deo gratuita bonitate propter filium diligi, vicissim se Deo subijcere ac obedire, & propter Deum alios homines vera beneuolentia complecti: & detrimenta eorum arcere, & pro virili eis benefacere, quibuscunque officijs possumus.

Pugnant cum dilectione, Maleuolentia, Odium, Inuidia, Simulatio beneuolentiæ & cætera sequentium virtutum extrema.

IVSTITIA PARTICVLARIS est virtus, quæ nullius corpori, famæ vel bonis nocet, vi aut fraude, sed debitum cuiq; reddit, & seruat æqualitatem.

Peccata opposita sunt, INIVRIA, quæ est, vel vi,

vel vi, vel desertione, vel fraude, alterius corpus, famam, vel bona lædere sine iusta causa.

PETVLANTIA, quæ sine vlla causa alios contumelia afficit, & pro delectamento habet alijs damnum dare, vel quoslibet contumelia afficere.

NEQVITIA est affectata leuitas, siue cum aliorum iniurijs, siue cum libidinibus coniuncta, siue gratis ludens.

Excessus est Summum Ius seu calumnioſum.

IVSTITIA Distributiua in Magistratibus afficiens sceleratos pœnis.

Extrema sunt, Crudelitas & Indulgentia.

FORTITVDO est Virtus, propugnatrix Iusticiæ, suscipient pericula & laboreos pro defensione Ecclesiæ, patriæ, honestæ disciplinæ, coniugum, liberorum: non abijciens animum in rebus aduersis, nec efferens animum in rebus secundis. *Extrema sunt, Timiditas deserens eos, quibus debetur defensio, & Temeritas accersens pericula non necessaria, & non depellens ea recta ratione.*

FORTITVDO Togata, est constantia animi perseuerantis in proposito honesto rectè suscepto iuxta vocationem, & tolerantis iniurias propter honestam causam, & excelso animo despicientis voluptates, honores, corruptelas, opes, obtrectationem, inuidiam, virtutis causſa, ita videlicet, vt propter hæc impedi-

pedimenta propositum honestum non abijciat. *Extrema sunt, Mollicies animi, iniusta pertinacia & Stoica morositas.*

Vicina virtus est PATIENTIA Philosophica, quæ obedit rationi in tolerandis iniurijs & omnibus rebus aduersis, & moderatur dolorem ne opprimat naturam, & ne impellat, vt contra Iustitiam, Constantiam, Modestiam, vel alias Virtutes faciat. *Extrema sunt, Impatientia, & Stupor.*

MANSVETVDO est Virtus, quæ moderatur iracundiæ & vindictæ cupiditati, remittit offensiones, & condonat etiam veras iniurias, publicę concordiæ caussa.

Extrema sunt, Iracundia, Odium, & Lentitas.

Vicina & ferè prorsus eadem Virtus est ΕΠΙΕΙΚΕΙΑ seu ÆQVITAS, quæ in persequendis iniurijs remittit aliquid de summo Iure, & tolerat in alijs multas infirmitates, vt morositatem, iracundiam, segnitiem, πολυπραγμοσύνην, auiditatem gloriæ, publicæ concordiæ caussa, & ambiguè facta non calumniosè in deteriorem partem rapit.

Vicina

Vicina priori, MISERICORDIA est virtus, quæ dolore afficitur in aliena calamitate, præsertim bonorum vel seductorum hominum, & probabili ratione lenit pœnas, & opitulatur miseris: vel propter Iustitiam, vt cum sæuitur erga innocentes: vel propter bonitatem relaxantem aliquid de summo Iure, vt Deus miseretur generis humani: vel quia nobis quoq; in communi sorte aliorum misericordia opus est. *Extrema sunt, Crudelitas vel Ἀστοργία, non affici sensu alienæ calamitatis: Ἐπιχαιρεκακία, Indulgentia, non punire cùm est puniendum, aut non est ignoscendum.*

CANDOR est virtus volens bonis benè esse, & lætans eorum rebus secundis, & approbans alienas voluntates probabili ratione, quædam etiam ambigua flectens in meliorem partem. *Extrema sunt, Maleuolentia, Suspicacitas, Liuor, & stulta credulitas.*

AMICICIA est virtus pro vera beneuolentia reddens veram beneuolentiam, & pariens mutuam communicationem officiorum & rerum liberalem virtutis caussa. *Extrema sunt, Inimicitia, Odium, Simulatio beueuolentiæ.*

FIDELITAS est constantia voluntatis in vera beneuolentia & omnibus officijs

officijs amiciciæ debitis. *Extrema sunt, Perfidia, & Assentatio.*

STVDIVM CONCORDIÆ seu φιλησυχία est virtus, quæ humiliter de se sentiens, & frenans ac moderans iracundiam, & tolerans aliorum infirmitates, & condonans etiam veras iniurias, tuetur concordiam, & cauet ne pugnet de vlla re non valde necessaria, ne publica tranquillitas Ecclesiæ & Reipublicæ turbetur. *Extrema sunt: φιλονεικία & Lentitas.*

HVMANITAS est copulatio iusticiæ cum virtutibus mitioribus & suauioribus, cum comitate, mansuetudine, φιλανθρωπία, affabilitate.

Extrema sunt, Morositas, non ostendens vllam significationem beneuolentiæ erga alios, & Leuitas.

NEMESIS vel ZELVS est indignatio aduersus turpitudinem, seu iustus dolor propter admissum ab alio scelus, & cupiditas depellendi illud ac puniendi.

SEXTVM PRÆCEPTVM.

Non Mœchaberis.

Virtutes Sexti Præcepti.

I. Castitas,
II. Verecundia.
III. Temperantia.

CASTITAS seu Pudicicia, est virtus, retinens mundiciem animi & corporis cum voluntate DEI congruentem, & vitans omnes libidines à Deo prohibitas.

CASTITAS vitæ cœlestis, est mundicies animi & corporis, sine commixtione & contaminatione corporum, & sine vllo seminis abusu.

CASTITAS CONIVGALIS, est corpus suum vni coniugi castum & sanctum seruare, seu leges coniugij diuinitus institutas, reuerenter tueri.

Est autem CONIVGIVM, legitima & indissolubilis coniunctio vnius maris & vnius fœminæ, instituta diuinitus, vt agnoscamus Deum esse mentem castam, & ei in castitate seruiamus, & hoc modo propagato genere humano colligatur æterna Ecclesia Deo.

Extrema sunt, Vituperationes & prohibitiones coniugij & sexus muliebris, vagæ libidines, & Scortationes, Adulteria, Diuortia vulgaria, incendia libidinum, omnes effusiones seminis extra coniugium, simulata castitas.

VERE-

VERECVNDIA seu Pudor, est virtus, quæ veretur veram infamiam semper comitantem delicta, & metu iudicij diuini, & propriæ conscientiæ, & aliorum recte iudicantium, coërcet omnes cupiditates, & vitat delicta, & gestus animorum ac corporum ita regit, vt conueniant ordini naturæ, personarum & locorum.

Extrema sunt, IMPVDENTIA, quæ est contemnere Dei & omnium hominum iudicia, & sine respectu iudicij conscientiæ propriæ & aliorum sanorum, omnibus cupiditatibus frenos laxare.

Stupor, δυσωπία, nimia verecundia.

Lasciuia, seu pronitas ad varios ludos & varias voluptates, sine cupiditate nocendi.

Proteruitas est pronitas ad prauas voluptates, & ad contumelias faciendas.

TEMPERANTIA, est virtus, quæ moderatur appetitiones cibi & potus, ita ut nec precationem nec somnum impediant.

Extrema sunt, Voracitas, Ebrietas, & nimia Abstinentia.

SEPTIMVM PRÆCEPTVM.

Non furtum facies.

Virtutes seu bona opera Septimi præcepti?

I. Iusta possessio & bonus vsus propriarum rerum.
II. Iusticia commutatiua.
III. Beneficentia seu liberalitas.
IV. Hospitalitas.
V. Frugalitas seu Parsimonia.
VI. Αὐτάρκεια.

IVSTA Possessio & bonus vsus propriarum facultatum est virtus, quæ in timore Dei & fide ac bona conscientia tenet proprias facultates, & agnoscens eas à Deo dari & custodiri, sedulo studet eas honestis rationibus augere, & ad vsus à DEO ordinatos conferre. *Pugnantia sunt omnia iniusta aucupia opum, superstitiosa collocatio facultatum in commune, furtum &c.*

IVSTITIA Commutatiua est virtus, quæ in contractibus seu commutatione rerum seruat æqualitatem Arithmeticam. *Pugnant cum hac virtute omnes fraudes in contractibus.*

BENE-

BENEFICENTIA seu Liberalitas est virtus, quæ communicat facultates & operas non debitas obligatione ciuili, sed naturali seu diuina, vbi & quando decet, & mediocritatem efficit inter profusionem & sordes.

HOSPITALITAS est virtus vicina Beneficentiæ, qua peregrinos & hospites, ac præcipuè propter veræ doctrinæ professionem exulantes, vera beneuolentia & omnibus officijs hospitalibus complectimur.

PARSIMONIA est virtus, quæ res proprias custodit, vtiliter collocat, vitat sumtus non necessarios, emacitates, luxum, ædificationes, & tamen vbi ratio postulat, expendit, quantum opus est.

Extrema sunt, Auaritia, Sordes, & Profusio.

AYTAPKEIA est virtus, vicina Parsimoniæ, quæ contenta est præsentibus bonis, & placidè fert paupertatem & alia incommoda, nec appetit aliena bona, nec frangitur inopia, vt contra pietatem Deo debitam, vel alias virtutes faciat.

OCTAVVM PRÆCEPTVM.

Non loqueris falsum testimonium contra proximum tuum.

Virtutes seu bona opera Octaui præcepti.

I. VERITAS.
II. Simplicitas.
III. Constantia.
VI. Modestia & Grauitas.
V. Appetitio Gloriæ.
VI. Taciturnitas.
VII. Eloquentia.
VIII. Docilitas.
IX. Comitas.
X. Vrbanitas.

VERITAS est virtus, quæ inclinat voluntatem, vt veras sententias, hoc est, cum rebus quales sunt, congruentes, in doctrina de Deo & alijs artibus amemus, & vera, recta, explicata & salutaria constanter dicamus & faciamus, & in moribus fugiamus insidiosas occultationes & simulationes.

Obiecta sunt.

Doctrina de Deo, *natura rerum*, *moribus*.
Iudicia, *videlicet Accusationes*, *Defensiones*, *Testimonia*, *Sententiæ iudicum*.
Pacta, *seu promissiones omnes in fœderibus & contractibus*, *emtionibus*, *venditionibus*. Con-

Consilia *in gubernatione & priuata vita.*

Sermones de aliorum virtutibus & turpitudine, *seu laudes & vituperationes.*

Significatio nostræ voluntatis erga alios, *in sermonibus, gestibus.*

Peccata pugnantia cum veritate, sunt omnia MENDACIA, *omnes opiniones, sermones & gestus non congruentes cum rebus ipsis, & nocentes vel ipsi mendaci, vel alijs, & tota Sophistica, quæ falsas opiniones & malas causas fucosis prætextibus tuetur. Hæreses, & studium discendi, docendi aut defendendi falsas opiniones, vel inutiles & non necessarias subtilitates in omnibus doctrinis.* Calumniæ *forenses omnes, in accusationibus, testimonijs, sententijs iudicum.* Perfidia *in non seruandis promissis, & fœderibus ac amicitijs. Periuria, & fraudes in contractibus. Perfidia &* Ironiæ in dandis consilijs. Obtrectatio, *Maledicentia, Vanitas, iactantia.* Omnis hypocrisis, *seu simulatio in moribus & gestibus.*

SIMPLICITAS est perspicua & aperta veritas, sine inuolucris & ambagibus. seu est vera, recta, & explicata, in artibus, & in communi vita, propriè & perspicuè dicere & facere. *Extrema sunt, Duplicitas, fuci, ambages in doctrina & moribus. & simulatione simplicitatis alteri insidiari & nocere.*

CONSTANTIA & GRAVITAS est

perseuerantia in Veritate & Iusticia: & gubernatio omnium actionum & gestuum, cum norma rectæ rationis congruens.

Extrema sunt, Leuitas & Morositas.

MODESTIA est virtus, quæ frenat nos, ne in opinione de nobis, aut sermone, plus nobis tribuamus, quàm nostræ imbecillitati conuenit, nec in actionibus supra nostras vires nos efferamus, aut extra vocationem aliquid suscipiamus, nec despiciamus alios: sed in timore Dei & fide diligenter faciamus officia vocationis, & in gestibus non discedamus à naturæ, personarum ac locorum ordine.

Extrema sunt, ARROGANTIA, quæ in opinione plus sibi tribuit quàm adest. IACTANTIA, quæ verbis immodicè & falsò de se prædicat. AMBITIO, quæ tentatis actionibus non necessarijs aut iniustis extra vocationem, alijs antecellere quærit. & Nimia modestia seu Stupor. præterea inciuilitas morum, scurrilitas in gestu & vestitu, obscœnitas, & impudentia.

APPETITIO veræ GLORIÆ est virtus, quæ opus suum probans, seu consilia & actiones vitæ omnes ad normam voluntatis diuinæ gubernans, & vocationis officia diuinitus

nitus mandata fideliter & sedulò faciens, studet consequi approbationem Dei, & propriæ conscientiæ rectè indicantis, & aliorum bonorum ac rectè iudicantium comprobationem.

Extrema sunt, Leuitas ac Impudentia: & Ambitio.

DOCILITAS est virtus, quæ flectit animos, ne arroganter de se sentiant, sed vt alios audiant, discant, & veris sententijs assentiantur. *Extrema sunt, Pertinacia, & Academica ἐποχὴ seu Leuitas semper & omnia discens, & nunquam ad agnitionem veritatis perueniens.*

TACITVRNITAS seu ratione tacere. *Extrema sunt, Garrulitas, Futilitas, & Dissimulatio eorum, qui tacent tunc quoq; cùm mandatum Dei præcipit confessionem.*

ELOQVENTIA est virtus, quæ mentem & linguam regit, vt Deo grata & hominibus salutaria, perspicuè & ornatè dicat. *Extrema sunt, Omnes abusus facultatis loquendi.*

COMITAS seu AFFABILITAS est virtus, inclinans nos, vt in loquendo, in audiendo, in respondendo, & officijs præstandis, in vultu & gestibus, quadam suauitate beneuolentiam nostram erga alios declaremus.

Extrema sunt Leuitas, & Morositas fastidiosè au-

diens alios, duriter respondens, & difficulter officia præstans, nec vllam suauitatis & beneuolentiæ significationem erga alium ostendens.

VRBANITAS est ornamentum veritatis, qua iocosè, vel figuratè, vel salsè dictis, tempestiuè & honestè alij admonentur, aut leniuntur, aut etiam in loco irritantur. *Extrema sunt, Scurrilitas, quæ iocos obscœnos & contumeliosos spargit, & gestu vel mordaci dicto petulanter reprehendit: & stoliditas ac insulsitas.*

NONVM ET DECIMVM PRÆCEPTVM.

Non Concupisces, &c.

In IX. & X. præcepto præcipitur Rectitudo omnium virium hominis congruens ad normam legis, vel conformitas cum lege Dei, seu congruentia, seu conuenientia, seu similitudo totius naturæ humanæ, mentis, voluntatis, cordis, omnium virium & membrorum externorum, quæ cum norma mentis diuinæ in Lege expressæ, perfectè congruere debebant. In summa, Iusticia originalis, seu imago Dei, ad quam homo conditus est.

Peccatum pugnans cum IX. & X. præcepto, est *CONCVPISCENTIA*, quæ est ἀπαξία seu corruptio omnium virium hominis, videlicet in mente cæcitas, caligo & dubitatio-

bitationes de Deo, in voluntate & corde auersio à Deo, & vacuitas timoris Dei, dilectionis, inuocationis, fidei. Item prauæ inclinationes, inordinatæ appetitiones & flammæ vitiosorum affectuum.

Qui sunt Fines seu vsus Legis diuinæ? & cur assiduè meditandus est Decalogus?

1. Legis noticia est testimonium, quòd verè sit Deus.
2. Docet, Qualis sit Deus, videlicet iustus, verax, beneficus, castus, qualem lex describit.
3. Docet, ad quid condita sit natura humana, videlicet vt Deum agnoscat, & ei iuxta legem obediat.
4. Ostendit peccatum, & est perpetuum indicium Dei, accusans ac damnans omnes homines, qui non confugiunt ad Christum mediatorem.
5. Est Regula bonorum operũ, in quibus renati suã obedientiã erga Deũ exercere debent
6. Est norma vitæ hominũ, etiã non renatorũ, vt mores honesta disciplina regãtur

Potest ne Homo Legi Dei satisfacere? Ne-

℟ Nemo hominum, in hac tristi corruptione naturæ, potest integram & perfectam obedientiam Legi Dei debitam præstare. Rom. 8. 7. sed externi mores vtcunq; regi iuxta Legem etiam à non renatis possunt, & disciplina honestè frenari.

Quid est Disciplina?

DISCIPLINA est regere externos mores, vt cum lege Dei seu recta ratione congruant, & reprimere impetus affectuum vitiosos, & vitare externa scelera, quæ Lex Dei prohibet.

Propter quas caussas exigit Disciplinam Deus etiam à non renatis?

Propter quinque caussas.

1. Mandatum Dei, Rom. 13. *Necesse est obedire, non tantùm propter iram, sed etiam propter conscientiam. Proinde quod bonum est, facito, & habebis laudem ab eo.*

2. Vt

2. Vt vitentur pœnæ. *Nam regula iudicij Diuini in Ecclesia & apud Ethnicos certa & immota est: Atrocia scelera puniuntur à Deo atrocibus pœnis, vel immediatè, vel per Magistratus,* Rom. 13. *Non frustra gladium gerit, sed tibi ad vindictam, si malè egeris.*

3. Vt societas ciuilis tranquilla & incolumis conseruetur.

4. Vt nostro exemplo alios ad honestatem morum & virtutem inuitemus.

5. caussa vsitatè allegatur ex Pauo, Galat. 3. Lex Pædagogus noster fuit in Christum, vt ex fide iustificaremur.

Vt enim boni pædagogi officia tria sunt: Docere Coërcere disciplina seu mores regere, & Castigare delinquentem: ita Lex primùm docet nos de Deo, quod sit, de officijs Deo debitis, de ira Dei, peccato, iustitia, iudicio. Deinde, custodit & concludit nos tanquam carcere, non modò frenos & vincula injiciens vitiosis cupiditatibus & externis membris, ne pro libidine contra voluntatem Dei ruant: sed etiam accusans, perterrefaciens, & damnans nos propter peccatum, atq; in his terroribus & angustijs impellens & cogens nos confugere ad Filium Dei redemtorem & medicum, qui nos ex carcere legis, peccati & mor-

& mortis, quo conclusi tenebantur, liberauit. Hæc propria & genuina dicti Paulini sententia est. cum qua etiam vsitata accommodatio non pugnat, congruens cum dicto: Nec scortatores, nec Idolatræ, nec adulteri (nec vlli in violatione externæ disciplinæ pertinaciter perseuerantes) regnum Dei possidebunt.

In renatis verò, Disciplina, seu gubernatio morum iuxta legem Dei, quæ fit prælucente in corde vera agnitione Christi, & fide, est cultus Dei, & pars nouæ obedientiæ, & quidem à spiritu sancto iuuatur & purior redditur, & præsentibus ac æternis præmijs compensatur.

Quæ sunt impedimenta Disciplinæ?

Tria præcipua. Primùm. Naturalis infirmitas: seu caligo & cæcitas mentis: procliuitas voluntatis præcipitantis in motus Deo displicentes: & incendia prauorum affectuum. II. Externæ illecebræ, praua sodalitia, exempla multitudinis vitiosa, variæ & multiplices delictorum occasiones. III. Impulsiones Diabolorum.

DE PROMISSIONIBVS ET COMMINATIONIBUS additis Decalogo.

In

In singulis Decalogi præceptis prodest has quinque quæstiones ordine considerari. Quæ virtutes flagitentur? Quomodo fieri possint? Quæ peccata prohibeantur? Quæ promissiones additæ virtutibus? & Comminationes pœnarum, quæ certissimè peccata comitantur.

Etsi autem non sunt additæ singulis Præceptis promissiones & comminationes in ipso Decalogo, tamen summa comprehensa est in hac concione addita primo præcepto: Ego sum Dominus Deus tuus, fortis Zelotes, Visitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam & quartam generationem eorum, qui oderunt, & faciens misericordiam in millia his, qui diligunt me & custodiunt præcepta mea. Item Leuit. 18. Qui fecerit hæc, viuet in eis. Rom. 10. Gal. 3. & Deut. 27. Maledictus omnis qui non permanserit in omnibus, quæ scripta sunt in libro Legis.

His addantur promissiones præmiorum & comminationes pœnarum, de virtutibus & vitijs singulorum præceptorum traditæ, quarum pleræque in Prouerbijs Salomonis & Syracide collectæ sunt, & passim in Prophetarum concionibus de bonorum operum præmijs & peccatorum pœnis repetuntur.

Vt autem rectè intelligantur Promissiones & Comminationes, prodest has sex commonefactiones in conspectu habere, quas nunc breuissimè recitabo:

PRIMO: Cùm Deus sit verax: certissimum est, comminationes ipsius non inania terriculamenta

menta, nec promißiones inanem ſonitum eſſe, & ideò propoſitas, vt quoquo modo ſtultos demulceant. Firmißimè igitur ſtatuamus, etiamſi ſæpè euentus nobis non videntur reſpondere, tamen omnes diuinas promißiones & comminationes, in ea forma & ſententia qua Deus eas tradidit & interpretatus eſt, veras, certas, ratas, firmas, & immotas eſſe.

SECVNDO, accuratißimis limitibus diſcernenda ſunt genera promißionum. Promißio Euangelij propria, remißionem peccatorum, imputationem iuſticiæ, ſpiritum ſanctum & vitam æternam omnibus credentibus GRATIS propter Chriſtum promittit, non propter vllum noſtrum meritum vel obedientiam. Promißiones verò legales nequaquam Gratis offerunt remißionem peccatorum & vitam æternam, & alia præmia ſpiritualia ac corporalia, ſed annexam habent conditionem perfectæ obedientiæ, tanquam cauſſam & meritum propter quod bona promiſſa ſint exhibenda, vt dicitur: Qui fecerit hæc, viuet. Item, Sum miſericors his, qui diligunt me, & cuſtodiunt præcepta mea.

TERTIO: Cùm autem nemo præſtet perfectam obedientiam, quam lex flagitat, quærunt anxiæ mentes, quomodo ampliſſimæ promißiones præmiorum ſingulis virtutibus additæ, nobis ratæ fiant, & quomodo pœnæ vitari poſſint? Ad hanc quæſtionem reſpondet Paulus 2. Cor. 1. Omnes promißiones Dei in Chriſto ſunt Amen, id eſt, ratæ ac firmæ, hoc eſt, verè &

rè & certò dantur propter Christum. Item Rom. 3. Legem stabilimus per fidem. Nam fide confugientibus ad Christum datur spiritus sanctus, qui inchoat obedientiam congruentem cum Lege Dei, quæ præmijs spiritualibus & corporalibus in hac vita & æterna ornatur, vt 1. Timoth. 4. dicitur: Pietas habet promissiones præsentis & futuræ vitæ. Item Matth. 5. Merces vestra copiosa est in cœlis.

Dantur autem præmia in promissionibus oblata, eo ordine & modo, quem Christus in Euangelio præscribit, Mar. 10. Recipient centuplum in hac vita, sed cum tribulatione, & post hanc vitam, vitam æternam, hoc est, præcipua præmia, & præcipuæ pœnæ differuntur in vitam æternam.

QVARTO: Discernendæ sunt promissiones in Euangelio traditæ. Prima, summa, & maximè necessaria est PROMISSIO GRATIÆ & reconciliationis ac vitæ æternæ, seu bonorum spiritualium & æternorum, quæ Deus propter Christum certò & nominatim, & sine vlla conditione & exceptione promisit se daturum esse. Hæc præcipua Euangelij promissio semper rata & firma est credenti, etiam omnibus bonis corporalibus amissis. Ideoq; firmissima fide retinenda est, vt Iob. 13. dicitur: Etiamsi occiderit me, sperabo in eum. Psal. 73. Cùm contabescunt caro mea & cor meum, tu petra cordis mei, & pars mea Deus in æternum. Rom. 4. Ideo ex fide gratis, vt firma sit promissio.

Aliæ sunt promissiones rerum corporalium necessariarum ad huius vitæ mortalis conseruationem, vt vitæ, bonæ valetudinis, cibi, potus, defensionis, liberationis ex morbis, carcere, exilio, bello, pestе, fœcunditatis agrorum, & similium, quæ panis quotidiani appellatione continentur, Has quoq; tradidit Deus propter sex causas. Vt agnoscamus Deum auctorem & conseruatorem esse etiam huius vitæ corporalis, nec casu spargi bona corporalia, nec nostra tantùm diligentia ea acquiri, sed verè à Deo dari. Deinde, vt Ecclesia in hac vita conseruetur. Vt Fides & inuocatio, in petitione, & expectatione corporalium bonorum exerceantur. Vt commonefaciant nos de Christo & promissione bonorum spiritualium. Vt gratitudinem nostram Deo quotidie in vsu bonorum corporalium declaremus. Vt bona corporalia sint adminicula nostræ vocationis & instrumenta beneficentiæ & aliarum virtutum.

QVINTO: Hæ quoque promissiones bonorum corporalium veræ & ratæ sunt sicut sonant, & certò exhibentur bona sicut promissa sunt, videlicet additis his quatuor exceptionibus. 1. Ne modus aut tempus exhibendi bona & liberationes corporales Deo à nobis præscribatur, sed simpliciter ipsius sapientiæ & voluntati paternæ relinquatur. Ideoq; parata sit ad obedientiam voluntas nostra, si diutius nos exercere Deus velit, & liberationem certo consilio differat.

Cùm

2. Cùm promittantur bona bonis & obedientibus, non impeditur Deus his promissionibus, quò minus impios & sceleratos seuerè puniat. 3. Cùm in pijs etiam & obedientibus seu vera Ecclesia multæ sordes peccatorum reliquæ sint: certo consilio Deus etiam pios & sanctos ærumnis & cruce vult exerceri: propter duodecim causſas, quæ in loco de Ecclesia recitabuntur. 4. Non sunt rapiendæ promissiones corporales nostris consilijs sine vocatione diuina. vt filij Ephraim (1. Paralip. 7.) inuadentes terram promissam sine vocatione, interficiuntur. Abraham verò, etsi promissa ipsi erat terra, tamen nunquam eam occupauit. Dauid, etsi promissum ipsi erat regnum, tamen non rapuit regnum donec vixit Saul, sed vocationem expectauit.

SEXTO: Comminationes & pœnæ, quæ immutabili ordine peccata comitantur, sancitæ sunt à Deo propter sex causſas, quæ sunt: Iustitia DEI, cuius norma æterna & immota est punire & destruere ac delere sceleratos. Vt in pœnis conspiciamus discrimen virtutis & vitiorum, & agnoscamus Deum bonum, iustum & virtutis amantem esse. Vt hæ breues pœnæ corporales sint commonefactiones de æternis pœnis. Vt pœnæ nos impellant ad pœnitentiam, ad vitanda peccata & emendationem vitæ. Vt tranquillitas publica conseruetur. Vt exemplis horribilium pœnarum deterriti alij vitent delicta, quibus pœnæ attrahuntur.

Omnibus autem comminationibus pœnarum addit Deus conditionem pœnitentiæ, qua semper vel liberatio vel mitigatio calamitatum impetratur, vt Ieremiæ 18. dicitur: Si pœnitentiam egerit gens illa à malitia sua, contra quam loquor: agam & ego pœnitentiam super malo, quod cogitaui, vt facerem ei. Et ideo differt Deus pœnas, vt homines ad pœnitentiam inuitet. Sap. 11. Dissimulas peccata hominum, vt agant pœnitentiam.

QVARTVS LOCVS.

DE PECCATO, QVOD PER LEGEM DEI COgnoscitur, accusatur & damnatur.

Quid est Peccatum?

PECCATVM est, quicquid pugnat cum Lege DEI, quę æterna & immota bonitatis & rectitudinis norma est. *Ioh. 3.* ἡ ἁμαρτία ἐστὶν ἀνομία, *peccatum est iniquitas, seu de-*

seu deflexio à regula legis diuinæ, seu dissimilitudo cum lege, seu DISCREPANTIA A LEGE. *Competit enim vocabulum ἀνομίας propriè peccato per se consideratо in abstracto, non concreto, quod non ἀνομία sed ἄνομον est.*

Sit & altera definitio pueris nota, quæ in locis traditur.

PECCATVM est defectus, vel inclinatio, vel actio, pugnans cum lege Dei, promerens iram Dei, & æternas pœnas, nisi fuerit facta remissio propter Filium mediatorem.

Quæ est causa efficiens Peccati?

Non Deus, sed liberum arbitrium Diaboli & hominis. *Toto enim pectore amplectenda est sententia, Deum non esse causam peccati, nec approbare peccatum, nec impellere ad peccandum, sed primi peccati causam esse liberam voluntatem Diaboli & primorum parentum, qui liberè & sua sponte auerterunt se à Deo, & sapientiam, iusticiam, & libertatem voluntatis in creatione ipsis insitam, sibi & toti posteritati amiserunt. Deut. 32. Deus noster absq; vlla iniquitate rectus & iustus est. Ioh. 8.*

Diabolus homicida est ab initio, & in veritate non stetit. cum mendacium loquitur, ex proprijs loquitur, quia mendax est, & pater mendacij. Rom. 5. Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum.

Externorum autem peccatorum tres sunt causæ. I. *Errores, seu cæcitas & caligo mentis humanæ, quæ lapsum primorum parentum secuta est.* II. *Prauæ cupiditates in voluntate & corde.* III. *Incitatio Diaboli.*

Materia in qua, *est Mens, Voluntas, Cor & potentiæ obtemperantes, & omnia membra externa.*

Forma, *est reatus, hoc est, obligatio personæ ad iram Dei & æternam damnationem.*

Fines & effectus sunt:

Ira Dei. Æterna damnatio. Mors corporis. Omnes calamitates generis humani. Tyrannis Diaboli. Concupiscentia, quæ simul est peccatum & pœna peccati.

Quæ sunt genera Peccati præcipua?

Duo. Pecccatum originale & actuale.

Quid est Peccatum Originale?

PECCATVM ORIGINIS est defectus, vel inclinatio, pugnans cum lege

lege Dei, nobiscum nascens & secuta lapsum Adæ, promerens iram Dei & æternas pœnas, nisi fuerit facta remissio propter filium Dei mediatorem. *Psal. 51. Ecce in iniquitatibus conceptus sum & in peccatis concepit me mater mea. Rom. 3. Omnes peccauerunt & priuati sunt Gloria Dei. sicut Ioh. 1. Esa. 9. totum genus humanum nominantur Tenebræ .i. priuati & carentes luce veræ agnitionis Dei, vera iustitia & vita, quam Deus approbat. Rom. 8. Sensus carnis non obtemperat Legi Dei ac ne quidē potest obtemperare. 1. Cor. 2. Animalis homo non percipit ea, quæ sunt spiritus Dei, nec potest intelligere. In his testimonijs, defectus seu priuationem iustitiæ: & ἀπειθείαν obediendi DEO, nobiscum nascentem, propter quam natura filij iræ sumus, describi, manifestum est.*

PECCATVM ACTVALE est actio interior vel externa pugnans cum lege Dei. *vt in mente dubitationes Epicureæ vel Academicæ, & omnes falsæ opiniones de Deo, etiamsi lingua vel calamo non proferantur: in voluntate, admiratio sui, neglectio & contemptus Dei, fiducia rerum carnalium, fremitus recusans placidè obedire Deo in ærumnis: in corde, iniusta odia, iræ, cupiditates, amor vitæ, voluptatum, opum, gloriæ, maior quàm ipsius Dei. Externæ actiones sunt blasphemi sermones, mendacia, periuria, cædes, adulteria, seditiones, furta, fraudes in contractibus, &c.*

Huic actuali peccato propriè congruit vsitata definitio, sæpè ab Augustino repetita: Peccatum est cogitatum, concupitum, dictum vel factum contra legem Dei. *Ideoq; in scholis etiam,* peccatum cordis, *videlicet prauas cogitationes & adfectus cordis, distinguunt à* peccato operis, *quod dicto vel facto committitur.*

SPECIES Peccatorum secundum ordinem præceptorum Decalogi rectiss. distribuuntur, vt suprà in loco de lege, ea enumerauí, & mediocris catalogus Rom. 1. Gal. 5. 1. Cor. 6. & alibi recensetur.

Discerni etiam genera peccatorum actualium, in peccata commissionis, & omissionis ac negligentiæ adfectatæ, possunt. sicut & Iurisconsi. discernunt DOLVM, *seu Crimen, seu flagitium, videlicet factum, quo lex Dei contra conscientiam violatur: &* CVLPAM *Latam vel leuem, cùm vel errore iudicij, vel subitis flammis affectuum, vel desidia & negligentia peccatur.*

Dic alteram Diuisionem Peccati.

VENIALE PECCATVM est defectus, vel inclinatio, vel affectus, pugnans cum lege Dei, in renato, cui retinenti fidē & repugnanti prauis affectibus, spiritu, reatus remittitur. Se-

Sedes materiæ de Peccato in renatis & sanctis reliquo, est Rom. 7. 8. Non quod volo bonum, hoc facio: Video aliam legem in membris meis, rebellantem legi mentis meæ, & captiuum me facientem legi peccati. Nulla autem condemnatio est his, qui in Christo Iesu, non secundum carnem ambulant, sed secundum spiritum, & deinceps vsq; ad clausulam, Si spiritu actiones carnis mortificabitis, viuetis. 1. Ioh. 1. Si dixerimus quòd peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & veritas non est in nobis.

MORTALIA PECCATA sunt, non tantum septem illa, quæ vulgo numerantur, Superbia, Inuidia, Ira, Acedia, Auaricia, Gula, Luxuria siue Libido, quæ tamen plurimorum peccatorum actualium fontes & scaturigines sunt: sed in non renatis omnia peccata originalia & actualia: at in lapsis, qui antea fuerunt renati, sunt delicta contra conscientiam, seu, quæ fiunt à scientibus & volentibus, propter quæ amittit homo gratiam & Spiritum Sanctum, & fit reus iræ Dei & æternarum pœnarum, nisi rursus ad Deum conuertatur.

Eph. 5. Hoc scitote, quod omnis scortator aut impudicus, aut auarus, non habet hæreditatem in regno Christi & Dei. Ne quis vos decipiat inanibus sermonibus. Propter hæc enim venit ira Dei in filios

inobedientes. Ezech. 33. Cùm receſſerit iuſtus à iuſtitia ſua & fecerit iniquitatem, morietur.

Quatuor peccata clamantia in cœlum *nominant, Homicidium voluntarium. Gen. 4. Sodomiam. Gen. 19. Oppreſſionem pauperum, viduarum. Deut. 15. Exod. 22. Pſal. 95. Mercedem operario negatam. Exod, 24. Iacob. 5.*

Nouem modi, quibus communicamus peccatis alienis, *hoc triſtichо comprehenſi ſunt.*

Inquinat alterius vitijs ſe, qui malè ſanus,
Conſulit, aſſentit, mandat, palpatue, receptat,
participatue, ſilet, non obſtat, non manifeſtat,

PECCATVM IN SPIRITVM SANCTVM eſt vel veritatem agnitam petulanter oppugnare: vel opera, quæ certò apparet ſpiritu Dei facta eſſe, odio Phariſaico tribuere Beelzebub, & dicere Diaboli opera eſſe: vel deſperare, hoc eſt, adimere Deo laudem miſericordiæ ſeu gratiæ exuberantis ſupra peccatum. *Alij ſex ſpecies recitant.*

Pneumatis eſt hoſtis, præſumens, ſpemq; relinquens,
Impugnans verum, doni fratris malus oſor,
Obdurans q; animum, ſimul ac ſpernens μετανοίαν.

Sed nos de peccato irremiſsibili ſtatuamus à poſteriori iudicandum eſſe, &, Quantacunq; ſint noſtra peccata, ſciamus mandatum Dei eſſe, vt conuerſi credamus, omnia peccata

cata nobis remitti, & promissionem Gratiæ vniuersalem ac gratuitam esse.

Matth. 11. Venite ad me omnes. Rom. 5. Gratia exuberat supra peccatum. Ioh. 3. Omnis qui credit in Filium, habet vitam æternam.

QVINTVS LOCVS

DE EVANGELIO, SEV Promissione Remissionis peccatorum propter Christum, & FIDE iustificante.

Quid est Euangelion?

EVANGELIVM est PROMISSIO de CHRISTO. seu doctrina non natura nota, sed ex arcano consilio diuinitatis per Filium prolata, in qua Deus immensa misericordia propter Christum filiũ suũ GRATIS promittit remissionem peccatorũ, iusticiam, spiritũ sanctũ & vitam æternã omnib.

agenti-

agentibus pœnitentiam; & fide hæc promissa bona amplectentibus.

Summa autem Euangelij est hoc dictum Christi: Sic Deus dilexit mũdum, vt Filium suum vnigenitum daret, vt omnis, qui credit in eum, nõ pereat, sed habeat vitam æternam. *Vel Rom. 3. Iustificamur gratis, Dei gratia, per redemptionem in Christo Iesu, quem proposuit Deus propiciatorium per fidem in sanguine eius.*

Quod est discrimen Legis & Euangelij?

Tria sunt præcipua & illustria discrimina. Primum, Lex est naturâ nota, *vtpote insita mentibus humanis in prima creatione, quæ etiam post lapsum non prorsus extincta est. Rom. 1. & 2.* Euangelium non est naturâ notum, sed à Filio DEI reuelatum est, *Iohan. 1. Eph. 1. 3. Rom. 16. Gen. 3.*

Secundum. A Promissionibus. Lex promittit iusticiam & vitam, sed cum conditione perfectæ obedientiæ.

Rom.

Rom. 10. Qui fecerit hæc, viuet in eis.

Euangelion verò promittit remissionem peccatorum, iustitiam & vitam æternam, GRATIS, propter solũ Christum, non propter nostram obedientiam erga Legem. Rom. 3. 4. 10.

Tertium ab effectibus: Lex neminem iustificat, neminem liberat à peccato, neminem saluat, sed tantùm accusat, monstrat & auget peccatum, & damnat omnes homines propter peccatum.

Deut. 27. Maledictus omnis, Rom. 3. 4. 5. 8. Gal. 3. 1. Cor. 15.

Euangelion verò est potentia DEI ad salutem omni credenti, & Gratis propter CHRistum donat credentibus remissionem peccatorum, iusticiam & vitam æternam. Rom. 1. 3.

Quòd est discrimen veteris & Noui Testamenti?

Idem ferè quod Legis & Euangelij.

Quid est nouum Testamentum?

NOVVM

NOVVM TESTAMENTVM planè idem est quod Euangelion, seu promissio remissionis peccatorum, gratiæ Dei, spiritus sancti & æternæ salutis, propter Filium Dei Dominum nostrum Iesum Christum, gratis credentibus donandæ, Matth. 26. Gal. 3. Ebre. 9. 2. Cor. 3.

Quid est Vetus Testamentum?

VETVS TESTAMENTVM propriè est promulgatio legis Mosaicæ, & promissio terræ Canaan, & certæ politiæ ac defensionis, à Deo facta Israëlitis seruantibus legem: cui ceremonias & sacrificia Deus adiunxit, vt essent Typi personæ, sacrificij & beneficiorum Christi, propter quem solum credentes omnibus temporibus remissionem peccatorum & æternam salutem consecuti sunt.

Quod est discrimen Spiritus & Literæ?

SPIRITVS significat Christum ipsum, seu Spiritum Christi Sanctum, qui per ministerium

sterium Euangelij lucem veræ agnitionis Dei, veram consolationem, iusticiam & vitam in cordibus accendit.

LITERA significat legem Mosaicam literis scriptam in tabulis lapideis, & omnem obedientiam seu conatum faciendi opera legis ceremonialia vel moralia, sine spiritu sancto, seu sine vera in Christum fide per Spiritum sanctum accensa. 2. Cor. 3. Rom. 2. 7.

Hæc doctrina de discrimine Legis & Euangelij, lumen est in vniuersa Ecclesiæ doctrina necessarium ad veram agnitionem Dei & beneficiorum Christi, ad veram inuocationem Dei, ad fidem, ad veros cultus Deo præstandos, ad veram consolationem animorum & æternam salutem. Et est norma ac regula, omnes controuersias de Iustificatione & alijs grauissimis articulis præcipuè gubernans ac dijudicans. Ideò diligentissimè imis pectorum penetralibus hæc doctrina de discrimine Legis & Euangelij infigenda est, cui tantùm tribuit Lutherus, vt scripserit, eum perfectum Theologum esse, qui in docendo, & in doloribus conscientiæ, Legem ab Euangelio accuratè discernere possit.

Extructa sunt autem hæc discrimina ex dictis, Ioh. 1. Lex per Mosen data est, Gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Deum nemo vidit vnquam, Filius, qui est in sinu patris, ipse enarrauit.

Rom.

Rom. 3. Nunc sine lege Iustitia Dei manifestata est, testificata per Legem & Prophetas, Iustitia autem Dei per fidem Iesu Christi, in omnes & super omnes, qui credunt, &c. Lege totam illam partem capitis tertij.

Rom. 4. Si ex lege est hæreditas, aboletur promissio. Lex enim iram operatur. Ideo ex fide, gratis, vt firma sit promissio.

Rom. 8. Cùm impossibile esset Legi iustificare, eò quòd non seruabatur à carne, misit Deus Filium suum in similitudine carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne, vt iustitia Legis impleretur in nobis.

Rom. 10. Moses describit iustitiam Legis, quòd, qui fecerit eam homo, victurus sit per eam. Cæterum quæ ex fide est iustitia, sic loquitur, &c.

Gal. 3. Totum caput & præcipuè hæc sententia: Si ex Lege est hæreditas, non iam est ex promissione. Atqui Abrahæ, per promissionem donauit Deus. Quid igitur Lex?

Ephe. 3. Euangelium absconditum est à seculis in Deo, qui omnia condidit per Iesum Christum, per quem audemus accedere cum fiducia per fidem illius.

Philip. 3. Omnia habeo pro damno, vt Christum lucrifaciam, vt reperiar in illo non habens meam iustitiam ex lege, sed eam, quæ per fidem est Christi. Gen.

Gen. 12. In semine tuo benedicentur omnes gentes. Non dicit, in seminibus, tanquam in multis, sed tanquam in vno, & in semine tuo, qui est Christus. At maledictus omnis, qui non permanet in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis, Galat. 3.

Ieremiæ 31. Ecce dies venient, dicit Dominus & feriam cum domo Israel fœdus nouum, &c. Confer Epistolæ ad Ebræos, caput octauum & nonum. Hæc testimonia quæ recitaui, fundamentum continent doctrinæ de discrimine Legis & Euangelij. Ideo ab auditoribus diligentissimè considerandæ & euoluendæ sunt.

Quod est Discrimen inter Iustitiam Legis & Euangelij?

Lex promittit iusticiam & vitam æternam, sed simul flagitat perfectam obedientiam tanquam causam. Ideò Iusticia Legis est vel perfecta omnium virium obedientia erga totam legem Dei, expers omnis peccati, qualis in nullo hominum, solo Christo excepto, extitit, vel est qualiscunq; obedientia externorum membrorum, præstans externa opera, quæ lex Dei flagitat, & nunquam satisfacit, legi Dei.

Euangelium verò *GRATIS* promittit re-

missionem peccatorum, iusticiam & vitam æternam, non propter nostram obedientiam erga Legem, sed propter solum Filium Dei Dominum nostrum IESVM CHRISTVM quem sola fide amplectimur.

Quid igitur est Iusticia Euangelij, seu Iustificatio hominis coram DEO?

IVSTICIA CHRISTIANA est remissio peccatorum & imputatio iusticiæ Christi, & acceptatio ad vitam æternam gratuita, non propter vllas virtutes aut opera nostra, sed propter solum Christum mediatorem donata, & fide apprehensa.

Quid est GRATIA DEI?

GRATIA est misericordia Dei gratuita, propter filium mediatorem promissa, *seu Gratuita remissio peccatorum propter Christum mediatorem.*

Quo-

Quomodo iustificatur Homo coram Deo?

GRATIS, non propter vlla propria opera aut merita, sed tantum propter vnicum mediatorem Iesum Christum, qui pro nobis victima & propiciator factus est, consequitur Homo in vera conuersione remissionem peccatorum, & fit iustus, hoc est, DEO placens & acceptus, propter Christum iusticia imputata, & fit hæres vitæ æternæ, cùm certò credit hæc bona sibi à DEO propter filium donari.

Quid est Fides iustificans.

FIDES est noticia personæ ac beneficiorum Christi, ac totius doctrinę à Deo traditæ: & assensus, quo amplectimur totam doctrinã, & in hac, promissionem gratuitæ reconciliationis, seu imputationis iusticiæ propter Christum donandæ: & fiducia in Christo mediatore iuxta promissionem acquiescens, & certò statuens sibi peccata remitti, se Deo placere, se recipi & exaudiri, propter solũ Christum GRATIS, non propter propriã dignitatem,

Quomodo intelligenda est hæc Propositio, Sola Fide sumus iusti?

Correlatiuè intelligenda est: videlicet, quòd propter solum Filium Dei Dominum nostrum Iesum Christum accipiamus remissionem peccatorum, iustitiã, & vitam æternam GRATIS non propter nostra merita.

Ideò autem hac forma verborum (Fide iustificamur) vtitur scriptura, vt vtrumque doceat, Quæ sit caussa seu meritum Iustificationis, seu quæ sint beneficia Christi, videlicet, quod per & propter solum Christum donetur nobis remissio peccatorum, iustitia & vita æterna. Deinde, quomodo nobis applicari & ad nos transferri debeant, videlicet Sola Fide amplectente promissionem & in Christo acquiescente.

Quid excludunt hæ particulæ, Gratis, sine Lege, sine operibus Legis? Sola fide?

Non excludunt meritum Christi,

nec noſtram pœnitentiam, nec reliqua opera aut virtutes, ne adſint fidei aut ſequantur: ſed adimunt cæteris virtutibus ſeu operibus, meritum ſeu cauſſam remiſſionis peccatorum, & transferunt cauſſam in ſolum Chriſtum mediatorem fide apprehenſum.

Propter quas cauſſas neceſſe eſt retineri particulas Excluſiuas, Gratis Sola Fide, ſine operibus Legis?

Propter quinque cauſſas,

I. Quia non eſt aliud medium, quo promiſſionem Gratiæ & Chriſtum agnoſcere & apprehendere poſſumus niſi ſola fides.

II. Vt Chriſto debitus & propriis honos tribuatur, videlicet, Quòd ipſius obedientia ſola ſit meritum remiſſionis peccatorum, iuſtitiæ & vitæ æternę nobis donandę, & quod noſtra opera non ſint meritum, propter quod recipiamur.

III. Vt conſcientiæ habeant certam & firmam conſolationem, nititur promiſſio gratię ſolo Filio Dei & non noſtris meritis, ideò dicitur: Sola fide, vt cor certò ſtatuat, De-

um nobis propicium esse propter Christum. Hanc causam Paulus Rom. 4. recitat: Ideo ex fide, GRATIS, vt sit firma promissio.

IV. Vt illustrius sit discrimen Legis & Euangelij.

V. Vt vera inuocatio præstari possit, quam necesse est nisi solo mediatore Filio Dei non nostris virtutibus.

Iustificatnè sola Fides tantùm ratione principij, vt loquuntur, deinde verò post primam conuersionem seu iustificationem, statuendum est, nos partim fide, partim propter nostra opera, seu propter fidem spem & Caritatem coniunctim, iustos esse & Deo placere.

In principio, medio & fine, semper statuendum est, Nos propter solum Christum mediatorem fide iustos esse, & Deo placere, & hæredes esse vitæ æternæ, non propter vlla nostra opera aut virtutes, vt prolixè disputat Paulus, Gal 3. Non in seminibus tanquam in multis, sed tanquam in vno, & in semine tuo, qui est Christus.

Rom. 5. Iustificati fide pacem habemus apud Deum per Dominum nostrum Iesum Christum, per quem & accessum habemus, fide in gratiam hanc, in qua stamus, id est, deinceps quoq; certò placemus Deo illa ipsa acceptatione seu imputatione, qua propter filium accepti sumus, etiamsi nondum totam massam peccati perfectè deposuimus. Abacuc 2. Iustus fide sua viuet.

Nec potest fides niti duabus rebus, Christo & nostris operibus. Alioqui prorsus incerta fieret, nec

vllam

vllam firmam consolationem adferret. Rom. 4. Quia semper manent etiam in sanctis peccata in hac vita, pro quibus orant: Remitte nobis debita nostra. Ideo Christus est sacerdos in æternum pro nobis intercedens, & suam iusticiam nobis applicans, nec est in aliquo alio salus.

Rom. 5. Quantò magis iustificati saluabimur per eum, gloriantes in Deo, per Dominum nostrum Iesum Christum, id est, confidentes propter mediatorem, & ipsi hanc gloriam tribuentes, quod propter eum & per eum, donemur vita æterna.

Rom. 6. Non estis sub lege, sed sub gratia, id est, quanquam manent reliquiæ peccati, tamen Lex iam non condemnat vos, sed recepti estis in gratiam, & placetis Deo propter mediatorem.

Ioh. 11. Ego vitam æternam do eis.

Rom. 8. Nulla nunc condemnatio est his, qui in Christo Iesu ambulant.

Rom. 4. Credenti imputatur fides sine operibus. Col. 2. In ipso consummati estis. non in vestra munditie. Rom. 6. Donum Dei est vita æterna.

Quod est discrimen inter doctrinam Euangelij in articulo Iustificationis, & falsam Papistarũ doctrinam?

Tria sunt præcipua discrimina.

I. *Papistæ docent hominem mereri remissionem peccatorum, & esse iustum, non propter solum Christum, sola fide, sed tiam bonis operibus, seu propriis virtutibus congruentibus cum lege* DEI, *Item operibus Monasticis, Missis, Ieiunijs.* II. *Cùm nemo sciat, an satis habeat bonorum operum, docent semper dubitandum esse, an habeamus remissionem peccatorum, & an simus in gratia.* III. *Docent hominem in hac vita posse Legi Dei satisfacere, & hac legis impletione iustum esse, & vitam æternam mereri.*

Econtra Euangelion docet. I. *Remissionem peccatorum donari* GRATIS, *propter solum Christum mediatorem, non propter vlla nostra opera aut merita.* II. *Non manendum esse in dubitatione, sed omnes, qui in delictis contra conscientiam, seu sine fide in Christum viuunt, debere certò statuere, se Deo displicere & reos esse iræ Dei & æternarum pœnarum, nisi ad Deum conuertantur. Econtra omnes qui sentiunt pauores iræ Dei, & cupiunt conuerti ad Deum, & se emendare, debere certò statuere, sibi remitti peccata, se in gratia esse, & Deo placere propter Christum mediatorem, vt expressè dicitur in Symbolo: Credo remissionem peccatorum.* III. *Hominem non posse in hac vita Legi Dei satisfacere, vt Roman. 7. & 8. clarè dicitur: Sed iusticiam & vitam æternam donari credentibus* GRATIS, *propter Christum.*

Quod

Quod est discrimen inter iustificationem, Regenerationem, & Renouationem?

Iustificatio est remissio peccatorum seu absolutio à peccato & æterna morte, & reconciliatio cum DEO, qua persona coram DEO iusta seu DEO placens & accepta & vitæ æternæ hæres est, propter CHRIstum mediatorem.

REGENERATIO est actio Spiritus Sancti qua per verbum Dei viuentis & baptismum, ex filio iræ & mortis, generat filium DEI & hæredem vitæ æternæ.

Renouatio est actio Spiritus sancti, qua in iustificato habitans, veterem hominem seu peccatum, *in mente, caliginem & dubitationes de DEO, in voluntate vacuitatem timoris & amoris Dei & omnes prauas inclinationes, in corde, incendia seu furias affectuum vitiosorum* expurgare & abolere incipit, & nouum hominem seu Dei imaginem, per peccatum amissam, restituit & renouat, *accendens in mente lucem veræ noticiæ Dei, in volun-*

zate & corde nouam insticiam, vitam & lætam obedientiam erga omnia mandata Dei, & relatam ad hunc finem, vt Deus celebretur.

Ex his definitionibus apparet, Regenerationem, *etsi naturæ peccato mortuæ viuificationem & renouationem propriè significat: tamen remissionem peccatorum sæpe simul complecti, &* velut totum esse, complectens duas partes, Iustificationem & Renouationem naturæ per Spiritum sanctum, quæ fons est Nouæ obedientiæ & operū bonorū.

Quomodo fit Regeneratio hominis?

Omnes homines carnali generatione nascuntur polluti peccato & filij iræ ac æternæ damnationis. Vt igitur filij Dei, hoc est, Deo placentes & hæredes vitæ æternæ fiant, necesse est eos ex Deo renasci, seu per verbum & Spiritum sanctum regenerari. Regenerantur autem, cùm in vera conuersione, propter Filium Dei, remissionem peccatorum in Euangelio promissam fide accipiunt, & Deo reconciliati in locum filiorum & hæredum regni cœlestis adoptantur, & donantur Spiritu sancto, qui reliquias peccati nobiscum nati, paulatim expurgat, & nouam lucem & iusticiam, ac vitā in cordibus credentium accendit. VI

VI.

DE NOVA OBEDIENTIA,

SEV

BONIS OPERIBVS RENATORVM.

Quid est Noua Obedientia?

NOVA OBEDIENTIA est prælucente vera agnitione Christi & fide, vitare omnia delicta Deo displicentia: & non solùm externis actionibus, sed etiam voluntatis & cordis affectibus, obedire præceptis Dei, hoc fine, vt Deus honore afficiatur, hoc est, vt testemur hunc verè esse Deum, cui obedientiam præstamus.

Sunt autem ferè Synonyma vocabula: Noua obedientia, Cultus Dei, Bona opera, Virtus, Bonum propositum, Bona Conscientia, Sacrificium laudis, Iustitia inhærens, Inchoata obedientia. Mortificatio actionum carnis.

Quid sunt Bona Opera?

BONA

BONA OPERA, seu CULTVS Dei, sunt à Deo mandatæ actiones mentis, voluntatis, cordis & externorum membrorum, excitatæ per spiritum sanctum, & factæ in fide, hoc fine, vt Deo obedientia & honos præstetur.

VIRTVS est obedientia erga Deum iuxta ipsius verbum.

BONVM PROPOSITVM seu προαίρεσις est firmum decretum seu constans & perpetua voluntas non amplius consultò & sponte peccandi, sed libenter & promptè DEO obediendi.

BONA CONSCIENTIA est notitia Legis Dei, & iudicium in mentibus nostris quo rectè facta, hoc est, cum Lege Dei congruentia, approbamus, & nos rectè fecisse, & propositum non delinquendi consultò & sponte aduersus legem Dei, habere scimus, quam scientiam ordine diuinitus sancito sequitur tranquillitas cordis, & spes auxilij & protectionis diuinæ. 1 Tim. 1. Milita bonam militiam retinens fidem & Bonam Conscientiam.

SACRIFICIVM LAVDIS seu Eucharisticum, est opus à Deo mandatum, quod fit in nobis præstante fide in Christum, & refertur ad hunc finem, vt Deus honore afficiatur, h. est, vt testemur hunc verè esse

Deum

Deum, quem sic colimus, nec est precium pro peccato nec meretur facienti vel alijs remissionem peccatorum, sed est testificatio, quod sit Deus, & testimonium obedientiæ, seu gratiarum actionis. Talia sacrificia sunt omnia bona opera & adflictiones piorum. 1. Pet. 2. Psal. 49. Psal. 50. Psal. 106. Psal. 115. Rom. 12. Rom. 15.

Est ne noua obedientia in renatis necessaria?

Ideò gratuita Dei misericordia nobis remittitur peccatum, & per Baptismum in nobis submergi & mortificari cœpit, & donati sumus spiritu sancto, vt deinceps non amplius peccemus, sed in nouitate vitæ, hoc est, noua luce & iusticia & obedientia erga omnia mandata Dei viuamus. Rom. 6. 7. 8.

Deinde, ordo sapientiæ & iusticiæ diuinæ æternus & immutabilis est, vt Homines à Deo creati, & per filium Dei redempti, Deo obediant, & peccata cum voluntate Dei pugnantia vitent, Rom. 8. Debitores sumus. Eph. 2. Ipsius opus sumus, conditi ad bona opera.

Tertiò,

Tertiò, Mandata Dei seueriſsima vbique repetuntur. *Ioh. 9. Noli amplius peccare. Ioh. 15. Hoc eſt mandatum meum, vt diligatis vos inuicem. Rom. 6. Non regnet peccatum in mortali corpore veſtro, vt obediatis illi in concupiſcentijs eius, ſed præbete membra veſtra organa Iuſtitiæ Deo. Item Liberati eſtis à peccato, & ſerui facti iuſtitiæ. Coloſs. 3. Eph. 4. 5. 6. 1. Tim. 1. Milita bonam militiam, retinens fidem & bonam conſcientiam. 1. Theſſ. 4. Hæc eſt voluntas Dei, &c. Plures cauſſas poſtea in loco finium recitabimus.*

Quæ ſunt ſpecies bonorum operum, ſeu partes nouæ Obedientiæ?

Species bonorum operum, ſeu Cultuum Dei, iuxta ſeriē præceptorum Decalogi, commodiſsimè diſtribui poſſunt.

Vera agnitio Dei iuxta Euangelion, verus Timor Dei, vera Fiducia miſericordiæ promiſſæ propter Chriſtum mediatorem, Dilectio Dei, Spes vitæ æternæ, Patientia, Humilitas, Inuocatio Dei facta in ſpiritu & veritate.

Iuſtitia vniuerſalis, Obedientia erga leges & Magiſtratus, Pietas erga parentes, Iuſtitia particularis. Beneficentia, Miſericordia, Caſtitas, Ve-

tas, Veritas, Sedulitas, diligenter & fideliter faciens suæ vocationis officia, &c. vt suprà in loco de Lege, catalogum virtutum, adiunctis definitionibus, recensuimus.

Quod est discrimen inter virtutes seu bona opera Ethnicorum & Christianorum?

Quatuor sunt discrimina.

Primùm, multæ sunt propriæ Christianorum virtutes, Ethnicis ignotæ, vt Fides Christiana, Fiducia misericordiæ seu gratiæ Dei, propter Christum promissæ, vera Invocatio Dei, Spes vitæ æternæ, & cæteræ in prima Decalogi Tabula expositæ: quarum ne quidem mentionem faciunt Cicero in Officijs & Aristoteles in Ethicis, ex professo virtutum doctrinam explicantes.

Deinde, causis efficientibus differunt. Nam virtutes renatorum, non solis humanis seu liberi arbitrij viribus efficiuntur, vt Ethnicæ: sed à spiritu Dei sancto per verbum accenduntur & consummantur.

Tertiò, caussa formali. Bona opera Christianorum sunt veri & serij motus cordis per spiritum sanctum accensi, quibus vera agnitio Christi & Fides, sine qua impossibile est Deo placere, prælucet. Bona opera seu virtutes Ethnicæ, sunt tantùm externi gestus seu gubernatio locomotiuæ, sine spirituali motu cordis & sine fide.

Quartò

Quartò causis finalibus. Nam Christiani bona opera faciunt & Deo obediunt, vt Dei gloriam illustrent. Ethnici & horũ similes Pharisæi & Hypocritæ, ostentatione velaucupio gloriæ popularis aut potentiæ, & metu infamiæ & pœnarum virtutis officia colunt.

Qui sunt gradus bonorum operum seu cultuum Dei?

Tres sunt gradus præcipui.

Primus & summus gradus, & velut Anima & vita reliquorum bonorum operum, est verus Timor Dei, & Fides in Christũ, ac obedientia cordis interior, *quam Deus in primo præcepto flagitat: quam vnico veræ pietatis nomine vulgo appellare solemus.*

Secundus sunt externa honesta opera Moralia, *quæ in secunda Decalogi Tabula præcipiuntur, seu officia iusticiæ & dleictionis erga proximum.*

Tertius gradus sunt Ceremoniæ & sacrificia, *quæ non placent Deo, nec sunt cultus Dei per sese, nisi præluceat verus Timor Dei, & Fides ac obedientia moralis.*

Quæ

Quæ sunt causæ Efficientes, seu Quomodo fieri possunt bona opera?

Tres sunt causæ.

I. Verbum Dei docens quæ opera DEO placeant, & Fides in Christum.

II Spiritus sanctus accendens in mente lucem veræ agnitionis Dei & veræ fidei, & cogitationem præceptorum diuinorum. deinde impellens & adiuuans voluntatem, vt obtemperet præceptis diuinis, & iuxta ea regat actiones externorum membrorum. Gal. 5. Fructus spiritus sunt Fides, dilectio, Rom. 8. Qui spiritu Dei aguntur, hi sunt filij Dei.

III. Mens & voluntas humana renata per Spiritum Sanctum, non repugnans spiritui sancto, & agnita sua imbecillitate petens à Deo auxilium & gubernationem: & cordis ac externorum membrorum actiones regens, vt congruant cum voluntate Dei.

Quæ est causa Formalis?
seu
Quomodo placent DEO bona opera?

Opera fiunt bona & Deo placentia per Fidem in Christum. Id his quatuor articulis declarandum est.

I. Persona quæ facit bona opera, statuat se iustam esse, & Deo placere GRATIS propter CHRISTVM fide.

II. Agnoscat & deploret multiplicia peccata ad huc in nobis hærentia, *vt caliginem de Deo, dubitationes, prauas inclinationes, securitatem, superbiam, admirationem sui, &c. quæ impediunt, quo minus LEGI DEI possimus satisfacere.*

III. Et tamen statuat Dei voluntatem æternam & immotam esse, vt ei in bonis operibus seruiamus, *& nouam obedientiam cum ipsius lege congruentem inchoemus.*

IIII. Sciat hanc inchoatam obedientiam placere Deo, non propter propriam dignitatem, sed propter Christum mediatorem, vt 1. Pet. 2. dicitur: Offerte hostias spirituales, acceptas Deo per CHRIstum.

Quæ sunt cauſæ Finales? seu cur facienda sunt bona opera?

Nequaquam eo fine facienda sunt bona opera, vt mereamur remissionem pecca-

peccatorum, iustitiam & salutem æternam. Nam hæc bona, propter solius filij Dei meritum, credentibus GRATIS donantur.

Sed alij sunt veri fines.

I. Gloria Dei. *1. Cor. 10. Omnia ad gloriam Dei facite. Matth. 5. Luceat lux vestra coram hominibus, vt videant vestra bona opera, & glorificetur pater vester cœlestis.*

II. Vt debitam obedientiam & honorem Deo præstemus. *Nam ordo iusticiæ diuinæ immutabilis est, vt creatura rationalis Deo obtemperet, Rom. 8. Debitores sumus.*

III. Vt bona opera sint fructus iustitiæ & testimonia nostræ fidei & conuersionis ad Deum. 1. Pet. 1.

IIII. Vt proximo, officijs iusticiæ, dilectionis, beneficentiæ, misericordiæ, seruiamus & prosimus. *Tit. 3. Discant & nostri bonis operibus præesse ad necessarios vsus, ne sint infrugiferi.*

V. Vt bonis nostris operibus impios ad veram pœnitentiam, timorem Dei, fidem, inuitemus. *1. Pet. 3. Vt qui non obtemperant verbo, per eorum conuersationem sine verbo lucrifiant.*

VI. Vt retineamus gratiam Dei, Spiritum sanctum, & hæreditatem regni cœlorum. Nam hæc bona per mala opera seu peccata contra conscientiam perduntur. *1. Cor. 6. Nec scortatores nec adulteri, regnum Dei possidebunt. Rom. 8. Si secundum carnem vixeritis, moriemini.*

VII. Vt pœnæ præsentes & æternæ vitentur. *Nam mala opera Deus regulariter etiam in hac vita punit. Iob. 9. Verebar omnia opera mea, sciens Domine quod non parcis delinquenti.*

VIII. Vt consequamur præmia spiritualia & corporalia, præsentia & æterna. 1. Tim. 4. Pietas promissiones habet præsentis & æternæ vitæ.

VII.
DE
SACRAMENTIS.

Quid est Sacramentum?

SACRAMENTVM est actio sacra, à DEO instituta, constans verbo & administratione

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn719261031/phys_0136

one elementi integri, & addita promiſſioni, quæ eſt Euangelij propria, vt promiſsionem gratiæ ſingulis applicet, & fidem in viuentibus obſignet & confirmet.

Quot ſunt Sacramenta Noui Teſtamenti? Duo.

Baptiſmus & Cœna Domini.

Quid eſt Baptiſmus?

BAPTISMVS eſt actio ſeu ceremonia à Deo inſtituta, continens merſionem hominis in aquam, & integram pronunciationem verborum: Ego baptizo te in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti, quæ teſtatur baptizatum à Deo recipi, & donari Spiritu ſancto, & accceptari ad hæreditatem vitæ æternæ.

Quæ eſt ſententia verborum: Ego baptizo te in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti?

Ego (inquit minister) mergo siue abluo te aqua, Et inuoco super te verum Deum, qui est æternus Pater Domini nostri Iesu Christi, & Filius ipsi coæternus, & Spiritus sanctus, Et testificor, te ab hoc vero Deo recipi, & tibi peccata remitti, propter Christum, qui abluit te hoc baptismo, vt testetur tua peccata ipsius sanguine abluta esse, & sanctificat te Spiritu suo ad iusticiam & vitam æternam. Quare tu vicissim hunc vnum verum Deum agnosces, inuocabis & celebrabis.

Suntne Infantes baptizandi?

Sunt baptizandi. Quia ad ipsos pertinet promissio salutis, Talium est regnum cœlorum. Non est autem salus extra Ecclesiam, Ioh. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, non potest introire in regnum Dei. Ergò necesse est infantes per baptismum regenerari & inseri Ecclesiæ. Est autem Christus efficax in infantibus per baptismum, & operatur in eis fidem & alios motus pro ipsorum modo.

DE

DE COENA DOMINI.

Quid est Cœna Domini?

SAcramentum Altaris est verum corpus & verus sanguis Domini nostri Iesu CHRISti, sub pane & vino nobis Christianis ad comedendum & bibendum à Christo ipso institutum. Vel

COENA DOMINI est actio sacra, à Filio Dei instituta, in qua sumpto pane & vino, sumitur verum corpus & verus sanguis Domini nostri Iesu Christi, vt hoc pignore accipientes commonefacti de promissione Euangelij propria, fidem confirment & obsignent.

Ad quid instituta est Cœna Domini?

Primus & principalis finis est, Confirmatio fidei in conuersis. Nam Sacramenta seu signa visibilia, ideo addita sunt promissioni remissionis peccatorum, iustitiæ, & vitę æternę, vt nos cõmonefaciãt de promissione, & sint testimonia seu sigilla promissionis,

vt singuli promissionem sibi applicent per fidem in vero vsu Sacramenti.

II. Κοινωνία & vnio cum Christo arctissima.

III. Gratiarum actio pro omnibus beneficijs Christi.

IIII. Est symbolum seu nota confessionis & doctrinæ.

V. est neruus publici ministerij.

VI. Commonefacit de mutua dilectione. *Pueri veteres versiculos meminerint. Inflammat, meminit, sustentat, roborat, auget Cœnæ, spem purgat, reficit, vitam dat, & vnit, Confirmatq; fidem, minuit, fomitemq; remittit.*

Qui sunt præcipui abusus Cœnæ Domini apud Papistas?

Primùm, mutilant sacramentum & alteram speciem laicis adimunt, contra expressa verba institutionis Christi.

Secundò: Fingunt se ipso opere consequi remissionem peccatorum, seu Sacramenta nouæ legis conferre gratiam non ponentibus obicem.

Tertiò: Mutant Sacramenta in alios vsus diuersos ab institutione, vt ad circumgestationem & adorationem. cùm tamen nulla res extra vsum à Deo ordinatum, sit Sacramentum. Quartò

Quartò: *Transformant Cœnam Domini in sacrificium, quo fingunt se mereri remissionem peccatorum sibi & alijs, ex opere operato. Contrà firmissimè statuendum est, Christum vno sacrificio in ara crucis facto, meruisse toti Ecclesiæ remissionem peccatorum, quæ sola fide accipiatur..*

Quintò: *Transferunt Cœnam Domini ad mortuos ex purgatorio liberandos.*

Sextò: *Aliqui nunc disputant, Missam esse applicationem sacrificij Christi: quam tamen sciendum est, fieri propria fide, non propter opus alienum. Ex his erroribus, discrimen inter Missam Papisticam & nostrarum Ecclesiarum, facilè intelligi potest.*

Quid est Sacrificium?

SACRIFICIVM in genere est ceremonia vel opus nostrum, quo Deo tribuimus honorem proprium diuinitatis seu quo testamur hunc verè esse Deum, quem sic colimus.

Quæ sunt Species Sacrificiorum?

Alia sunt Typica seu imagines: Alia sunt non vmbræ sed res. & hæc sunt duplicia. Vnum Propiciatorium: Alia sunt *EYXAPI-ΣTIKA.*

Quid est Propiciatorium Sacrificium?

Est opus quod placat iram Dei aduersus peccatum, & reddit Deum propicium, & meretur alijs remissionem peccatorum, iustitiam & vitam æternam. Tale est vnicum sacrificium Christi, *videlicet vniuersa obedientia Christi, in tota vita, in omnib. actionibus, doloribus & morte.*

Quid est Sacerdos?

SACERDOS in genere est Persona à Deo ordinata, vt doceat Euangelium, & oret pro alijs, habens promissionem, quòd exaudiatur, & offerat sacrificia, quæ Deus instituit.

Quid est summus Sacerdos?

SVMMVS SACERDOS seu *CHRISTVS* est persona immediatè à Deo vocata, & vncta plenitudine Spiritus sancti, vt Euangelium proferat ex arcano sinu æterni patris, & deprecetur pro nobis, habens promissionem, quòd certò exaudiatur, & offerat Sacrificium, videlicet seipsum, quo sacrificio meretur toti Ecclesiæ remissionem peccatorum, iustitiam & vitam æternam.

Quid est Εὐχαριστικὸν *Sacrificium?*

Definitio suprà in loco de Bonis operibus recitata est.

VIII

VIII. LOCVS

DE POENITENTIA:

Quid est repetitio & applicatio, seu praxis doctrinæ de Peccato, Lege, & ira Dei aduersus peccatum: de Remissione peccatorum propter Christum gratis in Euangelio credentibus promissa: & de Fructibus fidei, seu bonis operibus. Hos locos, qui summam Euangelij continent, & in tota doctrina Christiana præcipui sunt, ad vsum transferre & singuli nobis Fide applicare, in exercicijs pœnitentiæ debemus.

Quid est Pœnitentia?

POENITENTIA, seu CONVERSIO ad Deum, est Contritio, Fides, & Noua Obedientia. seu est seriò expauescere agnitione iræ Dei aduersus sua peccata, & dolere ob admissa peccata, & fide confugere ad misericordiam Dei propter CHRISTVM promissam, & certò statuere sibi propter Christum peccata verè remitti, & prælucente hac fide, deinceps non amplius contra conscientiam peccare, sed omnia vitæ consilia & actiones ita regere, vt cum voluntate & verbo Dei congruant.

Qua

Quæ sunt partes Pœnitentiæ seu Conuersionis ad Deum?

Tres sunt.

CONTRITIO, quæ est seriò expauescere conspectu iræ Dei aduersus peccata per legem agnita, & dolere, quòd Deum offenderimus.

FIDES, agnoscens placatam esse iram Dei aduersus nostra peccata, propter Christum pro nobis passum, mortuum & resuscitatum, & certò statuens sibi remitti peccata, & se placere Deo propter Christum.

NOVA OBEDIENTIA, quæ est prælucente fide in Christum obedire Deo iuxta omnia ipsius mandata, hoc fine, vt Deus honore afficiatur & celebretur.

Quæ Causſæ sunt, quibus ad pœnitentiam seriò agendam singuli excuſcitari & impelli debent?

Manda-

I. Mandatum DEI seueriſsimum. *Matth. 3. 4. Agite pœnitentiam. Ioel. 2. Conuertimini ad me. Ezech. 20. 36. Diſplicebitis vobis.*

II. Æterna ſalus, agentibus pœnitentiam & Euangelio credentib. promiſſa.

III. Iuramentum Dei: Viuo ego, dicit Dominus, nolo mortem peccatoris, ſed vt conuertatur & viuat.

IV. Peccata multiplicia, in mente, voluntate, & corde etiam renatorum & ſanctorum hærentia, quibus aſsidua pœnitentia & mortificatione opus eſt, vt omnes ſancti quotidiè orant: Remitte nobis peccata noſtra, Pſal. 32.

V. Calamitates priuatæ & publicæ, Mors horribilis, quæ totum genus humanum deuorat & omnib. momentis impendet. Morbi, bella, incendia, fames, excidia vrbium & gentũi, exẽpla Diluuij & Sodomæ. Quę ſunt aſsiduæ conciones de ingenti ira Dei aduerſus peccatum, & pœnitentia de peccatis ſeriò agenda.

VI. Mors *filij* Dei, quæ omnium maximè illuſtre teſtimonium eſt horrendæ iræ Dei aduerſus peccatum, quæ nulla ratione alia placari potuit.

VII. Aduentus Filij Dei ad iudicium ſingulis horis expectandus.

VIII. Æterna damnatio, omnibus, non in hac

in hac vita ad Deum conuersis proposita Luc. 13. Nisi pœnitentiam egeritis, omnes similiter peribitis. Rom. 2. Impœnitenti corde cumulas tibiipsi iram in die iræ & manifestationis iusti iudicij Dei.

Quæ sunt cauſsæ Efficientes Contritionem, ſeu Pœnitentiam de Peccato, quæ toto tempore vitæ Fidelium, quotidie exercenda eſt.

Quatuor ſunt præcipuæ.

I. LEX DEI, docens, quid & quantum malum ſit peccatum in nobis hærens, & denuncians horrendam iram Dei, & æternas pœnas omnibus peccato pollutis. *Rom. 3. Peccatum non cognoui, niſi per Legem. Gal. 3. Maledictus omnis, qui non permanet in omnibus, quæ ſcripta ſunt in lege.*

II. Spiritus ſanctus, per prædicationem Legis accendens in mente agnitionem peccati & iræ Dei, & incutiens voluntati & cordi ſerios dolores, propter admiſſa peccata. *Ioh. 16. Spiritus Sanctus arguet mundum de peccato. Ierem. 13. Poſtquam conuertiſti me Domine, egi pœnitentiam, confuſus ſum & erubui.* Thren.

Thren. 5. Conuerte me Domine & conuertar.

III. Omnes hominum calamitates, mors, morbi, bella, quæ sunt in mundo perpetuæ conciones pœnitentiæ. *Ose. 5. 6. In tribulatione sua mane consurgent ad me, & dicent: Venite reuertamur ad Dominum, quia ipse inflixit nobis vulnus, & sanabit nos. Thren. 3. Humiliauit nos Dominus & abiecit nos, vt reuertamur ad Dominum. Aggæi 2. Percussi vos sterilitate & grandine, & non fuit in vobis, qui reuerteretur ad me.*

IIII. Mens & voluntas hominis conuersa per spiritum sanctum, considerans legem Dei & propriam immundiciem, & sentiens veros dolores de admissis peccatis, neque ea repetens.

Quod est discrimen inter Pœnitentiam seu contritionem Iudæ & Petri?

Contritio Iudæ, Cain & similium, est Timor seruilis, videlicet pauor & fuga & fremitus aduersus Deum, sine Fide ad Christum mediatorem confugiente.

Contri-

Contritio Petri, Dauidis, Psal. 38. 51. 130. & omnium piorum toto vitæ tempore est Timor filialis, coniunctus cum fide, petente â Deo, & firma fiducia amplectente remissionẽ peccatorum, propter Christum promissam.

Quid est Confessio?

CONFESSIO PECCATI est pars Contritionis, qua coram DEO peccata nostra agnoscimus & ex animo deploramus, & nos reos esse iræ Dei & æternæ damnationis propter peccatum confitemur, ac verè dolemus nos Deum offendisse, & petimus veniam ac remissionem peccatorum propter Christum.

Hæc confessio in omni conuersione ad Deum, & quotidiana Inuocatione necessaria est, *Psal. 32. Dixi confitebor aduersus me iniusticiam meam Domino. Dan. 9. Peccauimus, impiè egimus, Psal. 51. Quia iniquitatem meam ego agnosco.*

Quotuplex est Confessio Peccati?

Alia est Publica, quæ fit vel à tota Ecclesia in publicis calamitatibus & periculis, vel in publico cœtu Eccle-

tu Ecclesiæ, à singulis, qui rei enormium delictorum, quæ alijs nota sunt, coram presbytero, & tota Ecclesia, fatentur delicta, & veniam à Deo & Ecclesia petunt. Hi olim certis pœnis, vt pullati, nudis pedibus, ante fores templi vel alibi certis diebus consisterent, ante absolutionem castigari solebant, quas pœnas Græci ἐξομολογήσεις, Latini, Satisfactiones nominarunt, non quòd pro peccatis satisfacerent, aut remissionem culpæ & pœnæ æternæ mererentur, sicut postea finxerunt, sed explorabantur lapsi, an seriò resipiscerent, & exemplum pœnæ delictorum alijs proponebatur, quo à similibus lapsibus deterrerentur.

Ab hoc veteri ritu, qui Absolutionem præcedebat, nomen satisfactionis, & enumeratio delictorum in confessione, orta est. Et hanc Publicam pœnitentiam nominabant, de qua plærique Canones veteres loquuntur, quos ad priuatam confessionem, & satisfactiones post Absolutionem, Monachi & inepti iuris Canonici interpretes postea detorserunt.

Alia est Confessio priuata seu arcana, vel coram solo Deo, quam paulò antè definiuimus & sine qua peccatum non remittitur, vel coram ministro Ecclesiæ aut Sacerdote: Quæ est aut specialis enumeratio singulorum peccatorum, nusquam à Christo mandata: aut Generalis confessio, qua coram Deo & ministro Ecclesiæ expressa voce profitemur nos esse peccatores, reos iræ Dei & æternæ damnationis, & dolere vero corde, quod De-

um offenderimus, & petere vocem absolutionis nobis à ministro Christi annunciari.

Quid est Absolutio?

ABSOLVTIO est annunciatio remissionis peccatorum, qua minister Euangelij, in nomine Christi, peccatorem agentem pœnitentiam, & petentem veniam, à peccato, ira Dei & æterna condemnatione, in cœlo solutum & liberam esse, testatur.

Quid est Excommunicatio?

EXCOMMVNICATIO est denunciatio iræ Dei & æternæ damnationis, qua minister Euangelij, in nomine Christi, peccatores notorios, seruato legitimo processu, pronunciat reos esse iræ Dei ac æternæ damnationis, eosque nominatim ex societate Ecclesiæ excludit, & Satanæ tradit ad interitum carnis, vt spiritus saluus fiat. Matth. 18. 1. Corinth. 5. 6, 1. Tim. 5.

Quid sunt Claues?

CLAVES REGNI COELORVM sunt potestas seu ministerium soluendi & ligandi, seu remittendi & retinendi peccata, institutum à Christo & traditum Ecclesiæ, quo, minister ecclesiæ, per vocem euangelij remissionem pecca-

peccatorum, donationem spiritus sancti & vitæ æternæ, multis & singulis agentibus pœnitentiam, & petentibus veniam, in nomine Christi annunciat, & securos ac contumaciter in peccatis perseuerantes ligat & excommunicat.

Propter quas causſas priuatam Absolutionem in Ecclesijs retineri prodest?

Propter multas grauiss. causſas.

I. *Vt sit testimonium articuli de gratuita remissione peccatorum propter Christum donandæ, quem Ethnici & Papistæ, docentes pro peccatis satisfaciendum esse nostris operibus, & Nouatiani, negantes veniam lapsis post baptismum, corrumpunt.*

II. *Vt rudiores petentes absolutionem, in eo colloquio cum sacerdote, de multis maximis rebus, quarum consideratio in vera conuersione necessaria est, de suis peccatis, de Lege Dei, de promissione gratiæ, de fide, de noua obedientia, commonefiant aut erudiantur, & pœnitentiam veram excitent & augeant.*

III. *Quia semper in Ecclesia vsitatum fuit, etsi recitatio singulorum omitteretur, tamen in genere, etiam ore fateri sua peccata, & se reum esse, & dolere, quod Deum & Ecclesiam offenderint, vt de auditoribus Iohannis, & Nehemiæ, & Dan. 9 scriptum est.*

IIII. Ne ignoti aut impij derisores, aut perseuerantes in manifestis delictis, ad communionem admittantur, contra præceptum: Nolite sanctum dare canibus.

V. Propter disciplinam, ne pollati manifestis criminibus, sine præcedente confessione & reconciliatione cum Ecclesiæ offensa, recipiantur.

VI. Vt testimonium suæ contritionis & fidei seu pœnitentiæ veræ, coram ministro Ecclesiæ, tanquam vices Christi gerente, singuli cum vera humilitate edant, vt Dauid coram propheta Nathan inquit: Peccaui Domino. Contrà, Saul non vult fateri peccatum, sed honorari coram populo.

VII. Vt refutentur fanatici negantes Hominem posse remittere peccata, cum Deus per ministerium hominum efficax sit, & Remissionem peccati, quæ fit per ministros verbi, ratam & diuinam haberi velit, sicut dixit Matth. 9. Filius Dei dedit potestatem hominibus super terram remittendi peccata. Matth. 16. 18. Tibi dabo claues regni cælorum, Quæcunq; peccata solueris super terram, erunt soluta in cælo. Ioh. 20. Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis.

VIII. & principalis, Quia in priuata absolutione fit applicatio vniuersalis promissionis Gratiæ ad vnumquemlibet seorsim, ita vt quilibet absolutus, certò statuere possit & debeat, certò iam sibiipsi peccata remissa esse à Christo, quia per ministrum ipsi, non secus ac paralytico illi, absolutionem suæ voce pronunciauerit

ciauerit. Matth. 9. Confide fili, remittuntur tibi peccata tua.

Quæ est altera pars conuersionis ad Deum?

FIDES certò & indubitatè credens Absolutioni, seu voci Euangelij, remissionem peccatorum propter Christum omnibus & singulis credentibus promittenti, siue in lectione aut concione Euangelij omnibus simul, siue per ministrum Euangelij seorsim annuncietur.

Quid est Fides?

Definitiones Fidei & Nouæ obedientiæ, suprà in locis de Remissione peccatorum & Bonis operibus recitatæ, hoc loco repetantur.

Qui sunt præcipui Errores & Corruptelæ doctrinæ de Pœnitentia?

Primùm & præcipuè taxanda est horrenda securitas & impœnitentia maximæ partis hominum, quæ sine vllo dolore de peccatis, & sine vllo metu iræ & iudicij diuini omnibus peccatis frenos laxat, aut, sua sanctitate & operibus secura confidit.

Nouatiani negant lapsos post baptismum per pœnitentiam ad Deum conuerti, & veniam consequi posse, contra expressa testimonia. Luc. 15. Mat. 18. 1 Ioh. 2. Ioel. 2. Apoc. 2. & exempla primorum parentum, Gen. 3. Aaronis Exod. 32. Dauidis 2. Reg. 11. 12. Petri Luc. 22. & Gal. 2. Incesti, 1. Cor. 5. 2. Cor. 2. 7.

Papistæ docent contritionem mereri remissionem peccatorum: Quod toti doctrinæ de Christo, qui solus est agnus Dei tollens peccata mundi, repugnat.

Docent, contritionem oportere sufficientem esse: cùm certum sit, nullos dolores vllius creaturæ, quantumuis magnos, pares esse iræ Dei, nec posse compensare peccata.

Docent, enumerationem omnium delictorum, etiam arcanorum & simul circumstantiarum omnium necessariam esse, nec remitti peccata non indicata in confessione: cum tamen nusquam in Euangelio præcepta sit omnium enumeratio, & prorsus impossibilis sit, sicut dicitur: Delicta quis intelligit: Ab occultis meis munda me.

Prorsus nihil dicunt de fide (quæ est fiducia misericordiæ propter Christum promissæ) in doctrina pœnitentiæ: & pertinacissimè negant opus esse hac fide, qua tibiipsi certò credas remitti peccata propter Christum. Et quia nemo scit, an contritio fuerit sufficiens, docent semper dubitandum esse, an remissa sint nobis peccata, & an simus in gratia Dei. Quæ dubitatio cum tota doctrina Euangelij pugnat, & Deum mendacij arguit.

Docent

Docent, satisfaciendum esse pro peccatis, operibus indebitis, seu non mandatis lege Dei: vnde efficitur, homines proprijs operibus pro peccatis satisfacere, & posse implere legem Dei, imò plura & meliora posse facere, quam lex Dei præcipit. At tota Euangelij doctrina confirmat, vnicam esse satisfactionem pro peccatis, Passionem & mortem filij Dei pro nobis crucifixi: & de operibus non mandatis hanc vniuersalem Regulam tradit. Frustra colunt me mandatis hominum.

Docent, potestate Clauium, pœnam peccati æternam conuerti in temporalem purgatorij, vel alias huius vitæ, quas nostris operibus redimi oporteat: cùm culpam & mortem æternam propter solum Christum nobis remitti, & pœnas temporales potestate clauium nec imponi nec tolli, sed nostra pœnitentia mitigari sciamus.

Commentum de Purgatorio igne, in quo animæ post mortem crucientur, vel purgentur, vel meritis aliorum redimantur, partim ex Gorgia Platonis, partim ex apparitione spectrorum extructum, & superstitione ac quæstu confirmatum, planè Ethnicum est, & blasphemum contra Filium Dei, pugnans cum tota doctrina cœlesti: Quæ nusquam huius ignis purgatorij mentionem facit, sed contrà docet, omnes in vera fide Christi ex hac vita discedentes, rectà in cœlum migrare, vt ad latronem dicitur: Hodie mecum eris in Paradiso. Item, Beati mortui, qui in Domino moriuntur.

Postremò, Nundinas indulgentiarum, quæ initiò satisfactionum Canonicarum relaxationes fuerunt, postea ad pœnarum purgatorij, & culpæ remissionem etiam translatæ sunt: tetras & impias imposituras, & nihil aliud, quam auaritiæ Romanæ aucupia esse, iam omnes norunt.

IX.
LOCVS DE ECCLESIA.

Credo Ecclesiam sanctam Catholicam, sanctorum communionem.

Quid est Ecclesia?

ECCLESIA seu POPVLVS DEI sunt homines Deo cari seu rectè Deum agnoscentes & colentes, & hæredes vitæ æternæ propter Christum.

ECCLESIA SANCTA CATHOLICA est communio sanctorum, seu vniuersalis multitudo omnium piorum hominum, omnibus temporibus & locis viuentium, qui Euangelion

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn719261031/phys_0156

gelion Christi amplectuntur, & in Christum credunt, ac propter eum Deo placent, & per Spiritum sanctum reguntur & sanctificantur ad vitam æternam.

Huius veræ Ecclesiæ membra sunt tantùm pij & sancti, non Hypocritæ, aut persecutores, qui nomen Ecclesiæ præ se ferunt.

Cùm autem in hac vita, semper admixti sint veræ Ecclesiæ aliqui non sancti, tradituri vsitatè hæc definitio visibilis Ecclesiæ in hac vita.

ECCLESIA VISIBILIS, est cœtus hominum amplectentium Euangelium Christi, & rectè vtentium sacramentis, in quo cœtu semper aliqui sunt, qui verè credunt, & à Spiritu sancto reguntur, & hæredes sunt vitæ æternæ. Simul tamen in externa consuetudine admixti sunt multi Hypocritæ, qui tamen veram Euangelij doctrinam non oppugnant, nec defendunt Idola, vt Matth. 22. Boni & mali ad conuiuium nuptiale introducuntur, & Matth. 13. Boni & mali pisces in sagena Ecclesiæ concluduntur.

Huius visibilis Ecclesiæ VIVA MEMBRA sunt, in quibus spiritus sanctus per Euangelion veram agnitionem Dei, veram fidem, vitam, dilectionem & cæteras virtutes accendit, quæ in alijs magis in alijs minus excitatæ & ardentes sunt.

MORTVA MEMBRA seu Hypocritæ duplices sunt. Alij de doctrina cum pijs in externa professione consentiunt, nec defendunt externa idola, & mores

honestè regunt. Sed tamen non renati sunt per spiritum sanctum, sunt sine vero timore Dei & sine fide. Hi propriè dicuntur mortua membra.

Alij sunt palàm impij, defendentes manifestos errores & idola, & persecutores veræ Ecclesiæ & piorum. Hi etiamsi titulo Ecclesiæ dominantur: tamen non sunt membra veræ Ecclesiæ, vt tempore nati Christi viua membra Ecclesiæ erant, Maria virgo, Zacharias, Elizabeth, Ioseph, Pastores, Simeon, Hanna. Sed Principes Sacerdotum & Pharisæi, nomen Ecclesiæ sibi arrogantes, & tamen Christum persequentes non membra Ecclesiæ, sed ex patre Diabolo erant. Ioban. 8.

Quid est Prædestinatio?

PRÆDESTINATIO est æternum decretum mentis diuinæ, quo gratuita bonitate & misericordia, propter Filium, elegit Ecclesiam æternam, seu homines ipsi placentes, & hæredes vitæ æternæ: cuius Ecclesiæ membra sunt singuli, qui Euangelium Christi fide amplectuntur, & in hac fide vsq; ad finem vitæ perseuerant, iuxta dictum: Beati mortui, qui in Domino moriuntur. Esto fidelis vsq; ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ.

Quæ sunt notæ monstrantes veram Ecclesiam in terris?

Tres sunt notæ. pura

I. Pura Euangelij doctrina de Christo.

Iohan. 10. Oues meæ voccem meam audiunt. Vbicunq; enim non est vera noticia Christi & Euangelij, ibi nulla electorum Ecclesia, seu nulli homines Deo placentes & salutis æternæ hæredes esse iudicentur. Ioh. 3. Qui non credit filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.

II. Legitimus vsus Sacramentorum.

Mar. 16. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. 1. Cor. 11. Hoc facite in mei memoriam.

III. Obedientia debita ministerio in his, quæ ad ministerium proprie pertinent.

Quomodo colligitur & regitur Ecclesia in his terris?

Per Ministerium Euangelij, *seu verbum Dei auditum, lectum, cogitatum, per quod Christus ipse efficax est, & spiritu suo mentes & corda audientium ad Deum conuertit, & vera agnitione Dei ac fide illustrat, consolatur, regit & sanctificat ad vitam æternam. Rom. 10. Omnis qui credit in Christum, saluus erit: Quomodo autem credent, de quo non audierunt: Quomodo audient sine prædicante? proinde fides ex auditu verbi Dei existit. Psal. 119. Verbum tuum viuificat me, Psal. 130 In verbo tuo speraui. Act. 11. Loquetur tibi verba, per quæ saluaberis tu & domus tua.*

Quid

Quid est Ministerium Euangelij?

MINISTERium EVANGelij est officium à Deo institutum, prædicandi in publico Ecclesiæ cætu verbum Dei, Legem & Euangelion de Christo, & legitimè administrandi sacramenta, annunciandi remissionem peccatorum, seu absoluendi agentes pœnitentiam, & excommunicandi contumaces, & ordinandi Ecclesiæ ministros, per quod ministerium Deus verè efficax est, ad salutem omni credenti. *Luc. 24. Matth. 10. 18. 28. Rom. 10. Eph. 4. 1. Tim. 5. 2. Tim. 2.*

Quid est Ordinatio?

ORDINATIO *Ministrorum in genere est ritus, quo coram tota Ecclesia publicum testimonium datur certæ personæ, quod legitimè vocata, & idonea sit ad docendum Euangelion, & administranda sacramenta.*

Quod est discrimen inter Ministerium Euangelij, & potestatem politicam? Qua-

Quatuor sunt præcipua discrimina.

Primùm Obiectis differunt. Magistratus politicus est custos externæ disciplinæ, & corpora ac fortunas defendit, & punit externa scelera. Ministerium Euangelij versatur circa Animas, nec tantum regit externos mores, sed arguit & sanat corda.

Deinde effectibus seu Beneficijs. Per ministerium Euangelij dat Deus æterna bona, remissionem peccatorum, liberationem à morte, & iustitiam ac vitam æternam. Politica potestas externa tantùm & corporalia bona, pacem, defensionem corporum, &c. impertit.

Tertiò, Pœnis. Magistratus coercet & punit inobedientes vi corporali seu gladio. Ministerium Euangelij solo verbo seu voce Legis, & legitima excommuncatione, arguit.

Quartò, Magistratus politicus habet potestatem condendi nouas leges non pugnantes cum naturalibus, quas petulanter violare est peccatum. Minister Euangelij non habet potestatem condendi noua dogmata, aut nouos articulos fidei & nouos Dei cultus: nec est peccatum violare traditiones Episcoporum extra casum scandali.

Quid est Regnum Christi in his terris? Re-

REGNVM CHRISTI est gubernatio Christi sedentis ad dexteram patris, qua per ministerium Euangelij, omnibus temporibus mundi, colligit sibi in genere humano & seruat Ecclesiam, seu cœtum hominum, qui ipsum Dominum agnoscunt, & in eum credunt, cui cœtui remissionem peccatorum & æterna bona impertit, eumque solo verbo & spiritu sancto suo, non armis corporalibus gubernat, & oppressum cruce mirabiliter defendit, & tandem ex morte, ad vitam & gloriam æternam resuscitabit.

Ex hac definitione apparet, appellationem REGNI Christi, copulare officium Sacerdotis ac Regis Christi, & Ecclesiam. Significat enim regnum Christi *in sacris literis, plerumq;* Ecclesiam, seu cœtum hominum in Christum credentium, Christo Regi subditum & obedientem, *vt cùm dicimus, Regnum Christi in hac vita oppressum esse cruce & ærumnis:* alias officia Christi Regis, & Beneficia omnia, quæ ecclesiæ impertit, *vt cùm dicimus, Regnum Christi esse spirituale, hoc est, Beneficia, quæ Christus per Euangelion Ecclesiæ suæ impertit, non esse pecuniam, opes, potentiam, pacem corporalem, sed spiritualia & æterna bona, remissionem peccatorum, liberationem à peccato & morte, & lucem, sapientiam, iustitiam*

Iustitiam, vitam & gloriam æternam: aliàs modum collectionis & gubernationis Ecclesiæ *per verbum & Spiritum sanctum, non arma corporalia*: aliàs Regem ipsum Christum *& Deum*: aliàs hæc omnia coniunctim complectitur.

Quod est discrimen inter Regnum Christi & regna huius mundi?

REGNVM *mundanum seu politicum, est gubernatio, in qua vnus homo seu Rex, supremum imperium tenens, certis legibus, iudicijs, & armis corporalibus, multitudinem hominum ipsi subiectam, regit, & honestam ciuium disciplinam, & singulorum corpora ac fortunas & pacem publicam defendit.*

Etsi autem differentias quatuor inter ministerium Euangelij, per quod regnum Christi in his terris administratur, & potestatem politicam seu Regiam, paulò antè recitauimus: tamen plures adiungi possunt. Primùm enim inter Personas regum summa dissimilitudo est. Nam Rex Christus est verè & natura Deus. Reges mundani tantùm sunt mortales & imbecilli homines. 2. Differunt modo gubernationis Regnum Christi est spirituale, h. e. non præsidijs & armis corporalibus, non gladijs & hastis, sed solo verbo Dei constituitur & gubernatur. Reges politici legibus humanis & armis ac exercitibus, subditos regunt & defendunt.

3. *Modo*

3. Modo obedientiæ. Reges politici externorum membrorum obedientiam solummodo flagitant, & externa scelera tantùm puniunt. Rex Christus interiorem cordis iusticiam requirit. 4. Modo pœnarum. Reges mundani gladio, Ministri Christi solo verbo delicta puniunt. 5. Beneficia regni Christi sunt spiritualia & æterna, videlicet remissio peccatorum, liberatio à morte, iustitia, & vita æterna. Reges politici non hæc æterna, sed corporalia & momentanea bona, pacem politicam, defensionem, opes & similia suis subditis & amicis impertiunt. 6. Stabilitate. Omnia mundi regna quantumuis potentia & ampla, intereunt & extinguuntur, & redit in nihilum, quod fuit ante nihil. Christus verò Dominus regnat in monte Zion, ex hoc nunc & vsq; in æternum. Cumq; Rex æternus sit, Ecclesiam quoq; ipsi subditam, non interire, sed in omni æternitate cum ipso viuere necesse est.

Propter quas causas Ecclesia Christi, in his terris Cruci subiecta est?

Omnium calamitatum totius generis humani, Ecclesiæ & impiorum, causæ efficientes & impulsiuæ communes

Quatuor sunt.

I. Peccatum commune totius generis huma-

humani, quod vult Deus aboleri, Ideo destruit naturam peccatricem morte & alijs calamitatibus.

II. Errores mentis humanæ.

III. Prauæ cupiditates.

IIII. Tyrannis Diaboli impellentis homines ad scelera, vt cumulet calamitates & pœnas.

Fines autem præcipui duo sunt.

I. Vt agnoscant homines, Deum esse sapientem & iustum, & veram ac horrendam esse iram Dei aduersus peccatum & iniustitiam.

II. Vt calamitatibus flectantur homines ad Timorem Dei, Modestiam, & frenandas cupiditates, quibus ærumnæ accersuntur.

Sed Causſæ calamitatum Ecclesiæ peculiares Quatuordecim recensentur. quarum Quatuor sunt impulsiuæ.

I. Lapsus primorum parentum, & peccatum inde in omnes derivatum.

Rom 5. Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors. Psal 106. Consumpti

sunt propter iniquitates suas. Psal. 107. Propter viam flagitiorum suorum & iniquitates suas adfliguntur.

II. Immundicies naturæ interior, *videlicet dubitationes de Deo, securitas carnalis, admiratio sui, ἀπαθεία omnium affectuum*, quam mundus negligit, hanc vult Deus ab Ecclesia agnosci & emendari. *Ierem. 46. Castigabo te in iudicio, ne tibi innocens videaris.*

III. Odium Diaboli *rabiosius insidiantis Ecclesiæ, quàm cæteris hominibus Gen. 3. 1. Pet. 5. Aduersarius vester Diabolus, tanquam Leo rugiens circũit. Iob. 1.*

IIII Certa delicta sanctorum in Ecclesia quæ certis pœnis puniuntur, Mich. 7. *Iram Domini portabo, quia peccaui ei. Psal. 89. Visitabo in virga iniquitates eorum.*

Causſæ Finales decem.

Calamitates non ideò nobis imponit Deus, vt perdat nos, sed vt nobis benefaciat, & vtilitates ac bona ampliſs. confesar. *Psal 118. Bonum est mihi Domine, quod adflixisti me. 1. Cor. 11. A Domino corripimur, ne cum hoc mundo damnemur.* ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν.

I. Vt calamitatibus & ærumnis impij ad pœnitentiã vocentur, & in pijs pœnitentia crescat. *Psal. 83. Imple facies eorum ignominia, & quærent nomen tuum Domine. Ose. 5. Thre 3. Ier. 31. Castigasti me Domine, & eruditus sum quasi iuuen-*

tulus indomitus, Conuerte me & conuertar.

II. Vt explorentur, exerceantur, & confirmentur virtutes sanctorum, Timor Dei, Fides, Inuocatio, Patientia, Confessio, quæ in rebus secundis fiunt languidiores & paulatim prorsus extinguuntur. contra autem crescunt, cum ærumnis exercentur sancti. 2. Par. 20. Cum ignoramus quid agendum sit, oculi nostri ad te Deus attolluntur. Esa 26. Domine, in Angustia quærimus te, cùm nos corripis, clamamus anxiè. 1. Pet. 1. Pauliser contristati variis tentationibus, vt probata Fides vestra preciosior auro per ignem probato inueniatur, in laudem & gloriam Dei. Esa. 28. Vexatio dat intellectum. Rom. 5. Tribulatio patientiam parit, patientia probationem.

III. Vt Ecclesia agnoscat iram Dei aduersus peccatum commune totius generis humani, & aduersus interiorem immundiciem, quem mundus negligit. Ier. 31. Castigabo te in iudicio, ne tibi innocens videaris.

IV. Vt afflictiones sint testimonia immortalitatis piorũ. Norma iustitiæ Dei certa & immota est, vt pijs tandem benè sit, & malis malè.

V. Vt sint testimonia certitudinis doctrinæ, & sint occasiones diligentius di-

scendæ doctrinę. *Psal. 119. Bonum est mihi Domine, quod humiliasti me, vt discerem iustificationes tuas*

VI. Vt pij efficiantur similes imaginis Filij Dei. *Rom. 8. 1. Pet. 4. Communicantes passionibus Christi gaudete, vt etiam in reuelatione gloriæ eius gaudeamus exultantes.*

VII. Vt emendent peccata interiora, dubitationes, superbiam, securitatem, & vt caueant futuros lapsus. *Esa. 27. Hic est fructus afflictionis eius, vt auferatur peccatum eius. 1. Cor. 4. Etsi exterior noster homo corrumpitur, tamen interior renouatur quotidie.*

VIII. Vt appareat Ecclesiam obedire, non propter aliqua corporum commoda, sed propter solam gloriam Dei.

IX. Vt præsentia & auxilium Christi in mirandis liberationibus illustrius conspiciatur, ac vt nos immediatè à solo Deo adiutos & liberatos esse appareat. *vt Daniel inter Leones inquit: Mecum est Dominus, qui non derelinquit diligentes se. Psal. 109. Adiuua me & saluum me fac, vt sciant quia manus tua hæc: & quòd TV Domine fecisti illud. Deut. 8. Adfixit te, ne diceres, Fortitudo & robur manus meæ hæc omnia præstant.*

X. Vt amplissima præmia calamitosis promis-

promissa consequamur. Matth. 5. Talium est regnum cœlorum. 2. Cor. 4. Momentanea leuitas afflictionis æternum pondus gloriæ parit.

Quæ sunt præcipuæ & efficaces Consolationes opponendæ cruci & calamitatibus?

Ethnicæ seu Philosophicæ consolationes sunt septem.

I. Necessitas ferendi mala, quæ dolendo tolli non possunt. Feras, non culpes, quod mutare non potes.

II. Virtus anteferenda dolori.

III. Bona conscientia. Est aliquid magnis crimen abesse malis.

IV. Exempla.

V. Collatio euentuum.

VI. Causæ finales seu vtilitates.

VII. Incerta spes liberationis. *Quia omnium rerum vicissitudo est.*

Nec fera tempestas toto tamen horret in anno,
Et tibi crede mihi tempora Veris erunt.

Christianæ autē consolationis duodecim fontes sunt *ex quib. sex priores, etsi titulo cum Philosophicis congruunt, tamen res maiores continent, & adduntur sex aliæ verè efficaces, & Philosophis ignotæ, sed in solo Euangelio patefactæ & Ecclesiæ propriæ.*

I. Necessitas obediendi Deo, *sub cuius manu potenti nos humiliari oportet, & nequaquam eius sapientiæ & iustitiæ repugnare. 1. Pet. 5. Iob. 1. Dominus dedit, Dominus abstulit. Psal. 118. Castigans castigauit me Dominus. Psal. 39. Obmutui & non aperiam os meum, quoniam tu fecisti.*

II. Dignitas virtutis, *& pietatis erga Deum ac confessionis, anteferendæ omnibus rebus secundis aut aduersis. Matth. 10. Qui diligit patrem aut matrem, plus quam me, non est me dignus.*

III. Bona conscientia & vulneratæ conscientiæ sanatio per fidem in filium Dei. *1. Pet. 4. Nemo vestrum patiatur vt homicida, fur, aut facinorosus. 1. Ioh. 2. Si quis peccauerit, aduocatum habemus apud Patrem Iesum Christum. Ita lapsis agentibus pœnitentiam Deus commutat pœnas in salutaria exercitia Fidei, patientiæ, inuocationis: quæ non signatiæ, vt in Saule, sed paternæ castigationis, sicut in Dauide sunt.*

IV. Exempla filij Dei, *Abelis, Apostolorum, martyrum & totius Ecclesiæ, quam oportet similem fieri imaginis filij Dei.*

V. Collatio euentuum, *Nam in rebus secundis omnes fiunt securiores & insolentiores.*

VI. Causæ finales seu Vtilitates *decem prius recitatæ sunt, quibus testimonia adiungantur.*

VII. Agnitio bonæ voluntatis DEI

certò

seu beneuolentiæ Dei erga nos, certò promissæ propter Christum, Ebr. 2. Prou. 3. Quem diligit Dominus, castigat, & flagellat omnem filium quem recipit.

VIII. Præsentia Dei in ærumnis. *Psal. 91. Cum ipso sum in tribulatione. Esa. 57. Habitabit cum contrito & humili spiritu. Esa. 43. Meus es tu: cùm transieris per aquas, tecum ero, & flumina non operient te: cùm transieris per ignem non consumeris.*

IX. Promissio auxilij diuini, *corroborantis corda in ærumnis, vt perferre onus possint. Nahum. 1. Bonus Dominus & confortans in tribulatione. 1 Cor. 10, Fidelis Deus, qui non finit nos tentari supra vires.*

X. Promissio mitigationis calamitatū in hac vita, & certæ liberationis, vel in hac vita, vel in æterna. *Psal. 84. Mitigasti omnem iram tuam. Psal. 103. Sicut pater miseretur filiorum, Psal. 50. Inuoca me, & eripiam ego te. Psal. 34. Multæ tribulationes iustorum, & ex omnibus liberabit eos Deus.*

XI. *Ad has promissiones cùm accedit fides statuens DEVM nobis adesse & mitigare calamitates: inuocatio petens in ærumnis auxilium & liberationem: obedientia, spes auxilij & liberationis, patientia, &c. hæc omnia coniuncta, fiunt sacrificium DEO gratissimum. Psal. 51. Sacrificium Deo spiritus contribulatus.*

XII. Postremus & præcipuus con-

solationis locus est Immortalitas Ecclesiæ, Resurrectio corporum, & portus vitæ æternæ, in quo Eccle a liberata ex omnibus miserijs suauissimè acquiesset & diuina luce, sapientia, iustitia, gloria, & læticia à Deo complebitur. 2. Cor. 4. Momentanea leuitas afflictionis æternum pondus gloriæ parit. Rom. 8. Conglorificabimur, si tamen vnà patiemur.

DECIMVS LOCVS DE IMMORTALITATE ECCLESIÆ, RESVRRECTIONE corporum, & Vita æterna.

Quid est Mors?

MOrs corporis est dissolutio Animæ & corporis, seu amissio vitæ, & interitus ac dissipatio corporis, quæ propter peccatum redit in nihilum, quod fuit antè nihil.

MORS animæ SPIRITVALIS est Impietas seu peccatum non remissum, propter quod homo obnoxius est iræ Dei & æternis pœnis. Ioh. 5 Mortui audient vocem filij DEI, & audientes viuent, hoc est, Impij ad Deum conuertentur, & nouæ iustitiæ ac vitæ donabuntur. Hanc primam ad Deum conuersionem, seu Fidem, qua credens in Christum, à peccato & ira

DEI

Dei liberatur, nominat Iohannes Resurectionem primam. sicut & Mors prima, discessus animæ à corpore: Mors secunda. æterna damnatio.

Quid est Mors piorum?

Est transitus Animæ, ab omni peccato & miserijs huius vitæ liberatæ, in æternam vitam, seu beatam consuetudinem Dei & Ecclesiæ cœlestis.

Quis est status Animarum post hanc vitam?

ANIMÆ PIORVM ex hac vita discedentium, non intereunt, nec somnō opprimuntur sempiterno, sed superstites, Dei conspectu & consuetudine, in tranquilla pace & gaudio fruuntur, donec completo numero saluandorum, redeant in domicilia corporum suorum, & perfecta beatitudine & gloria vnà cum corporibus ornentur. Sap. 3. Iustorum animæ in manu Dei sunt, & non tanget illas tormentum mortis: visi sunt oculis insipientium mori, at illi sunt in pace.

Recita testimonia de Immortalitate Animæ?

Mat. 10. Animam non possunt occidere. Luc. 23. Hodie mecum eris in paradi-

so, Matth. 22. Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob, Non est Deus Deus mortuorum, sed viuentium. Matth. 17. Christus colloquitur cum Mose, qui annis 1500. ante, ex hac vita discesserat. Luc. 16. Lazarus & diues mortui viuunt. Apoc. 6. 7. Vidi animas interfectorum propter verbum Dei, & sunt coram throno Dei, & seruiunt ei die & nocte.

DE RESVSCITATIONE MORTVORVM.

Qua, Deus extrema mundi die, verbo suo omnipotenti, omnium hominum mortuorum corpora in vitam reuocabit, & rursum animabus suis coniunget, vt vel pœnas scelerum æternas cum Diabolis sustineant, vel pietatis & rectè factorum præmia in cœlis æterna percipiant. *Testimonia.*

Sedes materiæ seu præcipuum testimonium est Decimum quintum caput prioris Epistolæ ad Corinth. 1. Thessal. 4. Ezech. 37.

Ioh. 16. Scio quòd Redemtor meus viuit, & quòd in nouissima die, de terra resurrecturus sum, & rursus circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum quem visurus sum ego ipse, & non alius. Reposita est hæc spes in sinu meo. Esai. 26. *Viuent mortui tui, interfecti mei resurgent.*

Dan. 12. Qui dormiunt in puluere terræ, euigilabunt, alij in vitam æternam, alij in opprobrium sempiternum. Qui autem docti fuerint, fulgebunt sicut splendor firmamenti, & qui ad iustitiam erudierunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. Ioh. 11. resuscitatur Lazarus. Ego sum resurrectio & vita. Iob. 5. Venient hora, cum omnes qui sunt in sepulchris, audient vocem filij hominis, & prodibunt, alij in resurrectionem vitæ, alij in resurrectionem iudicij.

DE EXTREMO IVDICIO.

Certò secuturum est EXTREMVM IVDICIVM, in quo filius Dei Dominus noster Iesus Christus, in forma naturæ humanæ à se assumptæ, omnes homines pios & impios, ex morte resuscitatos ante tribunal suum adducet, & impios ac damnatos, vnà cum diabolis, in æternum ignem abijciet, pios verò & electos in regnum cœlorum ante mundi conditionē ipsis paratum transferet. *Mat. 25. Cum venerit filius hominis in gloria sua & omnes sancti angeli cum eo, tunc sedebit super thronum gloriæ suæ, & iudicabit. Nam eo in loco, non solùm aduentus Christi ad iudicium, sed etiam processus & formæ iudicij*

iudicij copiosè describitur. Act. 17. Deus constituit diem, in quo iudicabit mundum in iustitia.

Eccle. 12. Cuncta quæ fiunt, adducet Deus in iudicium, etiam occulta, siue bona siue mala.

DE MORTE ÆTERNA.

MORS IMPIORVM ÆTERNA seu MORS secunda, erit horribilis pauor, anxietas & fuga, seu acerbissimi morsus & cruciatus cordis sentientis iram Dei, & supplicia corporum in ignibus viuentium, inustione sine combustione, dolore sine extractione. Iohan. 3.. *Qui non credit filio, non habebit vitam, sed ira Dei manet super eum. Rom 2. In reuelatione iusti iudicij Dei, impijs ventura est indignatio & ira & afflictio & angustia super omnem animam hominis facientis malum. Mar. 9. Abijcientur in Gehennam vbi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur, Matth. 25. Ite maledicti in ignem æternum.*

DE VITA ÆTERNA.

Ioh. 3. Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret, vt omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat Vitam æternam.

Iohan.

Iohan. 6. Hæc est voluntas Dei, vt omnis qui videt filium & credit in eum, non pereat, sed habeat Vitam æternam.

Ioh. 17. Hæc est vita æterna, vt agnoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum.

Quid est Vita æterna?

VITA ÆTERNA erit conspectus Dei, quo Ecclesia resuscitata ex morte & prorsus ab omni peccato liberata, coràm intuebitur essentiam & voluntatem totius dininitatis, æterni patris, filij & spiritus sancti, & noua ac perpetua luce, sapientia, iustitia, vita & lætitia æterna à Deo, qui erit omnia in omnibus, complebitur, & vicissim Deum celebrabit.

Laus Deo.

BREVIS

BREVIS EXPLICATIO PRECATIONIS DOMINICÆ,

Pater noster.

PRæcipuus & summus DEI cultus, & optimum ac præstantissimum hominis opus, cuius caussa & conditi à Deo, & per Filium redempti sumus, & Spiritu diuino sanctificamur: atque adeò solius Ecclesiæ DEI proprium decus, & firmissimum totius vitæ piorum præsidium est, vera agnitio & INVOCATIO Dei. Quam vult Deus à nobis assiduè & religiosè exerceri, & bona ac liberationes in periculis à se peti & expectari, vt Deo honorem proprium diuinitatis tribuamus, eumq; non inane nomen esse, nec negligere homines, sed verè adesse nobis præsentem & opitulatorem, & in tantis miserijs opem ferre inuocantibus, agnoscamus & profiteamur. Itaq; hunc inuocationis cultum præcipuè à nobis Deus flagitat, & optimam ac perfectissimam FORMAM PRECANDI ipse nobis per Filium

suum

ſuum Dominum noſtrum IEſum CHriſtum (Luc. 11. & Matth. 6.) præſcripſit. *de qua, Tertulliani elogium prouectiores meminerint. Oratio Dominica, quantum ſubſtringitur verbis, tantum diffunditur ſenſibus. Neque enim propria tantum orationis officia complexa eſt, venerationem Dei, aut hominis petitionem: ſed omnem penè ſermonem Domini, omnem commemorationem diſciplinæ: vt reuera in oratione, Breuiarium totius Euangelij comprehendatur.*

Quæ ſunt in recitatione Precationis Dominicæ à nobis conſideranda?

Sex loci.

I. QVIS SIT VERVS DEVS, quem compellamus, videlicet æternus pater Domini noſtri IEſu Chriſti, vnà cum filio ſuo & ſpiritu ſancto, patefactus in Eccleſia miſſo hoc ipſo filio mediatore, propter quem nos quoq; confugientes ad ipſum fide, paterna beneuolentia complectitur, & noſtras preces recipit, & exaudit. Hanc doctrinam continet compellatio Dei: Pater noſter.

II. MANDATVM CHriſti, quod præcipit inuocationem, & quidem nominatim

narim recitationem huius formæ verborum à Christo traditæ, Luc. *u.*

III. *POENITENTIA* seu conuersio ad Deum vera, agnoscens & deplorans suam indignitatem & peccata, vt Daniel orans, primùm peccata sua coofitetur.

IV. *PROMISSIONES DEI* amplissimæ, quòd velit Deus & peccata agentibus pœnitentiam remittere, & nostram inuocationem recipere & exaudire, & bona optata, eo ordine & modo exhibere, quem in promissione expressit. Ideò dicimus P*ATER NOSTER*: Pater est. Ergò paterna beneuolentia & συρχὴ nos complectitur, vt Luc. *u.* multis verbis dicitur: Si vos, cum sitis mali, nostis bona dona dare filijs vestris: quantò magis pater vester cœlestis, dabit Spiritum sanctum petentibus *Psa 103.* Sicut pater miseretur filiorum, misertus est Dominus timentibus se. Et est Noster pater, non solùm diligens suum vnigenitum filium, de quo inquit, Hic est filius meus dilectus, sed etiam propter eum NOS adoptiuos filios amans, respiciens, curans, defendens, exaudiens, saluans.

V. *FIDES* addens Amen diuinis promissionibus, & certò statuens sibi à Deo patre φιλοστόργῳ peccata remitti, & suas preces exaudiri, propter filium mediatorem.

RES

VI. RES PETENDÆ spirituales & corporales, æternæ & præsentes, quæ sapientissimo ordine, & admirabili breuitate, in septem petitiones, à Christo destributæ sunt, quarum tres primæ, bona spiritualia & æterna: sequens, Bona corporalia: tres reliquæ, Gratias Priuatiuas, seu liberationes ex omnibus malis precantur.

PRIMA PETITIO.

Sanctificetur nomen tuum.

Nomen significat noticiam seu agnitionem, inuocationem & celebrationem.

Sanctificare significat sanctum, id est, purum, mundum, Deo placens facere, & dicare vsibus diuinis.

Petimus igitur hac oratione, Sanctificetur nomen tuum:

I. Vt noticia seu agnitio Dei vera & pura in genere humano conseruetur, & omnes falsæ opiniones de Deo, & dubitationes, ex nostris mentibus tollantur.

II. Vt vera de Deo doctrina & vox

Euangelij latè spargatur. & deleantur omnia impura dogmata & hæreses, quibus nomen Dei contumelia afficitur.

III. Vt vera & munda inuocatione & obedientia, sine maculis peccatorum, Deus colatur & celebretur, & Dei gloria, nostro nomini & famæ, & omnibus rebus humanis à nobis anteferatur.

SECVNDA PETITIO.

Adueniat Regnum tuum.

REGNVM DEI, in hac vita, est gubernatio Dei, qua non solùm naturam vniuersam à se conditam, ac genus humanum imprimis custodit & conseruat, & sceleratos punit, sed etiam per ministerium Euangelij, propter Christum, Ecclesiam sibi omnibus mundi temporibus colligit, cui remittit peccata, liberat eam ab æterna morte, sanctificat dato spiritu sancto, mirabiliter defendit & regit eam oppressam cruce in hac vita, reprimit diabolos & tyrannos & prauos naturæ impetus, & resuscitat eam ex morte ad vitam & gloriam æternam.

Est autem Regnum Dei, vox relatiua: cuius fundamentum est Rex: Terminus, Ecclesia, seu multitudo hominum ipsi obediens. Regis vero fundamentum est persona, Deus vel Christus: Terminus sunt officia & beneficia Christi Regis omnia, quæ per sanctissimum verbum suum Ecclesiæ impertit, (Rom. 14. Regnum Dei est Iustitia & Pax & gaudium in Spiritu sancto) Quæ vt nobis quoq; adueniant & tribuantur, & per continuos progressus augeantur, & tandem in æterna vita consumentur, rogamus.

Præcipua *igitur* bona, quæ hac oratione, Adueniat Regnum tuum, à patre cœlesti petimus, sunt, 1. Collectio & conseruatio Regni Dei seu ecclesiæ æternæ, per ministerium Euangelij & sacramentorum. 2. Gubernatio & consolatio membrorum Ecclesiæ per Spiritum sanctum & verbum. 3. Defensio aduersus Diabolos & tyrannos. 4. Donatio iustitiæ, pacis, lætitiæ & aliorum spiritualium & æternorum bonorum, quæ hic Rex, subditis sibi obedientibus impertit. 5. Destructio Regni Diaboli. 6. Resuscitatio piorum ex morte ad gloriam & Regnum cœleste.

TERTIA PETITIO.

Fiat voluntas tua, sicut in cœlo & in terra.

Petimus, vt nostræ voluntates, nostra consilia, studia & actiones, cum voluntate & verbo tuo congruant. Flecte nostras voluntates, vt tibi in faciendis officijs vocationis, in priuatis moribus, & tolerandis rebus aduersis, obediamus, vt Angeli in cœlo tibi obediunt. da felices successus in vocatione Ecclesiastica & politica & œconomica, vt tibi grata fiant, & impedi omnes actiones publicas & priuatas non congruentes cum tua voluntate. Psal. 143. Doce me facere voluntatem tuam Domine, Deus meus es tu: Spiritus tuus bonus deducat me in viam rectam.

QVARTA PETITIO

Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.

PANIS quotidianus sunt omnia ad vitę huius corporalis sustentationem necessaria, cibus, potus, vestitus, pax, bona valetudo, honesta disciplina, fertilitas terræ, hospitia, domus

mus, defensio liberorum, coniugum, bonæ famæ.

Nominat autem PANEM, *non delicias, aut cupedia, non Cræsi opes, non Iri mendicitatem, sed mediocrem victum, naturæ sufficientem.* Prouerb. 30. *Tribue tantùm victui meo necessaria.*

NOSTRVM, *non alienum, contenti sumus pane, qui* NOBIS *datur, non concupiscamus aliena. Magnæ enim diuitiæ sunt pietas cum αὐταρκείᾳ, quæ præsentibus bonis contenta est,*

QVOTIDIANVM, *quo per singulos dies, in hac mortali & breui vita, indigemus. Græcè* ἐπιούσιον, *non supersubstantialem, sed continuum, vt Græci dicunt* ἐπιοῦσαν ἡμέραν, *succedentem seu crastinum diem.*

HODIE. *Quis scit an adijciat hodiernæ crastinæ summa tempora Deus. Non igitur Ethnica differentia de futuris incertis angaris, sed in timore Dei & fide fruere Hodiernis seu præsentibus bonis. Tu præsens cura, Domino committe futura. Et quamcunque Deus tibi fortunauerit horam, Grata sume manu, ac memineris breuem & fugacissimam ac vix* DIVRNAM *Hominis vitam esse,* ἐφήμεροι σκιᾶς ὄναρ ἄνθρωποι.

Vult *autem* Deus, Panem quotidianum seu bona ad sustentationem huius vitæ corporalis necessaria à se peti propter quatuor causas.

Primùm, vt agnoscamus Deum datorem & conseruatorem esse huius vitæ corporalis, nec casu offerri panem quotidianum, sed certo Dei consilio distribui.

Secundò, vt sciamus Deum in hac vita velle seruare Ecclesiam, ipsum rectè agnoscentem, inuocantem & in omni æternitate celebrantem.

Tertiò, vt fides, inuocatio & gratiarum actio, in petitione expectatione, & vsu panis quotidiani exerceatur.

Quartò, vt commonefaciat nos de Christo, qui est panis vitæ æternæ, de remissione peccatorum & bonis spiritualibus, quorum petitio semper prælucere debet petitioni bonorum corporalium. Ideò statim additur.

QVINTA PETITIO,

Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus debitoribus nostris.

Qua, remissio peccatorum gratis propter filium Dei promissa, Fide à DEO petitur,

petitur, & omnes sancti agnoscunt & confitentur, se adhuc habere peccata varia & multiplicia, quibus perpetua remissione opus sit. *Psal. 32. Dixi confitebor aduersum me iniustitiam meam Domino, & tu remisisti impietatē peccati mei. Pro hoc orabit te omnis sanctus. 1. Ioh. 1. Si dicimus, quòd peccatum non habemus.* Petimus autem à Deo remissionem debitorum (peccatorum nostrorum, ad reatum iræ Dei, & æternas pœnas soluendas nos obligantium) gratuita misericordia propter filium mediatorem, non propter nostram remissionem nobis dari, alioquin enim promissio remissionis non gratuita, nec certa, nec remissio, sed compensatio esset. *Vt autem cætera bona opera necessariò remissionem peccatorum comitantur vel sequuntur, ita vt remissio peccatorum & gratia non retineantur, nisi adsint, nec tamen sunt caussa remissionis peccatorum, sed effectus vel necessariò coniuncta, sic mansuetudo quoq; seu misericordia, remittens aliis hominibus, sequitur diuinam condonationem debet, vt docet Parabola de Debitore, Matth. 18.*

Quare petentes à Deo condonationem debitorum, promittimus Nos vicissim alijs, qui nos offenderunt, remissuros, &

multas iniurias, publicæ tranquillitatis & Reipub. causſa, condonaturos eſſe. *Atq; huc tota doctrina de remiſſione peccatorum diuina & humana, & de mauſuetudine & miſericordia, referri poteſt.*

SEXTA PETITIO.

Et ne nos inducas in tentationem.

Tentatio ſignificat aliàs ſolicitationem ſeu impulſionem ad quæcunq; peccata & lapſus, factam à Diabolo, vel carne, ſeu vicioſis inclinationibus & affectibus noſtræ naturæ corruptæ, vel alijs mundi illecebris externis, rebus ſecundis vel aduerſis, Aliàs calamitates & miſerias, quibus vel punimur, vel probamur.

Ne inducas, id eſt, non ſinas nos à Diabolo vel noſtra carne, vel mundi minis aut illecebris impelli ad peccata & lapſus tibi diſplicentes, ſed guberna nos ſpiritu ſancto tuo, & da nobis victoriam contra Diabolum, à dextris & ſiniſtris nos oppugnantem, Eph. 6. 2. Cor. 6.

SEPTIMA PETITIO

Sed libera nos à malo.

Liberat

Liberat nos ex omnibus malis, primatis & publicis, præsentibus & æternis, mitigatio ærumnas in hac vita, & tandem liberatos ex hac valle lachrymarum, donato vita & læticia æterna.

Quia tuum est Regnum.

In fine adduntur causſæ Impulsiuæ & finales, propter quas expectamus bona in septem petitionibus prioribus petita.

Tuum est regnum) Tu es Rex & Pater noster, ideo vis bona promissa dare.

Et potentia) Potes nobis dare bona promissa, quia es omnipotens.

Et gloria) Causſa Finalis, propter quã petuntur bona, sit Gloria Dei, videlicet, vt, cùm Deus exaudit, testetur sibi curæ esse ecclesiam: vt blasphemi refutentur, qui disputant, non esse Deo curæ res humanas, non exaudiri Ecclesiæ preces: vt Fides piorum confirmetur: vt cùm hæc beneficia recitantur, multi agnoscant Deum & inuitentur ad Timorem Dei & Fidem: vt Gratiarum actione Deus celebretur.

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn719261031/phys_0189

Amen) Epiphonema FIDEI. Certum sit & eueniat quod petimus. Hæc nostra precatio non est inane murmur, sed certò statuimus exaudiri nostras preces, & certò impetrari optata bona iuxta promissiones,

AMEN.

REGV-

REGVLA VITÆ.

PHILIP. MELANCH.

NVllius est felix conatus & vtilis vnquam,
Consilium si non detq; iuuetq; Deus.
Tunc iuuat ille autem, cùm mens sibi conscia recti
Mandati officij munera iusta facit.
Et simul auxilium præsenti à numine Christi
Poscit, & expectat non dubitante fide.
Sic procedet opus faustum populisq; tibiq;,
Nauis & aura tuæ vela secunda vehet.
Inuictamq; Dei dextram vis nulla repellet,
Omnia cogentur cedere prona Deo.
Ipsa etiam quamuis adamanti incisa feruntur,
Cum petimus, cedunt fata seuera Deo.
Nec Deus est numen Parcarum carcere clausum,
Quale putabatur Stoicus esse Deus.
Ipse potest Solis currus inhibere volantes,
Ipse velut scopulos flumina stare iubet.

Precatio

PRECATIO ex 2. Paral. 20.

IN tenebris nostræ & densa caligine mentis,
Cùm nihil est toto pectore consilij:
Turbati erigimus Deus ad te lumina cordis,
Nostra tuamq; fides solius orat opem.
Tu rege consilijs actus, pater optime, nostros,
Nostrum opus vt laudi seruiat omne tuæ.

Ex dicto Danielis

TE maneat semper seruante ecclesia Christe,
Insertosq; ipsi nos tua dextra tegat.
Tres velut in flamma testes Babylonide seruas,
Rex vbi præsentem te videt esse Deum.

E dicto Geneſis 1. Spiritus Dei fouebat aquas.

SPiritus vt Domini nascentia corpora fouit,
Cùm manus artificis conderet ipsa Dei:
Sic foueat cœtus, qui Christi oracula discunt,
Accendatq; igni pectora nostra suo.

FINIS.

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn719261031/phys_0192

ROSTOCHII

Imprimebat Stephanus Myliander, Anno cIↃ IↃ XCV.

Sumptibus Laurentij Alberti cuius ac bibliopola Lubeca.

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn719261031/phys_0193

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de
/rosdok/ppn719261031/phys_0194

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de
/rosdok/ppn719261031/phys_0199

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de
/rosdok/ppn719261031/phys_0200

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de
/rosdok/ppn719261031/phys_0201

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de
/rosdok/ppn719261031/phys_0202

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de
/rosdok/ppn719261031/phys_0203

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de
/rosdok/ppn719261031/phys_0204

REGVL[illegible]Æ.

PHILIP. M[illegible]NCH.

NVllius est felix co[illegible]vnquam,
Consilium si n[illegible]Deus.
Tunc iuuat ille autem, c[illegible]scia recti
Mandati officij mu[illegible]
Et simul auxilium præ[illegible]Christi
Poscit, & expectat [illegible]de.
Sic procedet opus faustu[illegible],
Nauis & aura tuæ [illegible]pchet.
Inuictamq; Dei dextra[illegible]llet,
Omnia cogentur cede[illegible]
Ipsa etiam quamuis ad[illegible]runtur,
Cum petimus, cedu[illegible]eo.
Nec Deus est numen Pa[illegible]clausum,
Quale putabatur St[illegible]
Ipse potes[illegible] Solis currus[illegible]tes,
Ipse velut scopulos [illegible]et.
[illegible]ecatio

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn719261031/phys_0205